T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

CHP KOCAELİ TEŞKİLATLANMASI (1923-1938)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

REFİKA GÖKSU SAYAR

KOCAELİ 2020

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

CHP KOCAELİ TEŞKİLATLANMASI(1923-1938)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

REFİKA GÖKSU SAYAR

Danışman: Doç. Dr. Esma Torun ÇELİK

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No:
25.11.2020/26

KOCAELİ 2020

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER…….....I
ÖZET..... II
ABSTRACT.....III
ÖNSÖZ.....IV
KISALTMALAR V
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. PARTİNİN TEŞKİLATLANMASI VE ÖRGÜTLENMESİ

1.1.MerkezdeÖrgütlenmesi.....17
1.1.2. Taşra Teşkilatı…….24

İKİNCİ BÖLÜM

2. KOCAELİ TEŞKİLATLANMASI (1923-1935)

2.1.İzmit'te Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri……....30
2.1.1. 1923-1930 Dönemi Kocaeli İl Teşkilatı ……..33
2.1.2.. Kocaeli Teşkilatında Yer Almış İsimler……..33
2.1.3.1930 CHP Kocaeli Teşkilatı……..43
2.1.4.1930 CHP Kocaeli Taşra Kongreleri…….49
2.1.5.1930 CHP Vilayet Kongresi……..55
2.1.6. 1931 ve 1933 Yılları Arasında CHP Kocaeli Teşkilatındaki Gelişmeler…….61
2.1.7. Büyük Kurultaya Arz Edilen Dilekler……..63
2.1.8. 1931 CHP Kocaeli Taşra Kongreleri…….……..64
2.1.9.CHPKaramürsel Kazası Mahalle ve Ocak İntihabatı……....64
2.1.10. 1934-1935 Yılları Arasında CHP Kocaeli Teşkilatındaki Gelişmeler……...66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1935-1938 YILLARI ARASINDA KOCAELİ PARTİ TEŞKİLATI

3.1.1935 CHP Kocaeli Vilayet Kongresi……...72

3.1.1. 1935 Genel Nüfus Sayımı…….…….....80

3.1.2. 1935 CHP Kocaeli Taşra Kongreleri……82

3.1.3. 1936 –1937 Yılları Arasında Parti Teşkilatı…….....84

3.1.4. Kocaeli İdare-i Hususiye ve Köylüler Birliği……...84

3.1.5. Atatürk Bayramı …….....87

3.1.6. 1936 CHP Kocaeli Taşra Kongreleri…….....87

3.1.7.1936 CHP Vilayet Kongresi…….....90

3.1.8. 1937 Yılı Parti Teşkilatı……93

3.1.9. Milletvekili Seçimi…….....93

3.1.10. 1937 CHP Kocaeli Taşra Kongreleri……94

3.1.11. İzmit Mahalle Ocaklarının Dilekleri……..94

3.1.12. 1938 Yılı Parti Teşkilatı…….....95

3.1.13. İzmit Belediye Seçimleri……97

3.1.14. 1938 CHP Kocaeli Vilayet Kongresi…….....99

SONUÇ……...103
KAYNAKÇA……105
EKLER……...111

ÖZET

Türk siyasi tarihinin en eski ve köklü siyasi partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi,1923 yılında kurulduğunda teşkilatlandığı ilk vilayetlerden biri de Kocaeli olmuştu. Vilayette Milli Mücadele döneminde kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri, 1923 yılından itibaren Cumhuriyet Halk Fırkası'na dönüştürülmüş, bu cemiyetlerde yer alan pek çok isim, partinin vilayetteki ilk yöneticilerini oluşturmuştu. Bölgedeki teşkilatlanmanın erken dönemlerine ait veriler az olsa da, bölgedeki ilk teşkilatlanma, partinin kuruluş çalışmalarına paralel olarak oldukça sıkıntılı ve zor koşullar altında gerçekleşmişti. Ancak 1930 yılından itibaren, parti- devlet bütünleşmesiyle, vilayetteki parti teşkilatlanması daha da güçlenecek, parti hükümetin otoritesini bölgede temsil eden önemli bir organ haline gelecekti. Öyle ki 1936 yılından itibaren bu bütünleşmenin doruk noktasına ulaşmasıyla, vilayette parti adına il başkanlarından çok valiler, bölgenin yönetiminde bir numaralı isim olacaklardı. Doğal olarak partinin Kocaeli teşkilatlanması da özgün bir parti teşkilatlanmasından çok bu bütünleşmenin bir örneğini gösterdi. Dolayısıyla partinin 1923-1938 yılındaki teşkilatlanmasında, Kocaeli'ni normal bir siyasi parti teşkilatlanmasından çok bir devlet-parti birliğinin, daha doğru ifadeyle devletin bölgedeki bir organın teşkilatlanmasının yansıması olarak görmek mümkündür.

ABSTRACT

When the Republican People's Party,the oldest and most established political party in Turkish political history, was founded in 1923, Kocaeli was one of the first provinces in which it was organized. The defense-i law societies established during the national struggle in the province have been transformed into the Republican People's Party since 1923, and many names in these societies have formed the first leaders of the party in the province. Although there are few data on the early stages of organisation in the region, the first organisation in the region took place under very difficult and difficult circumstances in parallel with the party's establishment efforts. However, from 1930 onwards, with party - state Integration, Party organization in the province would become stronger and the party would become an important body representing the authority of the government in the region. So much so that by the time this integration reached its climax in 1936, governors, rather than provincial presidents, would become the number one name in the administration of the region on behalf of the party. Naturally, the Organization of the party in Kocaeli was more an example of this integration than an original organization of the party. Therefore, in the organization of the party in 1923-1938, it is possible to see Kocaeli as a reflection of a state-party Union rather than a normal political party organization, more accurately, the organization of a state body in the region.

ÖNSÖZ

Türk siyasi tarihinde önemli bir yer tutan Cumhuriyet Halk Partisi ile ilgili günümüze kadar önemli çalışmalar yapılsa da partinin yerel tarihi, teşkilatlanması ile ilgili çalışmalar hala sınırlı kalmaktadır. Bunun en önemli sebepleri kuşkusuz Partinin arşivinin günümüze kadar geçirdiği evrelerle neredeyse kaybolmasıdır. Geniş bir maziye sahip olan böyle bir parti ile ilgili yetersiz kaynaklar, ulaşılan kaynaklarında sınırlı olması partinin tarihini derinlemesine aydınlatma da yetersiz kalmıştır. Dolayısıyla bu tez çalışmasını yaparken, bu olumsuzluğu göz önüne alarak, elimizdeki sınırlı kaynaklarla olabildiğince partinin yerel tarihine ufak da olsa katkıda bulunmak istedik. Birinci elden kaynaklar yetersiz olsa da, diğer kaynaklarla destekleyerek partinin bölgedeki bu dönemini incelemeye çalıştık. Bu nedenle bu çalışmayı, partinin bölgedeki teşkilatlanmasının derin bir incelemesi olarak değil de genel bir çerçeve olarak görmek daha doğru olacaktır.

Söz konusu çalışmanın gerçekleşmesinde ise beni destekleyen ve yardımlarını esirgemeyen başta hocam Doç. Dr. Esma Torun Çelik olmak üzere, eğitim hayatım boyunca katkılarını sunan diğer hocalarıma teşekkür ederim. Yine tez yazım sürecinde benimle birlikte olan desteklerini sunan ailem ve yakın çevreme de teşekkürü bir borç bilirim.

KISALTMALAR

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

TCF: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası

SCF: Serbest Cumhuriyet Fırkası

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

BCA: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

ARMHC: Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti'nin en eski ve köklü siyasi partisi olan CHP'sinin doğuşu bulunduğu çağın diğer dünya memleketlerindeki gibi belli bir zümreyi esaslı bir program ve ortak görüş etrafında toplayan normal bir siyasi parti özelliği göstermemiş, O dönemde ülkemizde geçmişi uzun ancak henüz kökleşmemiş Türki siyasi parti geleneğine dayanarak, içinde bulunduğu koşulların ki bu koşullar o dönem için olağanüstü sayılmakla beraber tüm bunların bir sonucu ve reaksiyonu olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla parti, bir program partisinden çok devlet tarafından kurulan bir devlet partisi özelliği göstermiştir. Parti devleti değil devlet partiyi kurmuştur. Diğer bir anlamda iktidara gelmemiş, iktidardayken kurulmuştur. Bu nedenle kurulurken, o dönemde iktidar gücünü elinde bulunduran, kurucusu olacak bir "şefe" ihtiyaç duymuştur. Parti, yayınladığı bir el kitabında, parti hayatının memlekette çok gelişmediği için şefin rolünün çok önemli olduğunu belirtmiş, şefin ülkede parti hayatını geliştirecek, millete siyasi terbiye verecek en önemli güç olduğunu belirtmiştir. Bu doğrultuda parti, ihtiyaç duyduğu şefi*:" İstiklal davasını açmak kararı ile 1919 Mayısında Anadolu'ya geçmiş olan Büyük Atatürk'ün dahi ve kahraman şahsiyetinde*[1]" bulduğunu belirtmiştir. Kuruluşunu ise: *"CHP, Kemal Atatürk'ün önderliği altında Milli Kurtuluş savaşını yürüten ve Milli egemenliği sağlayan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin bir siyasi parti haline gelmesinden doğmuştur*[2]*"* ifadesiyle köklerini bu dönemin uzun, şerefli mazisine ve büyük ismine dayandırarak prestijini sağlamıştır.

Ancak partinin geçmişini bundan daha köklü bir mazide aramak da mümkündür. Parti, sonrasında radikal bir çizgiyle kendisinden tamamıyla ayrılacak olsa da her şeyden önce yönetici kadrosu, ideolojisi, dayandığı toplumsal tabanıyla kendinden önceki yakın dönem Türk Siyasi tarihine damga vurmuş İttihat ve Terakki örgütünün bir devamıydı[3].

---

[1] **Cumhuriyet Halk Partisi, On Beşinci Yıl Kitabı**, Ankara,1938,s.3
[2] **CHP 25 yıl**, Ankara ,Ulus Basımevi,1948,s.3
[3] Sina Akşin, *"CHP'sinin Siyasal Toplumsal ve İdeolojik Kökenleri"*, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi,** c.8,İletişim Yayınları,s.2038

Parti, her ne kadar kuruluş aşmasında kendisini böylesine güçlü bir rakibin tesiri altında gösterilmesini millet nazarında bir nevi küçük düşürülmek sayıp böyle bir mirası uzun yıllar resmi söylemde reddetse de[4] partinin çekirdeğini oluşturan ARMHC'nin bile döneminde hala geri planda varlığını devam ettiren İttihatçıların önemli teşkilatlanmalarından biri olduğu artık bugün kabul edilen önemli gerçeklerden biridir[5].

Partinin resmi tarihi doğrultusunda, çekirdeğini oluşturan ARMHC'i ise partinin ilk kurultayı olarak kabul edilen Sivas Kongresi sonucu kurulmuştur[6]. Örgüt, 15 mayıs 1919'u da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi ile bu felaketin halk da oluşturduğu derin sarsıntı ve travma sonucu memleketin her tarafında irili ufaklı başlayan büyük bir "halk hareketinin" ürünüdür. Örgütü oluşturan Mustafa Kemal ise, Mücadelenin ana unsuru haline getirmek istediği "halkı" bu dağınık mücadeleden, tek çatı altında birleştirmek istemiş, oluşan bu halk hareketine bir ihtilal, askeri ayaklanmaya dayanan bir direniş görüntüsü vermemek için bir yasal meşru zemin aramıştır[7]. İşte ARMHC bu meşru zeminin ilk aşamalarından biri olmuştur. Bu nedenle örgüte yasallık kazandırabilmek için, Mustafa Kemal, yürürlükteki dernekler yasasına uyararak, 11 Eylül1919'da Sivas Valisine bir dilekçeyle başvurmuştur[8]. Dilekçenin 15 Eylül'de onaylanmasında sonra ise örgüt, 13 Ekim1919'da yayımlandığı nizamname ile Anadolu'da mevcut olan tüm Müdafaa-i Hukuk

---

[4] **CHP..**,s.6

[5] Giritlioğlu bu konuya şöyle değinir: *" Milli Mücadelenin başlangıcı sıralarında, yurdun her tarafında bulunan eski İttihatçılar, Müdafaa-i Hukuk teşkilatına, iltihak etmek suretiyle, bu cemiyetin bünyesine, kendi güç ve varlıklarını kattılar. Bu nisbette de, fikir varlıklarını, bu cemiyet üzerinde hissettirmeye muvaffak oldular."* Bkz: Fahir Giritlioğlu, **Türk Siyasi Parti Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii**, C.1, AyYıldız Matbaası, Ankara,1965,s.20, Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Erık Jan Zürcher, **Milli Mücadelede İttihatçılık**, Bağlam Yayınları, İstanbul,1995

[6] Sivas Kongresinin Umumi beyannamesinde cemiyetin kuruluşu şöyle açıklanmaktadır: Madde9: *" Vatan ve milletimizin maruz olduğu mezalim ve alam ile ve tamamen aynı gaye ve maksatla vicdan-ı milliden doğan vatani ve milli cemiyetlerin ittihadından mutahassıl kitle-i umumiye bu kere " Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" ünvanıyla tevsim olunmuştur. Bu cemiyet her türlü fırkacılık cereyanlarından ve ihtirasat-ı şahsiyeden külliyen Müberra ve münezzehtir. Bilcümle Müslüman vatandaşlarımız bu cemiyetin aza-yı tabiiyesindendirler.*" Bkz: Uluğ Iğdemir, **Sivas Kongresi Tutanakları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,1986,s.115

[7] Hikmet Bila, **CHP Tarihi(1919-1979),** Ankara,1979,s.13

[8] Şerafettin Turan, **Kökeni Ulusal Direnişe Dayanan Bir Devrim Partisi: Cumhuriyet Halk Partisi,** Tüses Yayınları, İstanbul,2000,s.19, Atatürk'ün Sivas Valisine gönderdiği dilekçeye göre Cemiyetin Heyet-i Umumiyesini oluşturan üyeler şunlardı: Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey, Refet Bey, Raif Efendi, İzzet Bey, Servet Bey, Şeyh Hacı Fevzi Efendi, Bekir Sami Bey, Sadullah Efendi, Hacı Musa Bey, Mazhar Müfit, Vasıf Bey, Ömer Mümtaz Bey, Hüsrev Sami, Hakkı Behiç, gibi isimlerden oluşuyordu. Bkz: **Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri**, TTK Basımevi, Ankara,1991,s.67-68

örgütlerinin artık bu isim altında birleştiğini ilan etmiştir[9]. 9 maddeden oluşan bu nizamnamede örgüt amacını vatanın, milletin bağımsızlığını, hilafet ve saltanı kurtarmak olarak açıklamıştır. Örgüt, bir siyasi parti gibi örgütlenecek olsa da tüm fırkacılık cereyanlarını reddettiğini ve tüm Müslüman vatandaşların örgüte girebileceğini belirtmiştir.

Cemiyetin örgütlenişi aşağıdan yukarıya doğru köy, mahalle, Bucak, Liva, İl ve Bağımsız Livalardan oluşuyordu. Buna göre, köy ve Bucak yönetimleri en az üç, Kaza Liva yönetimleri en az yedi, ve bağımsız liva yönetimleri en az 10 üyeden oluşacaktı. İl kongreleri yılda bir kez Mart- Mayıs ayları içinde yapılacak, Umumi kongreler ise yılda bir kez olmak üzere Heyeti Merkeziyeler ile Temsilciler Heyetinin belirlediği yerde yapılacaktı. Ancak Cemiyet, bu umumi kongreyi hiçbir zaman gerçekleştiremeyecekti. Örgütün bağlı olduğu en yüksek organ ise Heyet-i Temsiliye idi. En az 9 en çok 16 üyeden oluşuyordu. Milli Mücadelenin yürütülmesi adına gerekli tüm kararları alma ve uygulama hakkına sahip olan merkezi heyet, gerektiğinde tüm teşkilatı olağanüstü kongreye çağırmaya yetkiliydi. Eğer amaçlanan büyük bir Milli Meclis kurulursa, cemiyetin alacağı durum yine umumi kongre kararıyla belirleniyordu[10]. Cemiyet, aynı zamanda çok farklı ve çeşitli birçok toplumsal katmanı içerisinde topluyordu. Ağalar, Eşraf, Şeyhler, din adamları, Aydınlar, sivil ve askeri bürokratlar cemiyetin dayandığı toplumsal kesimlerdi. Bir nevi cemiyet tüm bu farklı ideolojilere, görüşlere sahip olan sınıflarla bir anlaşma sağlıyor, bir koalisyon kuruyordu. Kurulan bu koalisyon yapı, CHF'nın da toplumsal tabanını oluşturacaktı[11].

Cemiyetin bir dernekler federasyonu[12] şeklinde örgütlenmesi nedeniyle varlığını ve otoritesini kabul ettirmesi o kadar kolay olmadı. Cemiyetin içine katılmak istemeyen birçok dernek, örgüte cephe alarak direnişini gösterdi. Bu nedenle örgüt tamamlanışını ancak TBMM'nin açılmasıyla tamamlayabildi. TBMM'nin açılması ile

---

[9] Söz konusu bildiri için bkz: **Atatürk'ün**…s.114-116

[10] Cemiyetin nizamnamesi ve teşkilatlanması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler(1859-1952)**, Arba Yayınları, İstanbul,1952,s.514-518, İhsan Güneş, *Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinden Halk Fırkası'na Geçiş,* **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.3, 1987, s. 427-442, Mehmet Kabasakal, **Türkiye'de Siyasi Parti Örgütlenmesi(1908-1960),** Tekin yayınevi, İstanbul,1991,s.99-110

[11] Esat Öz, **Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım(1923-1945**), Gündoğan Yayınları, Ankara,1992,s.72-73

[12] Mete Tunçay, cemiyetin bu koalisyon yapısı ve birbirinden bağımsız olmaları nedeniyle cemiyeti bir dernekler federasyonu olarak tanımlamıştır.bkz: Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması(1923-1931)**, Cem yayınları, İstanbul,1989,s.29

de varlığını, o dönemde resmiyete dökülmese de lideri Mustafa Kemal'in öncülüğünde bir siyasi parti haline gelerek[13] Birinci Müdafaa-i Hukuk grubu olarak devam ettirdi. Aslında Birinci Meclis, Mustafa Kemal'in de deyimiyle ARMHC'inin üyelerinden oluşan büyük bir kongreydi[14]. Yani cemiyet, bir bütün olarak bu sefer varlığını meclis çatısı altında devam ettiriyordu. Ortak bir ideal etrafında toplanmışlardı: Misak-i Milliyi gerçekleştirmek. Ama ne olmuştu da meclisin varlığını oluşturan bu cemiyet, çok geçmeden bir çok parçalara bölünmüştü?

Aslında bu soruyu daha doğru bir şekilde şöyle sormak gerekir: CHP'ni doğuran asıl sebep ne olmuştur? Bu soruya verilebilecek en basit yanıt: İktidar mücadelesidir. Herkesin vatanın kurtulması için ölüm kalım savaşı verdiği ortak inanç ve ideoloji ile birbirine kenetlendiği bir dönemde böyle bir cevap absürt bir ifade gibi dursa da söz konusu mücadele zaman zaman o kadar sert fırtınalar estirmiştir ki dönemin askeri zaferlerini bile yeri geldiğinde gölgede bırakmıştır. Ülkeye yön vermeye çalışan toplumun üst tabakasındaki yönetici kadrolar arasında meydana gelen bu kriz aslında oldukça kritik olmakla beraber döneminde Meclis'in siyasal yaşamının dışına çıkarılmamış bir parlamento içi siyasi iktidar mücadelesi olarak kalmıştır. İki taraf arasındaki bu sorun klasik doğu-batı ayrımıyla bir ilerici- gerici ayrımından çok ülkenin geleceğinin nasıl sonuçlanacağı üzerinden kurulacak yeni devletin "siyasal rejimi" sorunuydu[15].

Bu sorun etrafında Meclis'te o zamana kadar irili ufaklı birçok gruplaşmalara rağmen asıl çetin mücadele 10 Mayıs 1921'de Mustafa Kemal'in önderliğinde kurulmuş, Müdafaa-i Hukuk grubu ile bu gruba tepki olarak ortaya çıkan, Meclisin yasama üstünü savunarak, ülke yönetiminin git gide Atatürk'ün şahsı etrafında

[13] Gerek Mete Tunçay, gerek Şevket Süreyya Aydemir, 10 Mayıs 1921'de Mustafa Kemal'in öncülüğünde kurulan Birinci grubun nizamnamesinden yola çıkarak, bu grubun ayrı bir idare heyetinin, bütçesinin olması, gruba katılmak isteyenlerin incelenmesi, gruba aykırı hareket edenlerin teşkilattan çıkarılması birçok ilke ile söz konusu oluşumun aslında bir siyasi gruptan çok bir siyasi parti olarak tanımlarlar. Bkz: Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam**, C.2, Remzi Kitabevi, İstanbul,2011,s.352, Tunçay, s.42

[14] Mustafa Kemal, 22 Mart 1921'de Kazım Karabekir Paşa'ya gönderdiği telgrafta söz konusu Meclisin aynı zamanda ARMHC'nin kongresi olduğunu söyler.bkz: **Atatürk..,**s.389,Tarık Zafer Tunaya'da TBMM'ni geniş bir Sivas Kongresi olarak değerlendirir ve Meclisi, cemiyetin kurduğunu söyler.bkz: Tarık Zafer Tunaya, **Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük**, Turhan Kitabevi,İstanbul,1981,s.68

[15] Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,2003,s.484

toplanacağı endişesini taşıyan İkinci Grup arasında yaşandı.[16] İkinci Grubun bu düşünce etrafında örgütlenmesinde en önemli neden ülkenin rejimini belirleyen en önemli metin Teşkilat- ı Esasiye Kanun'dan geliyordu. Kanun, Milletin tek temsilcisi olarak TBMM'ni ve onun getirdiği Meclis Hükümeti sistemini savunuyordu. Yasama, yürütme, yargı tüm yetki ve karar Meclisindi. Yetki bir kişi de değil Meclis'te toplanıyordu. Ama aynı metin, Meclis Başkanını, Heyeti Vekiliye'nin de başkanı yapıyor, Heyet-i Vekile, Meclis Başkanın, Meclis'e sunduğu üyeler arasından seçiliyordu. Aynı zamanda Meclis Başkanı, Meclis adına imza koyma, Vekiller Heyeti kararını onaylamaya da yetkili oluyordu. Bu maddelerle anayasa, Meclis hükümet sisteminin hükmünü geçersiz kılıyor, Meclisin üstünlüğünü değil, Meclis Başkanının üstünlüğünü getiriyordu[17]. Bu doğrultuda iki grup arasında Meclis Başkanlığının yetkileri, Hükümetin görev ve sorumlulukları, Heyet-i Vekiliye'nin seçimi, Başkumandanlık kanunu gibi konular önemli temaları oluşturdu[18] .Yakın tarihimizin en demokratik meclisi unvanını Birinci Meclis, işte bu iki grup arasındaki sert mücadeleden aldı. Ancak netice de bir tarafın baskın gelip iktidarı devralması gerekiyordu. Nitekim ulusal zaferin baş mimarı Mustafa Kemal için askeri savaş sona erse de asıl savaş şimdi başlıyordu. Bu savaş bir ulusun yeniden inşası sorunuydu ve Atatürk'ün bu konuda daha radikal planları vardı. Ancak bu köklü ve radikal planını uzun yıllara dayandırılacak ve uygulanacak bir programa bağlanması gerekiyordu. Çünkü yapılacak şey alelade bir ıslahat değildi. Neredeyse toplumun yarısını bile yeri geldiğinde karşısına alma riski taşıyordu. Böylesine riskli bir iş ise kendi şahsına karşı oluşmuş etkili bir Meclis muhalefeti ile devam edemezdi. Bu nedenle kendi doktrinine ve otoritesine dayanacak bir parti ve bu parti aracılığıyla Meclis'te çoğunluğu sağlayacak yeni bir Meclis dönemi "yeni bir devir" açma gereğini duydu. İşte Halk Fırkası bu isteğin ve yeni bir dönemin ilk adımı olarak ortaya çıktı. Kısaca Mustafa

[16] Birinci Meclis Dönemi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz:Ahmet Demirel, **Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup**, İletişim Yayınları, İstanbul,2011, İhsan Güneş, **Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı(1920-1923)**,İş Bankası Kültür Yayınları,1997,Cemil Koçak, **Birinci Meclis**, Sabancı Üniversitesi,İstanbul,1998,Tarık Zafer Tunaya*,"Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Kuruluşu ve Siyasi Karakteri*", **Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük**,s.209-219, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, **İlk Meclis**, Cumhuriyet, 1999

[17] Taha Parla,, bu konuya şöyle açıklık getirir: *" Meclis adına imza koyan ve bakanlar kurulunun kararlarını onaylayan bir şef genel olarak yasamanın üstünlüğü ve 1921'in Meclis hükmetçiliğine sığmaz. Ancak şef sistemi ile yürütmenin üstünlüğü ilkesi ile bağdaşır. Teslim etmek gerekir ki, 1921 bu bakımdan ama yalnızca bu bakımından şahsa göre yapılmış bir anayasadır.*"Bkz: Taha Parla, **Türkiye'nin Siyasal Rejimi**, Onur Yayınları, İstanbul,1986,s.16

[18] Demirel, s.237

Kemal bu yeni dönemde kendisine bağlı güçlü bir siyasi kadro oluşturma amacı peşindeydi. Halk Fırkası, onun için öncelikle bu ihtiyacı karşılayacaktı.

Bu yeni dönemi lideri olduğu cemiyet ile daha fazla sürdüremezdi. Zira Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti bir ihtilal örgütüydü. Vatanın ve milleti kurtarmak, bağımsızlığını sağlamak için kurulmuştu. Milli Mücadelenin kazanılmasıyla işlevini tamamlamış oluyordu. Diğer bir anlam da programsız kalıyordu. Yeni bir programa ihtiyacı vardı. Bu nedenle cemiyetten fırkaya geçiş Mustafa Kemal açısından bir zorunluluğunda gereğiydi[19]. Ona göre artık ihtilal fırkasından inkılap fırkasına geçilmeliydi[20].

Tüm bu sebepler ve zorunluluklar sonucu Mustafa Kemal, ilk olarak 6 Aralık 1922'de gazetelere yaptığı beyanatla halkçılık esasına dayalı yeni bir parti kuracağını açıkladı. Partinin programı için yapılacak hazırlıklara memleketteki tüm aydın ve ilim adamlarını davet ederek oluşturulacak programın ülkeye özgün bir millet programı olması gerektiğini belirtti[21]. Partinin programından bahsetmişken, Halk Fırkasının kuruluşuna giden önemli dönemeçlerden biri olarak Halkçılık programı üzerinde de ayrıca durmak gerekir. Mustafa Kemal, Nutuk'ta Teşkilat-ı Esasiye kanunu hazırlanırken bu kanuna kaynak teşkil edecek bir programı 13 Eylül 1920'de Meclis'e sunduğunu söyler. Halkçılık adını verdiği bu programı aynı zamanda tabi ve neşrettiğinden bahseder[22]. 13 Eylül'de Meclis'e sunulan bu metin bir anayasa taslağıdır. 31 maddelik programın maddeleri neredeyse oluşturulan anayasanın maddeleri ile tamamen aynıdır. Mustafa Kemal programda "Türkiye Halk

---

[19] Öz, s.87

[20] Cemiyetin görevi bittikten sonra alacağı durum yapılacak ortak bir kongre kararına bırakılmıştı. Ancak Mustafa Kemal'in mevcut nizamnameye rağmen, cemiyeti fırkaya dönüştürmek kararı, cemiyet üyelerinin önemli bir bölümünün tepkisini çekmişti. Bunlardan biri dönemin Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyelerinden Faik Ahmet Barutçu idi. Barutçu alınan bu karara duydukları tepkiyi şöyle dile getirir*: "Cemiyetin tüzüğündeki açık yargıya karşıt olarak zaferden sonra toplanıp cemiyetin yeni yönünü belirlemesi gereken kongre yerine, Mustafa kemal Paşa'nın bir buyruğu ile Cemiyetin Halk Fırkası'na dönüştürülmesi ile bütünüyle kişisel bir yönetime doğru yol alan dönem, uğrunda savaştığımız ve kurduğumuz ilkeleri savunma yolunda bizi bir cephe almamıza yöneltmişti"*. Bkz: Faik Ahmet Barutçu, **Siyası Anılar**, Milliyet Yayınları ,İstanbul,1977,s.308

[21] Atatürk'ün Halk Fırkasının Kurulacağına Dair Beyannamesi için bkz: Giritlioğlu,s.27-28

[22] Mustafa kemal bu konudan şöyle bahseder: *" İlk Teşkilat-ı Esasiye kanunumuza menşe teşkil eden 13 Eylül tarihli bir programı, Meclis'e takdim etmiştim. Bu programın Meclis'te 18 Eylül'de okunan kısmından başka buna da esas olmak üzere, TBMM'nin mahiyeti esasiyesini usulü idare hakkındaki noktai nazarları tesbit eden ve Meclis'in küşadını mütaakıp kıraat ve kabul olunan takririmi de, bu kısımla beraber, halkçılık programı ünvanı altında tabi ve neşrettirmiştim.*" Bkz: Mustafa Kemal Atatürk**, Nutuk**, C.2, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, İstanbul,1970,s.594

Hükümeti'nden bahseder ve bu hükümetin TBMM tarafından yönetildiğini vurgular[23]. Mustafa Kemal, bu programı Meclis'e sunarken "Halkçılık programı" adı altında sunmamıştır. Öyle ki bu taslak Meclis'e sunulup komisyona gönderildiğinde bu metnin bir program mı yoksa bir kanun taslağı mı olduğu anlaşılamamıştır bile[24]. Nitekim, metin Meclis'te ciddi tartışmalara neden olmuş, metinde geçen "Halk Hükümeti" ifadesi ve dönemin ciddi Bolşeviklik akımı metnin Bolşeviklikle suçlanmasına bile neden olmuştur. Goloğlu'na göre, Mustafa Kemal, bu metini sunarken, Bolşevikliği değil onun tam aksi bir yönü işaret ediyor, yayınladığı metinle sadece Bolşevikliğe değil emperyalizme de sınır çekiyordu[25]. Gerçekten de Mustafa Kemal, yayınladığı metinde, döneminde tehlikeli gördüğü bu akımlara karşı kendi halkçılık anlayışını sunmak istemiş ve bunun sınırını çizmiştir. Ancak günümüze kadar bu programla ilgili tartışmalar güncelliğini korumuştur. Tartışmalar iki yönlüdür. Biri, Mustafa Kemal'in yayınladığı bu taslağın orijinal olup olmadığıdır. Mustafa Kemal, Nutuk'ta yayınladığı taslağın orijinal olduğunu, kendisinden sonra Meclis'teki birçok grubun bu taslaktan hareketle çeşit çeşit programlar çıkardığını söylerken[26], Mete Tunçay, Ahmet Demirel gibi isimler, 13 Eylül'de yayınlanan taslağın, 3 Eylül'de hazırlanıp 8 Eylül'de Anadolu'da Yeni gün Gazetesinde yayınlanan Halk Zümresi programı olduğunu söylerler. Bu isimlere göre, Atatürk'ün yayınladığı program, tamamen Halk Zümresi Siyasi Programından esinlenerek, Halk Zümresinin platformuna sahip çıkmıştır[27]

Diğer bir tartışma konusu ise Mustafa Kemal'in halkçılık adı verdiği bu programı yayınladığını belirtmesidir. İsmail Arar, Mustafa Kemal'in yayınlamış olduğu böyle bir metine ulaşamadığını belirtirken[28], Zafer Toprak, aslında Mustafa Kemal'in Nutuk'ta belirtip, yayınladığını söylediği metnin, 1 Aralık 1921 tarihinde

---

[23] Söz konusu taslağın tüm maddeleri için bkz: İsmail Arar, **Atatürk'ün Halkçılık Programı**, İstanbul,1963,s.33-38

[24] Mahmut Goloğlu, **Üçüncü Meşrutiyet: Birinci Büyük Millet Meclisi**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul,2006,s.289

[25] Goloğlu bu noktayı şöyle ifade ediyordu: *" Mustafa Kemal Paşa'nın "halkçılık" prensibi hızla Bolşevikliğe doğru giden bir akım haline gelmişti. Bunu engellemek durdurmak gerekiyordu. İşte bu önerge, halk idaresinin sınırlarını çiziyor ve tutulacak yolun işaretini veriyordu."B*kz: Goloğlu,s.290

[26] Atatürk,s.594

[27] Ayrıntılı bilgi için bkz:Demirel,s.189-196, Halk Zümresi ve dönemin sol akımları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Mete Tunçay, **Türkiye'de Sol Akımlar**, Bilgi Yayınevi, Ankara,1967

[28] Arar,s.8

Meclis'te yaptığı ülkenin yeni rejiminin ne olacağını belirttiği konuşma olduğunu söyler[29].

Gerçekten de yayınlanıp bastırılan bu metinde Mustafa Kemal ülke adına tasarladığı rejimin ne olacağını uzun uzun anlatır. Mustafa Kemal, öncelikle ülke de kuracağı rejimin, diğer dünya memleketleriyle kıyaslanmayacak kendine özgü bir rejim olacağını belirtir. Buna göre kurulacak hükümet, diğerleri gibi sosyalist ya da demokratik bir hükümet değildir. Bir "Halk Hükümetidir." Milletin iradesini bütünüyle ve tamamen yansıtacak bir rejimdir. Bu iradenin hükümete tam anlamıyla yansıtılabilmesi içinde "kuvvetler birliği" vazgeçilmez bir unsurdur. Mustafa Kemal konuşmasında kuvvetler birliği konusunda ayrıntılı olarak durur ve bu prensibin neden ülke adına gerekli olduğunu açıklar bir anlamda tek parti dönemini gerekçelendirir[30]. Mustafa Kemal'e göre sadece savaş sürecinde değil asıl ülke adına yeni bir düzen getirirken milletin tek bir bütün olarak örgütlenmesine, birlik içinde olmasına her zamankinden daha çok ihtiyaç duyulacaktır. Birlik ise ancak güçlü bir siyasi örgüt çatısı altında sağlanabilirdi. Bu nedenle millettin iradesi sayılan yasama, yürütme, yargı bunların hepsinin hükümete bir bütün olarak yansıması mühimdi Söz konusu bu güçler, girilecek yeni düzende kesinlikle bölünmemeli, devredilmemeliydi. Konuşmasında tüm bu siyasi fikirlerinin esin kaynağı olan Fransız düşünür J:J. Rousseo üzerinde ise ayrıca durmuştur. Bu ayrıntı önemlidir zira Mustafa Kemal'in ülke adına kuracağı rejimin ve ayrıca partisinin temelinin büyük çoğunluğunu Fransız kaynağı oluşturur[31].

Mustafa Kemal böyle bir rejim kurgularken üzerinde önemle durduğu ve vurguladığı Halkçılık anlayışı ise sınıf ayrımına dayanmayan tam bir birliği gerektiriyordu. Kurulacak yeni düzen radikal bir işti. Bu radikal ortamda toplum katmanları arasında bir kaosa meydan vermemek için tüm bu katmanları bir bütün içerisinde tek bir potada eritmek gerekiyordu[32]. İşte bu nedenle kurulacak fırkanın adı

---

[29] Bkz: Zafer Toprak, **Türkiye'de Popülizm(1908-1923),** Doğan Kitap, İstanbul,s.400-404, Zafer Toprak, *" Halk Fırkasının Kuruluş Evresi: Halkçılık Programı ve 1923 Nizamnamesi*", **Toplumsal Tarih**, Sayı:231,İstanbul,s.20-21

[30] Mustafa Kemal'in bu uzun konuşması için bkz: **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri(1-3**), TTK Yayınları,1997,s.202-233

[31] Zafer Toprak, Atatürk'ün siyasi fikirlerinin Üçüncü Fransız Cumhuriyetinden, Halk Fırkasının ise Fransız Radikal Partisinden esinlendiğini ifade eder. Atatürk'ü bu noktada etkileyen en önemli isim Fransız düşünür Rousseau'dur.bkz: Toprak,.390-397

[32] Feroz Ahmad, Atatürk'ün halkçılık anlayışına şöyle bir açıklık getirir: *" Halk terimi, çeşitli toplumsal güçlerin eski düzene karşı birliğini çağrıştırmaktaydı. Bu birliğin başlıca görevi,eski düzeni yenilgiye*

öylesine gelişigüzel seçilmemişti. "Halk" bu yeni devrin en önemli parolasıydı. Atatürk'ün şefliğinde başlayacak ard arda devrimler döneminde kurulacak partinin en önemli vasfı, toplumun olabildiğince birçok kesimini içine alarak, devletin ideolojisini ve otoritesini benimsetmek, onu yeni döneme alıştırarak yeri geldiğinde bir nevi öğretmen rolünü üstlenerek eğitmek olacaktı. Bu nedenle "halkçılık" partinin ilk ve en önemli esasıydı. Diğer birçok prensipleri gibi bu prensibini de Atatürk'ün kişisel anlayışından alan bu yaklaşımın kökenleri dönemin büyük ideoloğu Ziya Gökalp'e kadar uzanıyordu. Buna göre halkçılık solidarist-korporatist bir anlayışla harmanlanarak toplum yapısında uyum ve ahengi benimsiyor, mesleki zümrelerden doğan farklılıklar olsa da sosyal sınıfların varlığını ve çatışmasını reddediyordu[33]. "Sınıfsız toplum" olarak da kabul edilen bu anlayış, yaşanılan dönemin koşulları açısından oldukça doğal ve gerekliydi.

Mustafa Kemal'e göre yeni fırka kurmak için şartlar artık olgunlaşmıştı. Yapılacak iş yeni seçimlere gitmekti. Ancak mevcut anayasaya da bağlı olarak, Meclis'i yeni seçimlere götürmek için herhangi bir hukuksal etken yoktu. Aksine anayasaya göre Meclis, daha görevini tamamlamamıştı. İşlerliği halen devam ediyordu[34]. Buna rağmen, Mustafa Kemal, Rauf Bey'in İstasyon binasındaki evinde 31 Mart 1923 akşamı tüm bakanlar kurulunu toplar ve gizli bir toplantı düzenler. Seçim kararı üzerine yapılan bu tartışmalar sabaha kadar sürer ve netice de grup kararıyla seçim kararı alınır[35]. 1 Nisan 1923 günü ise bu karar Meclis'e Aydın Mebusu Esad

---

uğratmak, yıkmak ve yeni bir üzen yaratmaktı. Bu görev ise bu birliğin, yani halkın bütün unsurları arasında dayanışma beraberliği gerektirdiği için aralarında çıkar çatışmasına yer yoktu." Bkz. Feroz Ahmad, **İttihatçılıktan Kemalizme**,Çev:Fatmagül Berktay, Kaynak Yayınları, İstanbul,s.164

[33] Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Taha Parla, **Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm**, İletişim Yayınları, İstanbul,1989, Mustafa Kemal'de kuracağı Halk Fırkasında fırkasının "halkçılık" anlayışını şöyle ifade eder: *" Ben Halk Fırkası namı altında bir fırka tesis edeceğim dediğim zaman zan olunmuş idi ki milletin çeşitli sınıflardan bir veya iki sınıfını menafini, yahut refahını temin etmeye matuf bir gaye takip edeceğimden sunufu sairenin menafini düşünmeyeceğim. Böyle bir şey yoktur. Fırkanın programı bütün milletin refah ve saadetini temine ma'tuf olacaktır.*Bkz: İsmail Arar, **Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı**,Cumhuriyet,1997,s.64

[34] Işıl Çakan'a göre seçim kararı, anayasal düzlemde Meclis'in sürekliliğini kesintiye uğratacak yasal bir zorunluluk bulunmadığı halde alınmıştır. Teşkilat-ı Esasiye kanununa göre, TBMM'nin hilafet, saltanat, vatan ve milletin kurtuluşu ve bağımsızlığına kadar sürekli olarak toplanacağını belirten maddesi henüz gerçekleşmeden, Lozan görüşmelerinin kesintiye uğradığı ve ne şekilde sonuçlanacağının belli olmadığı bir ara dönemde seçim kararı alınmıştır. Yani Birinci Meclis görevini tamamlamadan seçime gidilmiştir. Bkz: Işıl Bakan, **Türk Parlamento Tarihinde İkinci Meclis**, Çağdaş Yayınları,1999,s.8

[35] Mustafa Kemal, Nutuk'ta söz konusu toplantıdan şöyle bahseder: *"Bir gece Başvekil Rauf Bey'e ikamet etmekte olduğu istasyon binasında Heyet-i Vekileyi içtimaa davet etmesini benimde bizzat geleceğimi telefonla bildirdim. Rauf bey nezdinde içtima eden heyet-i vekileye, Meclisin tecdidini, Meclis'e teklif etmek lüzumundan bahsettim. Kısa bir münakaşadan sonra, heyet-i Vekile ile mutabık*

Efendi ve 120 arkadaşının verdikleri kanun teklifi ile gündeme gelir. Yapılan tartışmalar soncu Meclis o gün yeni seçim kararı alır. 3 Nisan günü ise yapılacak seçimler için yeni bir seçim kanunu hazırlanır. Meclis'te bu kanun üzerine ciddi tartışmalar yapılır. Alında bu kanun taslağı 2 Aralık 1922'de İkinci Grubun önemli temsilcileri tarafından hazırlanıp sunulmuştur. Yeni kanun bu taslak üzerinde yapılan çalışmalar sonucu oluşturulmuş, 1877 tarihli İntihab-ı Mebusan kanununa ek olarak çıkarılmıştır. Bu kanuna göre seçmen yaşı 18 olarak belirtiliyor, tek dereceli seçim esası getiriliyordu. Memurlara, subaylara, hakim ve savcılara belli bir sınırlılık getiriliyordu. Meclis üye sayısında ise nüfus büyüklüğü esasına göre, her 20.000 erkek nüfusa 1, 30.000-50.000 arasında olan yerlere 2, 50.000-70.000 arasında olan yerlerde3, 70.000-90.000 arasında 4, daha büyük nüfuslu yerlerde 90.000 den başlayarak milletvekili sayısı hesaplanıyordu[36].

Seçim kararının alınmasından sonra, Mustafa Kemal, 8 Nisan günü, lideri olduğu Müdafaa-i Hukuk cemiyetinin tüm teşkilatına bir bildiri gönderdi. Yayınladığı seçim beyannamesinde yeni seçimlere tüm teşkilat ile birlikte gidileceğini, seçimden sonra ise cemiyetin "Halk Fırkasına" dönüştürüleceğini duyurdu. Ardından tüm teşkilatın yayınlanan 9 maddelik bu programa göre hareket etmesini istedi. Halk Fırkasının ilk programı sayılan bu ünlü "9 umde", memleketin en acil ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde pek çok aydının ve uzmanın görüşleri ve bilhassa İzmir İktisat kongresi çalışmaları da göz önüne alınarak tespit edilmişti[37]. Söz konusu 9 madde harap olan memleketin süratle yeniden inşası için hazırlanmıştı. Bu nedenle ekonomiden, köylünün kalkındırılmasına, demiryolu yapımından sağlık ve eğitime gerekli olacak yapılması en temel ve acil olan uygulamaların ne olduğunu belirtiyordu. Dolayısıyla ayrıntılı bir parti programından çok yapılması gereken acil şartlara göre hazırlanmış genel kısa ve pratik bir metindi. Ayrıntılara mesela yapılacak devrimlerin

---

kaldık. Aynı gecede meclisteki ARMH grubu idaresini de, içtimaya davet ettim. Müzakere ve münakaşa ertesi güne kadar *sürdü*."bkz: Mustafa Kemal.,s.727-728, Ancak Rauf Orbay, anılarında söz konusu gizli toplantıyı hükümet başkanı olarak kendisinin düzenlediğini, Meclisin bir an önce yeni seçimlere gitmesinin zaruri olduğunu ifade ettiğini söyler: bkz: Feridun Kandemir, **Hatıraları ve Söyleyemedikleri İle Rauf Orbay**, Yakın Tarihimiz Yayınları, İstanbul,1965,s.124

[36] 1923 Seçimleri ve söz konusu seçim kanunu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Demirel,s.516-520, Çakan,.22-26, Ahmet Demirel,"*1923 Seçimleri",* **Tek Partinin Yükselişi**, İletişim Yayınları,İstanbul,2012,s.151-162, Ahmet Demirel, **Tek Parti'nin İktidarı Türkiye'de Seçimler ve Siyaset(1923-1946)**, İletişim yayınları, İstanbul,2013

[37] 9 Umde ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Tunaya,580-582, Giritlioğlu,s.31-36, **Atatürk'ün Telgraf ve..** s.516-518

ne olacağı gibi konulara değinilmiyordu. Mustafa Kemal, bu hususta yıllar sonra yaptığı açıklama da bunu bilinçli olarak tercih edip belirtmediğini açıklayacaktır. Zira ona göre, yapılacak devrimler için henüz şartlar olgunlaşmamışken, cumhuriyetin ilanı, halifeliğin kaldırılması, şapka kanunu gibi tüm bu önemli dönüşümleri, kendisine karşı etkili bir muhalefeti ortadan kaldırmak için giriştiği bu seçimlerde muhalefeti daha da güçlendirmemek adına bunları o an için açıklamayı doğru bulmadığını belirtmiştir[38].

Bu noktada aslında Mustafa Kemal'in Meclis'te kendisine ait bir siyasi fırka varken ve yeni bir parti kuracağını açıklamışken neden 1923 seçimlerine "Halk Fırkası" adıyla yeni bir teşkilatla gitmek istemediği sorusunu da cevaplandırır. Mustafa Kemal, kendisini karşı oluşmuş muhalefete karşı iktidarını güçlendirmek isterken, henüz tanınmamış, teşkilatlanmasını tamamlamamış yeni partiyle seçimlere gitmeyi kendi konumu açısından oldukça zayıf bulmuştur. Bu nedenle Mustafa Kemal, bu kritik seçimlerde böyle bir riski almaktansa Müdafaa-i Hukuk cemiyetinin Milli Mücadele boyunca yayılmış namından, popülerliğinden faydalanmayı, yeni bir fırkaya geçişi kolaylaştırmak adına daha doğru bulmuştur[39].

Yukarıda da gördüğümüz gibi partinin kuruluş çalışmaları, yeni seçimlerle paralel gitmiştir. Mustafa Kemal, kendi milletvekili adaylarını belirlerken aslında söz konusu fırkanın güçlü siyasi kadrolarını oluşturmaya çalışmıştır. Bu nedenle seçimler üzerinde titizlikle durmuş, ciddi bir çalışma ve mücadele göstermiştir. Seçimler, daha çok memleketteki üç güç odağı arasında gerçeklemiştir. Mustafa Kemal'in lideri olduğu Birinci Grup, seçimlere grup adına katılma kararı almasa da dağınık halde bulunan İkinci grup ve Mustafa Kemal'in ciddi rakipleri sayılan İttihatçılar. Mustafa

---

[38] Mustafa kemal bu konuya şöyle açıklık getirir: *" Neşrettiğim programı, bir fırkai siyasiye için gayrikafi, kısa bulanlar oldu. Halk Fırkası'nın programı yoktur dediler. Filhakika, umdeler namı altında malum olan programımız, itiraz edenlerin gördükleri ve bildikleri bir tarzda kitap değildi. Fakat esaslı ve ameli* idi. *Memleketin imarı için gereken acil ihtiyaçları sıralıyordu… Cumhuriyetin ilanı, hilafetin ilgası, medreseler ve tekkelerin kaldırılması gibi meseleleri programa ithal ederek, vaktind*en evvel *cahil ve mürtecilerin bütün milleti tesmime fırsat bulmalarını muvafık bulmadım*." Bkz: Mustafa kemal Atatürk,s.718-719,

[39] Şevket Süreyya Aydemir bu konuyu şöyle dile getirir: *" Gazi'nin kuracağını açıkladığı HP'ne gelince o henüz teşekkül etmiş değildi. Halbu ki bu partiyi hemen teşkil edip, başlamış olan seçim mücadelesine, bu tanınmamış, yerleşmemiş teşkilatla girmek, seçimlerin getirebileceği sonuçlar bakımından ve Gazi hesabına elbette ki elverişsiz görünüyordu. Hele İstanbul'da ve işgalden kurtarılmış bölgelerde henüz ne yerleşmiş bir Müdafaa-i Hukuk teşkilatı vardı ne de derhal parti teşkilatı kurulabilirdi. Bu durum karşısında günün şartlarına uygun bir şekil bulundu. Seçimlere ARMHC adına girilecekti. Cemiyetin Milli Mücadele boyunca yayılmış isminden, yerleşmiş itibarından faydalanılacaktı*.bkz: Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam**, c.3, Remzi Kitabevi, İstanbul,2011,s.87, Öz, s.88

Kemal, kendisine rakip olan bu iki önemli güç odağına karşı elinde bulunduğu devlet ve iktidar gücüyle, bu seçimlerin avantajlı tarafı olmuştur. Nitekim 15 Nisan'da Meclis'te oldukça ses getiren bir adımla Hıyanet-i Vataniye kanununda bir değişiklik yapılmış, 1922 tarihine kadar biçimlenmiş olan devlet şekline, her ne surette olursa olsun karşı gelenlerin vatan haini sayılacağı belirtilmiştir. Bu karar, muhalefetin ciddi tepkisini çekse de alınan karar, seçim mücadelesinde söz konusu muhalefetin elini ayağını bağlamış etkisiz hale getirmiştir[40]. Dolayısıyla çok da demokratik diyemeyeceğiz seçim ortamında seçimler daha çok Mustafa Kemal'in kendi grubu arasında yaşanmıştır. Mustafa Kemal milletvekilli adaylarını belirlemek için bir seçim bürosu oluşturmuş, adaylar tek tek bu kurul tarafından belirlenmiş, seçim bölgelerini kontrol etmek için yurdun çeşitli yerlerine heyetler gönderilmiştir[41]. Belirlenen adaylar merkez tarafından belirlendiği için adayların görüşlerine başvurulmamış[42], çoğu aday adaylığını resmi gazetelerden öğrendiği gibi kimi adayların adaylıklarının iptal edildiği de olmuştur[43]. Seçim bölgelerinde seçilecek milletvekili sayısı kadar aday gösterilmiştir, Bu arada bu seçimlerde bir ilk olarak Yemen ve Musul'da seçimlere katılmak istemiş, Türkiye Musul'un talebini kabul edip hatta buradan 5 milletvekili aday gösterse de seçimler bu bölgede gerçekleşmemiştir.[44]

Seçimler daha çok birinci grup arasında yaşansa da en çetin mücadele İstanbul'da olmuştur. İstanbul'da Kara Kemal'in lideri olduğu İttihatçılar ve yine Velid Ebuzziyya'nın öncülüğündeki Milli Müdafaa gurubu Mustafa Kemal'e karşı etkin bir muhalefet oluşturmuştur. Mustafa Kemal İstanbul'daki bu ciddi gücü ortadan kaldırmak adına grup liderleri ile İzmit'te bir uzlaşma sağlamak istese de hatta İstanbul'da Müdafaa-i Hukuk adına Yakup Kadri'yi görevlendirse de süreç boyunca bu etkin rakipler Mustafa Kemal oldukça tedirgin etmiş bu nedenle seçim süreci

---

[40] Aydemir,s.85, Ahmet Demirel, **Birinci meclis**..,s.528-530

[41] Bu heyetler içerisinde yer alan isimlerden biri de Kılıç Ali'dir. Maraş, Gaziantep, Urfa İllerine memur edilmiştir.Bkz: **Kılıç Ali'nin Anıları**, Der: Hulusi Turgut, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul,2018, s.198

[42] Bu isimlerden biri Yakup Kadri ve Hakkı Tarık Us'tur. İki İsim Manisa aday listesinde yer almayı beklerken Kadri, Mardin'den Us, Giresun'dan aday gösterilmiştir. Şaşkınlığını gizleyemeyen Yakup Kadri bu konuda Mustafa Kemal'e mektup yazıp adaylıktan çekilmek istediğini bildirse de şimdilik durumu kabul etmesi istenmiştir. bkz: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Politika'da 45 Yıl**, Bilgi Yayınevi,Ankara,1968,s.25-26

[43] Bu isimlere bir örnek Hilmi Uran'dır. Uran, halk tarafından Muğla'dan aday gösterilirmiştir. Uran'nın Muğla'dan adaylığına kesin gözüyle bakılırken, adaylığı son dakikada iptal edilmiş ve yayınlanan milletvekili aday isimlerinde Uran'nın ismi yer almamıştır. Bkz: Hilmi Uran, **Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)**, İş Bankası Kültür Yayınları,İstanbul,2017,s.148

[44]Hakkı Uyar, *"Tek Parti Döneminde Seçimler"*, **Toplumsal Tarih**, Sayı: 64, Nisan 1999,s.24

boyunca İstanbul'a ayrı özen göstermiştir.[45] Burada henüz Müdafaa-i Hukuk cemiyeti tam olarak teşkilatlanmadığı için seçim sürecinde Mustafa Kemal bölgede teşkilatı kurması adına Ali Çetinkaya'yı görevlendirirken, yayınladığı bildirilerle de İstanbul Halkına seslenerek, bu güç odaklarına kapılmamaları adına uyarılarda bulunmayı ihmal etmemiştir[46].

Netice de yapılan seçimler sonucu İstanbul'da dahil Meclis'e girecek 286 milletvekilinin 284'ünü Birinci Grup kazanarak, Mustafa Kemal, bu sürece kadar kendisine rakip olan tüm güç odaklarından kurtulmayı başarmıştır. Mustafa Kemal, iki ayrı yerden aday gösterildiği için 287 olması gereken milletvekili sayısı 286'ya düşmüştür. Mustafa Kemal'e ciddi rakip olan İkinci grup tamamen tasfiye edilmiş, .Birinci Grup dışında sadece Gümüşhane'den Zeki Kadirbeyoğlu Bey, bağımsız olarak seçilmiş ve Meclis'e katılmıştır[47]. Dolayısıyla seçim sonucu yeni meclisin tüm üyeleri, aynı ilk meclis gibi Müdafaa-i hukuk üyelerinden teşkil edilmiş, ancak tek farkla cemiyet bu sefer adını Meclis'te Halk Fırkası adıyla devam ettirmiştir.

Yeni meclis dönemi ile beraber seçilen yeni milletvekillerinin ilk önemli icraatı partinin kuruluşunu resmiyete dökmek olmuştur. 7 Ağustos'ta ilk toplantı yapılmış,19 Ağustos'a kadar süren toplantılarda yeni fırka için öngörülen nizamname üzerinde incelemeler, tartışmalar yapılmış netice de 9 Eylül 1923'te Halk Fırkası Nizamnamesi kabul edilmiştir. Aynı gün partinin başkan ve idare kurulu üyeleri de seçilmiş, 23 Ekim1923'te ise İç İşleri Başkanlığına verilen dilekçeyle partinin resmen kurulduğu bildirilmiştir[48]. Böylece Türkiye'nin siyasi kaderi artık CHF'nın eline geçmiş oluyordu. 1923 yılında cumhuriyetin ilan edilmesiyle cumhurbaşkanı olan Mustafa Kemal, parti başkanlığı vekaletine İsmet İnönü'yü getirdi[49]. İnönü 20 Kasım 1923'te tüm ARMHC şubelerine yayınladığı genelge de söz konusu cemiyetin siyasi fırkaya dönüştüğünü, illerde ki tüm teşkilatın "Halk Fırkası" adıyla yeniden teşkilatlanacağını

[45] Yakup Kadri anılarında bu konuya ayrıntılı şekilde yer verir. İzmit'te söz konusu rakipler arasında düzenlenen toplantıya katılan isimlerden biri de Yakup Kadri'dir. Bkz: Karaoğmanoğlu,s.15-17
[46] Karaosmanoğlu,s.18
[47] Demirel,**Tek Parti'nin İktidarı**..,s.45-47,
[48] Buna göre üyeler şu isimlerden oluşuyordu: Erzincan Mebusu, Sabit(Sağıroğlu), İstanbul Mebusu, Doktor Refik (Saydam), İzmir Mebusu Celal(Bayar), Erzurum Mebusu Münür Hüsrev(Görele), Tekfurdağ Mebusu Cemil (Ubaydın), Konya Mebusu Kazım Hüsnü, İzmit Mebusu Saffet(Arıkan), Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey bkz: Giritlioğlu,**a.g.e**.,s.39
[49] Mustafa kemal 19 Kasım 1923'te İsmet İnönü'ye Cumhurbaşkanı olduğundan bu nedenle Halk Fırkası genel başkanlığında kalmasının imkanı olmadığını bu nedenle kendisini genel başkan vekilliğine atadığını bildirmiştir.bkz: **Atatürk'ün Tamim..,**s.553

bildirdi[50]. 10 Kasım 1924'te Halk Fırkası "Cumhuriyet Halk Fırkası" oldu.[51] 1935 yılındaki büyük kurultayı ile de Cumhuriyet Halk Partisine dönüştü.

Ancak 1923 yılında kurulan parti iktidara çok güçlü bir şekilde başlamadı. Bağlı olduğu hükümetin bu dönemde geçirdiği sarsıntılar ve ülkede tesis etmeye çalıştığı otoriteye bağlı olarak 1923-1927yılları arası dönem partinin hassas bir çizgide gücünü kanıtlamaya çalıştığı bir nevi geçiş süreci oldu. Gücünü ülkenin başındaki yönetici kadrodan alıp diğer yandan Meclis'in tamamı CHP'li milletvekillerinden oluşmasına rağmen partinin kendi içinde yaşadığı bu buhranlı yıllar ülkedeki gelişmelere paralel olmakla beraber daha çok partinin heterojen bir yapı göstermesinden kaynaklanıyordu. Bu da partinin gerçek bir siyasi cemiyetten çok bir vatan cephesi[52] gibi örgütlenmesinin yarattığı bir sorundu Bu nedenle parti, kendi öz kadrosunu tabanını buluncaya kadar, çok erken dönemlerden itibaren uzun yıllar sürecek birçok irili ufaklı tasfiyeler süreci yaşadı. Bu doğrultuda Parti içinde ilk ciddi ayrılık 1924 yılında Terakkiperver Fırkasının kurulması ile gerçekleşti. Parti içindeki bu buhranın yanına ülkedeki kaos ortamı da eklenince 1927 yılı partinin siyasi tarihinde büyük bir dönüm noktası oldu. Partinin asıl tarihi 1927 büyük kurultayı ile başladı[53]. Bu süreçten itibaren parti artık geri döndürülemez bir yola girdi. 1927 yılına kadar ülkede yaşanan müthiş devrimler dönemi, tüm bu devrimlerin başı ülkenin yöneticisi Mustafa Kemal'e karşı oluşan büyük reaksiyonlar ve büyük tepkilerin, ülke adına neticesi tek parti-şef sisteminin kurulması oldu. Terakkiperver ve Serbest Fırka denemeleri dışında ülkede ki tek parti yönetimi kesintisiz 1945 yılına kadar devam etti.

---

[50] Bila, s.65, İsmet İnönü ise parti kurma fikrinin tamamen Atatürk'ün teşebbüsü olduğunu söylerken, parti çalışmaları sırasında Lozan'da olduğu için bu çalışmalarda olmadığını, genel başkan vekilliğine atandığında ise bu hususta ilk etapta geniş bir tecrübesi, bir faaliyeti olmadığı için böyle bir göreve gelmesini çekinerek karşıladığını görürüz: bkz : **İsmet İnönü, Hatırala**r, Der: Sabahattin selek,C.2, Bilgi yayınevi, Ankara, 1987,s.193

[51] 10 Kasım 1924'te yapılan fırka grup toplantısında, fırkanın ismi Cumhuriyet Halk Fırkası olarak değiştirilir ve alınan karar tüm teşkilata bildirilir.bkz: **BCA (CHP Arşivi), 490.1/1.1.1.**

[52] Önemli aydın ve gazeteci Nadir Nadi, 1950 kurultayına giden süreçte kaleme aldığı C.H.P. yazısında partinin kuruluşundan geldiği sürecin bir hesabını ortaya döker. Bunu yaparken aslında partide var olan bu kusurların çok uzun bir gelenekten beslendiğini yani bunların partide ilk defa görülen şeylerin olmadığını, partide ki bu homojen olmayan yapının ise adeta bir "vatan cephesi" görüntüsünü andırdığını söyleyerek bunun partiye bir ileri-geri ayrımı olarak yansıdığını ifade eder. bkz: Nadir Nadi "C.H.P.", *Cumhuriyet*, 28 Haziran 1950, Velidedeoğlu da CHP'nin hiçbir zaman homojen yapı göstermediğini heterojen yapısının onu "doğurgan" bir parti haline getirdiğinden bahseder.bkz:Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, **Türkiye'de Üç Devir**,C.2,Sinan Yayınları,1963,s.59-60

[53] Söz konusu kurultayla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: **Cumhuriyet Halk Fırkası Büyük Kongresi**, Ankara, TBMM Matbaası,1927, Tuncay Dursun, **Tek Parti Dönemindeki Cumhuriyet Halk Partisi Büyük Kurultayları**, TTK Basımevi, Ankara,2002,s. 11-34, Giritlioğlu, s.70-73

Ülkede var olan bu sistem Goloğlu'nun deyimiyle adeta *"partisiz bir cumhuriyetti"*[54]. Gerçekten de 1923-1945 dönemi ülke de parti ile devletin o birbirinden ayırt edilemez yapısı nedeniyle, Tek parti değil, "partisiz" bir hayattı. İktidar ile iç içe geçen CHP, özellikle 1927 yılından itibaren merkez teşkilatından en alt tabanına kadar ülkede oluşturulan bu yeni sisteme göre örgütlenerek esaslı bir değişikliğe gitti. Parti teşkilatını merkezden aşağıya doğru örgütleyerek en küçük birim olan ocaklardan illere kadar tüm teşkilatı sıkı bir kontrol altına aldı. Oluşturulan her yeni nizamname ve programla da bir adım daha devlet sistemiyle bütünleşip onunla ayırt edilemez bir görüntü oluşturdu. Aslında diğer bir ifadeyle tek parti döneminde, partinin yayımladığı tüm program ve tüzükler, zaten var olan devlet-parti bütünleşmesinin kağıt üzerine geçirilmesinden başka bir anlam taşımayacaktı. Ya da Parla'nın deyimiyle ülkedeki mevcut anayasaya rağmen bu metinler, bir bakıma dönemin gerçek anayasaları sayılacaktı[55]. Öyle ki bu dönemde yayımlanan nizamnamelerde partinin görevi açıkça: *" Kendi bağrından doğan hükümet örgütü ile kendi örgütünün birbirini tamamladığı ve partinin kendi hükümetini her yönden başarıya ulaşması için bütün kuvveti ile çalışması*[56]" olduğu belirtiliyordu.

Ama parti, asıl bütünleşmeyi 1930'lu yıllardan itibaren yaşamaya başladı. Bunun en önemli sinyalini de 10 Mayıs 1931'de Tek parti döneminin en önemli üçüncü adamı Recep Peker'i Genel Sekreterliğe getirmesiyle gösterdi. Peker'in, CHP tarihi içindeki yeri asla göz ardı edilemeyecek kadar önemliydi. O bu dönemin adeta bir simgesiydi. Parti, asıl şef sistemiyle bütünleşmesini Peker'in genel sekreterliği döneminde yaşadı[57]. Onun bu dönemde CHP için güttüğü politika kısaca:*" Zaten baştan beri devletle bir ve beraber çalışan CHP varlığının, devlet varlığı ile birbirlerine daha sıkı bir şekilde kenetlenmesiydi*[58]." İşte bu zihniyet doğrultusun da partinin ideolojik gelişiminde de önemli adımlar attı. Partinin en önemli vasıfları olan Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Milliyetçilik, Laiklik gibi tüm "Kemalist Prensipler" yıllar

---

[54] Mahmut Goloğlu, **Tek Partili Cumhuriyet(1931-1938)**, Ankara,1974,s.192
[55] Parla,s.74
[56] **C.H.P. Tüzüğü**, Ankara, Ulus Basımevi, 1935, s.25
[57] Öz, s.116, Velidedeoğlu,**Türkiye.**.,s.12
[58]İnsanın en büyük eseri devlettir diyen Peker, 1935 Kurultayına da damga vurmuş, konuşmasında ideal devlet anlayışını da şu cümlelerle ifade etmiştir: *"Ulusal devlet, keyfi bir idare değildir. Her kafadan bir ses çıkaran dağıtıcı bir idare demek de değildir. Bizim anladığımız ulusal devlet nizamlı bir idarede herkesin özel teşebbüsü demektir. Türkiye'de teklerin menfaati umumun menfaati sınırı içinde bulunacaktır*." Bu önemli konuşmasıyla ilgili bkz: **C.H.P. Büyük Kurultay**, Ankara,1935,s.45-47

içinde tanımı oluşumu tamamlanarak bilindiği gibi 1937'de anayasa ya sokuldu. Diğer yandan devlet-parti bütünleşmesine yönelik en önemli çıkış 18 Haziran 1936'da ki ünlü genelgeyle genel sekreterliğin iç işleri bakanına vilayet başkanlıklarının da Vali yönetimine bırakılması oldu[59] . Başbakanlar ise zaten geleneksel olarak aynı zamanda genel başkan vekili sayılıyordu. Ama bu genelgeyle devlet-parti bütünleşmesi doruk noktasına ulaştı. Her ne kadar bu uygulamaya 1939 kurultayında son verilse de bu daha çok halktan gelen "kimi kime şikayet edeceğiz[60] " tepkisinden doğan bir geri adımdı. Ama arka plan da zihniyet aynen devam etti. Öyle ki 1939 Nizamnamesinde Genel sekreter, aynı zamanda Bakanlar kurulunun doğal bir üyesi sayılıyordu[61]. CHP'nin bu tek parti sistemine göre uyarlandığı yılları daha bunun gibi birçok örneklerle göstermek mümkündür. Ama burada asıl göstermek istediğimiz nokta CHP'nin bir parti olarak kurulmasına rağmen bir parti olarak var olamaması sorunudur. Nitekim partinin devletle iç içe geçen yapısı sonucu bünyesinde taşıdığı bu sorun onun 1945 yılında geçirdiği çözülüşünün de en büyük nedeni olacaktır. Dolayısıyla onun tek parti döneminde bir parti olarak teşkilatlanmasını incelerken her şeyden önce bu teşkilatlanmayı bir devlet teşkilatlanması olarak görmek daha doğru olacaktır.

[59] Bu karar doğrultusunda CHP Genel Sekreteri olan dönemin Dahiliye Vekili ve Genel Sekreter Şükrü Kaya, 10 Temmuz l 1936'da bütün vilayetlere gönderdiği genelge de söz konusu kararın en başlıca sebebinin -, Vilayetlerde parti faaliyetinin daha geniş ve daha hızlı olması için ara sıra görülen tedahüllere ve ikiliklere meydan verilmemesi olduğunu söylüyor bu maksatla Valiler, İl başkanı olduktan sonra artık parti işleriyle kimsenin uğraşmaması eğer gereken bir durum olursa Valilin bir vekalet atayabileceğini söyleyerek, asıl parti temsilcilerini bir parti vekaleti konumuna düşürüyordu. Bkz: **BCA, (CHP Arşivi), 490.1/ 3.13.4.** Tabi bu kararla Vilayetlerden Genel Sekreterliğe, peş peşe bölgede gerçekleştirilen bu görev değişiklikleri haber verilecekti.bkz: **BCA, (CHP Arşivi), 490.1/ 19.100.3.**

[60] Valilerin İl başkanlıklarından alınması meselesi partinin beşinci kurultayına damga vurmuştu. Bu konuyla ilgili söz alan Çanakkale Delegesi Halil Dimaç, Valilerin il başkanı olduğu dönemde halkın "kimi kime şikayet edeceğini" bilemediğini bunun ise halkı partiden soğutan en önemli sebep olduğunu söylemiştir**. C.H.P. Beşinci Büyük Kurultay Zabıtları**, TBMM Matbaası, Ankara,1939,s.33

[61] Madde29:Genel Sekreterin Parti Hükümetine aza olarak girmesi temin olunur.**1939 Nizamnamesi**, Ankara, Ulus Basımevi,1939, s.9

BİRİNCİ BÖLÜM

1. PARTİNİN TEŞKİLATLANMASI, ÖRGÜTLENMESİ

1.1.Merkezi Örgütlenmesi

Cumhuriyet Halk Partisi 1923 yılında kurulduktan sonra ülkedeki teşkilatlanmasını büyük ölçüde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinden almış,1924 yılına kadar genel bir örgütlenmeye gitmemişti[62]. Ancak 1925 yılında mevcut olan 74 ili 14 mıntıkaya ayırıp her birinin başına bir müfettiş atayarak geniş çapta örgütlenmeye başladı[63].1927 yılında 57 il, 290 İlçe, 6060 Bucak, 23.897 Ocak'ta parti teşkilatı varken[64] 1931'de 50'ye yakın ilde 300'e yakın kazada parti teşkilatı bulunuyordu[65]. 1936-37 yılında ise parti, 50 il, 342 ilçe, 1800 bucak ve 25941 Ocak'ta örgütlüydü.[66]. Yine Temmuz 1938'de Genel Sekreterlik tarafından yayımlanan bir belge de partinin 50 ilde 343 kaza,1777kamun, 25307 Ocak'ta teşkilatlandığını görürüz[67]. 1943 yılında ise 51 il, 304 resmi ilçe, 46 merkez ilçe, 703 resmi bucak 1121 itibari bucak, 19794 köy ocağı, 2416 mahalle ocağı, 1913 semt ocağında örgütlüyken 1943'ten sonra bu oran ilde 63'e, resmi ilçede 433'e, merkezi ilçede 57'e çıkmıştır[68]. Yine 12 il hariç olmak üzere Haziran 1945'te genel sekreterliğe gelen altı aylık çalışma raporlarına göre partinin 63 il, 442 ilçe, 702 resmi bucak, 1084 itibari bucak, 19667 köy ocağı, 2056 mahalle ocağı, 1548 semt ocağında teşkilatı bulunuyordu. Toplam partiye üye sayısı ise 1 Milyon 921.894'tü. Bu üyelerde kendi içinde tahsillerine göre sınıflara ayrılmıştı. Buna göre üyelerden 11704'ü yüksek öğrenim, 17340'ı lise,

[62] Ayşe Güneş Ayata, **CHP (Örgüt ve İdeoloji)**, Gündoğan Yayınları,İstanbul,2010,s.63
[63] Mete Tunçay, "Cumhuriyet Halk Partisi(1923-1950)", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**,C.8, İletişim Yayınları,s.2019
[64] Hakkı Uyar, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, Boyut Yayınları,İstanbul,s.220
[65] **BCA,(CHP Arşivi), 490.1/2 5 5**
[66] Uyar, s.220
[67] **BCA, (CHP Arşivi),490.1/284.1140.1**
[68] **A.g.b.**

79357'si ortaöğretim, 986823'ü ilköğretim veya okuryazar, 826670'i ise okuma yazma bilmeyenlerdi. Yine belgeye göre 63 ilin 50'sinde merkez ilçe teşkilatı varken 13'ünde yoktu[69].

Diğer taraftan ülkenin genelinde partiye mensup üyelerin sayısı, il sayılarına göre 1935 yılında 1. 533.389 iken 1936 yılının başlarında 1.236.240, aynı yılın ikinci yarısında 1. 239.492'dir. 1937'de 1.265.06, 1940 yılında 1.373.170, 1945 senesinde 1.921.894, 1948'de 1.898.384'dür[70]. Ancak burada hemen belirtmek gerekir ki parti, genel olarak ülkenin her yerinde tamamen örgütlenmemiştir. Özellikle partinin Doğu ve Güneydoğu illerin de uzun yıllar genel bir teşkilatlanması olmamıştır. Sayıları bazen 9'a bazen 12'ye çıksa da partinin Ağrı, Bingöl, Diyarbakır, Tunceli, Elazığ, Hakkari, Bitlis, Mardin, Muş, Urfa, Van, Siirt gibi illerde ya teşkilatlanması hiç olmamış, ya zayıf kalmış ya da kurulsa da kaldırılmıştır. Örneğin parti 1929 yılında Van, Siirt ve Muş'ta kurduğu teşkilatı kaldırdığını bildirmiştir. Dolayısıyla partinin ülke genelindeki teşkilatlanması belli bir denge de olmamış, bazen bu oran genişlerken bazen gerilemiş pek çok değişiklikler yapılmıştır. Yine örnek vermek gerekirse 1929 yılında parti, iki ayrı vilayet olan Mersin ve İçel illerini birleştirmiş, Niğde'ye bağlı Ürgüp kazasını Kayseri Vilayetine bağlamış, Hakkari vilayeti lağvederek, onu kaza haline getirmiştir[71].

Ama genel olarak ülke genelindeki teşkilatlanmasında oldukça titiz ve kontrollü davranmıştır. Özellikle teşkilatlanma parti ile devlet iç içe geçtiğinden devlet kontrolünde, merkezden aşağıya doğru gerçekleştirilmiştir. Bunun en iyi örneklerinden birini 29 Haziran 1932'de Dahiliye vekaleti tarafından yapılmış ülkedeki fırka teşkilatının vaziyetini gösteren *"Türkiye Cumhuriyeti İdare Taksim Haritasında*" görürüz[72]. Bu genel harita üzerinde titizlikle çalışılmış, partinin illerdeki durumu çeşitli renklere ve şekillere ayrılarak harita üzerinde belirtilmiştir. Buna göre, pembe renkteki illerde partinin vaziyeti iyice bilinirken, yeşil renkteki illerde fırka teşkilatı yenilenmiş, üzerinde mor şekil olan illerde fırkanın vaziyeti fenayken, üzerinde mavi şekil olan illerde fırkanın vaziyeti iyi olsa da yeniden gözden geçirilmesinin gerekli olduğu belirtilmiş, üzerinde kırmızı şekil olan illerde ise teşkilat

[69] **A.g.b.**
[70] **A.g.b.**
[71] **BCA,(CHP Arşivi),490.1/284.1137.2**
[72] **A.g.b**.

zayıf olmasa da kuvvetlendirilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Haritaya göre, fırka teşkilatının olmadığı yerler Elazığ, Diyarbakır, Hakkari, Beyazıt, Urfa ve Mardin'dir. Fırkanın teşkilatı kötü olan mor renkteki iller ise, Maraş, Erzurum, Erzincan, Adana, Çorum, yeniden gözden geçirilmesi gerekli olan Mavi renkteki iller Kırklareli, Kastamonu, Çankırı, Amasya, Sivas partinin vaziyetinin oldukça iyi olduğu pembe renkteki iller Tekirdağ, İstanbul, Çanakkale, fırka teşkilatının yenilendiği yeşil renkteki iller ise Ordu, Giresun, Zonguldak, Niğde, Aksaray, Antalya vb. illerdir. Yine haritaya göre şunu söyleyebiliriz ki partinin vaziyeti genel olarak doğu ve güneydoğu Anadolu'da oldukça kötüyken Marmara ve Ege bölgelerinde oldukça iyi, İç Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde ise normal seviyede iyi durumdadır. Dolayısıyla sadece bu belge bile partinin teşkilatlanmasında ne kadar titiz davrandığının bir göstergesidir. Genel olarak parti, bir yerde kaza, ocak ya da ilçe teşkilatı kurarken bunun gelişigüzel olmamasına dikkat etmiş bir yerde teşkilat kurulacaksa bunun emrini daha çok merkez vererek, kontrolü ele almıştır. Aldığı emirle bu teşkilatlanmayı sağlayıp, irtibatı kuran ise daha çok Genel Sekreterlik olmuştur. Örneğin 1 Eylül 1934'de Genel Sekreterlik tarafından Balıkesir, Erzurum, Çorum, Maraş bölgesindeki bölge müfettişlerine gönderilen bir genelge de bu illere bağlı kazalarda parti teşkilatının yapılacağı bildirilmiş, bunun için bu illerdeki kaza merkezleri ile bunlara bağlı köylerdeki nüfus vaziyetinin milliyet ve cinsiyet bakımından tetkik edilmesi istenmiş, bunun için genel sekreterlik tarafından doldurulup, gönderilmesi için bir cetvel hazırlanmıştır. Söz konusu cetvelde bölgedeki nüfus Türk, Kürt, Arap, Çerkez, Rum, Ermeni gibi milliyetlere ayrılarak mevcut sayılarının yazılması istenmiştir[73].

Partinin, tüzüğe göre teşkilatlanması ise şu şekilde gerçekleşmiştir: 1923 tüzüğüne[74] göre partinin merkez teşkilatı Umumi Reis, Büyük kurultay, Fırka Divanı, Fırka Grubu, Umumi İdare Heyeti, Vilayet, kaza, Nahiye ve Ocak İdare Heyetlerinden oluşuyordu. Tüzüğe göre Genel Başkan, merkez teşkilatında bulunan tüm bu organların başıydı. Parti adına söz söyleme yetkisi sadece onundu. Kurultay tarafından seçilir ve Umumi İdare Heyeti üyelerinden birini genel sekreter olarak atar, Genel Sekreterde Genel Başkan adına görev yapardı.(Madde33) Umumi İdare Heyeti ise 9

[73] **BCA,(CHP Arşivi),490.1/24.120.3**

[74] Nizamname ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: **Halk Fırkası Nizamnamesi(1923)**, TBMM'ndeki Halk Fırkası azaları tarafından bilmüzakere heyeti umumiyesi 9 Eylül 1339 (1923) tarihinde kabul olunmuştur.Ankara,1923

kişiden oluşuyordu. Üyeleri büyük kurultay tarafından seçiliyor ve üyeler yeni kurultaya kadar görevlerine devam ediyordu.(madde34) Partiye mensup bakanlarla, Umumi İdare heyeti, Parti Meclis Grubu yönetim kurulu üyelerinden oluşan Parti Divanına(Madde20)ise daha önemli yetkiler tanınmıştı. Divan, Büyük Millet Meclisi seçimlerini idare ve mebus adaylarını belirleme yetkisine sahipti.(Madde26) Partinin önemli bir organını oluşturan Büyük Kurultay ise yine Parti Divanın belirleyeceği yerde yılda bir defaya mahsus Nisan ayının 23'ünde toplanıyordu. Buna göre kurultayın en geç 25 Nisan 1925 tarihinde toplanması gerekirken söz konusu kurultay 2.5 yıllık bir gecikmeyle 1927 yılında toplanabilmişti.[75]

1923 tüzüğünde parti örgütlenmesi daha gevşek tutulurken 1927 tüzüğü örgütlenmede oldukça ayrıntılı ve daha sıkı bir disiplin getirdi[76]. Bir bakıma partinin asıl teşkilatı bu tüzükle birlikte yerli yerine oturdu. Tüzük parti teşkilatında önemli değişiklikler getirerek merkez teşkilatını sistemleştirdi. Buna göre partinin en yüksek organı olan Umumi Riyasetin yetkileri arttırıldı ve konumu değişmezlik esasına oturtularak, partideki en yetkin kişi haline getirildi. Tüzüğe göre CHF'nın reisi, Fırkanın banisi olan Gazi Mustafa Kemal'di.(Madde6), hemen ardından gelen "işbu umumi esaslar, hiçbir veçhile tebdil edilemez (Madde7)", maddesiyle genel başkanlığının açıkça değiştirilemeyeceği ifade ediliyordu. Ama en ciddi değişiklik Umumi Riyaset Divanın kurulması oluyor, Genel başkana bağlı bu divan, diğer organlardan önemli yetkileri alıp, onların konumunu etkisizleştirerek, partinin kaderini elinde tutan, tartışmasız en güçlü organ haline getiriliyordu. Tüzüğe göre Divan, Genel Başkan ile onun seçeceği genel başkan vekili ve yine umumi idare heyeti üyelerinden seçeceği bir genel sekreterden oluşuyordu. Divanın vereceği kararlara tüm fırka teşkilatının uyması zorunluydu. Söz konusu divan, parti divanını parti yönetiminde etkisizleştirerek onun elinden Büyük Millet Meclisi seçimlerini ve mebus adaylarını belirleme yetkisini alarak kendi bünyesinde topluyordu.(Madde20-24) Zira tek parti döneminde gördüğümüz tüm genel seçimlerde tartışmasız bu divan söz sahibi olacaktı. Tabi Riyaset Divanının kurulmasıyla genel Sekreterliğin konumu da oldukça güçleniyordu. Bir bakıma Genel Başkan, Genel başkan vekilinden sonra partinin en

[75] Hakkı Uyar, **1923'ten Günümüze CHP Tüzükleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme**, Tüses Yayınları,2000,s.35

[76] 1927 tüzüğü ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: **CHP Nizamnamesi (1927)**, 15 Teşrinievvel 1927'de inikat eden CHF Büyük Kongresinin 22 Teşrinievvel 1927 tarihli içtimaında müzakere ve kabul edilmiştir. Ankara,1929

önemli üçüncü adamı haline getiriliyordu. Önemi, teşkilatın merkezi olmasıydı. Tek parti dönemi boyunca CHP'nin merkez ve taşra ilişkisini genel sekreterlik sağladı. Kurum bu iki merkez arasında bir kavşak noktasıydı. İki taraf arasında irtibatı, yazışmaları, sağlardı. Ama en önemlisi teşkilata da yön vermeye çalışırdı[77]. Nitekim tek parti dönemi boyunca yayımlanan tüzüklerde Genel sekreterin görevi şöyle belirtilmişti: " Katibi Umumi, riyaset divanı, Fırka Divanı ve umumi idare heyeti idare namına mıntıka müfettişleri ile muhabere eder ve talimat verir, lüzumu halinde halkın tenvir ve irşadına ait tebligatta bulunurdu(Madde30,1927 Tüzüğü), 1931 ve 1935 tüzüğünde ise genel sekreterin, fırka teşkilatı ile muhabere eden, örgütle yazışan, merkezin tüm kararlarını teşkilata bildiren, partinin işlerini kovalayan ve fırkaya ait tüm müracaatlarında kabul vasıtası olduğu ifade ediliyordu[78]. 1931 yılından itibaren ise Genel sekreterlik bünyesinde 13 büro oluşturularak 4 grupta toplandı. Buna göre 1.Büro Teşkilat, fırka kongreleri, intihaplar, 2. Büro, dilekler ve müracaatlar, 3. Büro, fırkadan başka cemiyetlerin ve fırkaların vazifelerini tetkik ve takip, 4. Büro, Fırka teşkilatının teftişi, 5. Büro, Milli kültür, ilmi hareketler ve bu mevzuda neşriyat, 6. Büro, spor ve gençlik, 7. Büro, Halk dershaneleri, okuma yazma, halk hatipleri, 8. Büro, matbuat, fırka neşriyatı, propaganda, 9. Büro, iş, işçiler, esnaf teşkilatı, 10. Büro, iktisat vaziyetinin tetkik ve mütaleası, 11. Büro, içtimai muavenet teşkilatı,12. Büro, fırka faaliyetlerinin hukuk esasları ile telifi, 13. Büro, Merkez ve taşrada bütçe, aidat, teberruat, varidat gibi işlem ve faaliyetlere bakardı[79].

Yine 1927 tüzüğüne dönersek, Umumi İdare heyetinde önemli bir değişiklik yapılmıyordu. Ama partinin önemli organı sayılan Büyük Kurultay ilk kez ayrıntılı olarak yorumlanıyordu. Buna göre büyük kongre her sene yerine 4 senede bir defa fırka umumi reisinin tayin edeceği yer ve zamanda toplanacaktı.(Madde10) Böylelikle kurultayı toplama yetkisi de parti divanın elinden alınıyor ve genel başkana bırakılıyordu. Genel başkan, aynı zamanda olağan kongreyi gerektiğinde olağanüstü toplamaya da yetkiliydi. Büyük kurultayın üyeleri ise CHF'na mensup bütün mebuslarla, mıntıka müfettişleri ve muvazzaf Vilayet mutemetleri, her vilayetten

[77] Cemil Koçak**, CHP Genel Sekreterliği (1930-1945)**, Alfa Yayınları, İstanbul,2018,s.8

[78] Bkz: **C.H.F. Nizamnamesi ve Programı (1931)**i Fırkanın 10 Mayıs 1931'de toplanan Üçüncü Büyük Kongresi tarafından kabul olunmuştur. TBMM Matbaası, Ankara, 1931, Madde23,s.7, **C.H.P. Tüzüğü(1935)**, Partinin Dördüncü Büyük Kurultayı tarafından onaylanmıştır. Ulus Basım Evi, Ankara,1935, Madde29,s.8

[79] **CHF Katibi Umumiliğinin Fırka Teşkilatına Umumi Tebligatı (Mayıs 1931'den Birinci Kanun 1932'ye Kadar),** C.1, Hakimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara,1933,s.18

seçilecek iki temsilciydi.(Madde11) Kongrenin toplanmasın da ekseriyetin çoğunluğu önemliydi. Kongre umumi reisin ya da vekilinin başkanlığı altında toplanır, başkan kongreyi açarken geçen senelere ait icraat hakkında bir nutuk söyler ya da beyanname yayınlardı.(Madde14) Kongre de ayrıca 4 katip 11 azadan mürekkep Lahiya, Hesap, Tetkik ve Murakabe encümenleri seçilirdi. Buna göre Lahiya Encümeni, Vilayet kongrelerinden gelmiş olan temenni lahiyalarını ve tekliflerini incelerdi. Hesap Encümeni, merkez hesabına bakar, tetkik ve murakabe encümeni ise kendisine verilmiş olan raporları tetkik ederdi.(Madde 13,15)Yine aynı kongre başkanın bir nutuk ve beyannamesi ile son bulurdu. Partinin bu tüzükle oluşturulan büyük kurultayın işleyişi küçük değişiklikler dışında genel olarak aynı kaldı. Ancak partinin en önemli organı olan bu kurultayların partinin işleyişine yönelik kararların alınmasında etkisi yok denecek az kadardı. . Zira partinin tüm yönetimi alınacak tüm ilgili kararlar oluşturulan bu Umumi Riyaset Divanı tarafından belirlenecek, kurultayların görevi ise sadece bunları onaylamaktan ibaret olacaktı. Dolayısıyla partinin lider kadrosunun istemediği bir şeyin kurultay kararı olarak çıkması mümkün değildi[80]. Zaten tek parti dönemi kurultaylarının üyelerini incelediğimizde ağırlığın delegelerden çok milletvekillerinde olduğunu görürüz[81]. Bu nedenle kurultaylarda taşranın merkeze olan etkisi oldukça cılız kalmış, oluşturulan "dilek sistemi" ile temenni ve ihtiyaçlarını merkeze iletmeye çalışmışlardır. Bu sistemin ne kadar sağlıklı olduğu tartışılsa da oluşturulan bu yönteme göre taşralar bulundukları bölgenin ve halkın ihtiyaçlarına yönelik her türlü eğitim, tarım, sağlık gibi konuları, hiyerarşik bir düzen içinde Ocak kongrelerinden başlayarak sırayla bucak, ilçe ve il kongrelerine aktarır, İstekler ve sorunlar Vilayet kongresinde de çözülemezse o zaman Büyük Kurultaya arz edilirdi. Dileklerin incelenmesi, işlenmesi ait olduğu kurumlara ulaştırılması ise Genel Sekreterliğin göreviydi[82].

1931 tüzüğünde[83] merkez teşkilatında oluşturan bu sistem genel olarak korundu ve aynı kaldı. Sadece ufak değişikliklerle yetinildi. Buna göre daha önce 9 üyeden oluşan heyet-i idarenin üye sayısı bu tüzükle 14'e çıkarıldı(Madde37).Büyük kurultaya gidecek delegelerin seçiminde de değişiklik yapıldı. Buna göre kurultayın

[80] Uyar, **CHP Tü..,**s.35
[81] Merkez ve Taşra temsilcileri açısından Büyük Kongre Üyelerinin Durumu için bkz: Öz, s.188
[82] Dursun,s.176, Öz,s.189
[83] Ayrıntılı bilgi için bkz: **C.H. F. Nizamnamesi ve Program (1931)**

üyeleri, CHF'na mensup bütün mebuslarla her vilayetten, vilayet kongrelerince seçilecek ikişer ve Fırka azalarının sayısı on bini geçen vilayetlerden her 10 bin aza için gene kongrelerce seçilen birer temsilciydi(Madde 25). Encümenlerin üye sayısı da değiştiriliyordu. Buna göre program, nizamname ve hesap encümenlerinin üye sayısı 15'e Lahiya encümenlerinin sayısı ise 25'e yükseltiliyordu (Madde27) . Tüzüğe göre bu encümenlere merkez teşkilatında bulunanlar giremezdi(Madde28). Kurultay müzakereleri açıktı ama gerektiğinde gizli celse yapmaya da yetkiliydi(Madde34).

1935 tüzüğünde[84] ise partinin genel başkanlığının değişmezliği daha açık bir ifadeyle yer aldı. Buna göre: Partinin değişmez genel başkanı, onu kuran Kemal Atatürk'tü(Madde2).Bu tüzükle Heyet-i İdare'nin üye sayısı bu sefer 16'ya yükseltildi. Üyelerin sayısının gerektiğinde arttırma yetkisi Riyaset Divanına bırakıldı(Madde46-47). Heyeti İdare'nin diğer bir ifadeyle Gen Yön Kurulun, görevleri bu nizamname de ilk kez daha ayrıntılı olarak yorumlandı. Buna göre partinin genel yönetim kurulu, en az haftada bir kere toplanır, parti işlerinin hepsi ile uğraşır, partinin programı hakkında lüzum ve ihtiyaca göre broşürler hazırlayıp çıkarırdı. Halkevlerinin açılma, çalışma ve yönetimlerini düzenler, partinin fikirlerini söz ile halka anlatmak için örgütler kurar, halk kürsüleri açar, spor, gençlik, radyo sinema ve devrim müzesi işleri ile uğraşırdı. Yine Büyük kurultay komisyonlarına ilgili projeler hazırlar ve kurultaya sunardı. İl ve ilçe heyetleri başkanlarının seçimini onaylar ya da bozardı. Parti örgütü olmayan yerlerde örgüt kurma yetkisi vardı ve bu yetkiyle bir veya birkaç kişiyi görevlendirebilirdi(Madde47). 1938 tüzüğünde[85] ise "değişmez genel başkanlık" ilk defa resmiyet kazandı. Buna göre, Partinin ebedi başkanı Mustafa Kemal Atatürk, değişmez başkanı ise İsmet İnönü'ydü. Değişmez başkanlık, vefat, vazife yapamayacak bir hastalığın sabit olması halinde veya istifa suretiyle değişebilirdi(Madde2-4). Teşkilatla ilgili maddeler ise gene olarak korundu. 1939 tüzüğünde de genel olarak aynıydı[86]. Sadece genel başkanlık vekilinin tanımı getiriliyordu. Tüzüğe göre genel başkan, partili mebuslardan birini genel başkan vekili tayin eder. Vazife ve yetkisi değişmez genel başkan tarafından tespit olunurdu. Genel başkan vekilinin değişmesi kendi istifası veya Genel başkan tarafından vekilliğe bir başka zatın

[84] Ayrıntılı bilgi için bkz**: C.H.P. Tüzüğü (1935)**
[85] Tüzükle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: **C.H.P. Tüzüğü (1938)**, 26 Aralık 1938 tarihinde üsnomal toplanan Büyük Kurultay tarafından onaylanmıştır. Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara,1938
[86] Bkz: **C.H.P. Tüzüğü (1939)**

tayiniyle vuku bulurdu.(Madde27). Yine aynı tüzük partiyle hükümetin birlikteliğini vurgulayan önemli bir değişiklikte yapıyordu. Buna göre genel sekreter, her ne kadar temenni olarak ifade edilse de parti hükümetine aza olarak girebiliyordu.(Madde29).

1.1.1.Taşra Teşkilatı

Partinin taşra teşkilatı genel olarak köy ve mahalle ocakları, nahiye, kaza, Vilayet ile bunların kongreleri ve heyeti idarelerinden oluşmuştur. Tüm bu teşkilat bir hiyerarşi işinde en aşağıdan yukarıya doğru örgütlenmiş bir şekilde birbirine bağlıydı. Parti, tek parti dönemi boyunca taşra teşkilatını oldukça sıkı bir kontrole almıştı. Bunun en bariz örneği olarak 1923 tüzüğünden itibaren taşraya merkez tarafından atanan mutemet sistemi getirilmiştir. Her ne kadar 1931 yılında bu sistem kaldırılsa da mutemetlerin tanımı 1923 ve 1927'deki tüzükte dile getirilmiştir. 1923 tüzüğüne göre merkez tarafından atanan bu devlet görevlileri fırkanın taşradaki en önemli temsilcisi sayılmıştır. Umumi idare Heyeti tarafından seçilen bu mutemetlerin onayı ise Fırka Divanına bırakılmıştır.(madde37) 1927 tüzüğünde ise mutemetlerin mıntıka müfettişleri tarafından seçilmesi esası getirilmiş ve bulundukları bölgede gerçekleştirilen parti kongrelerinin doğal üyesi sayılmıştır(Madde47-48). Ama taşradaki teşkilatlanma da atılan en önemli adım kuşkusuz "Müfettişlik" sisteminin kurulması olmuştur. 25 Haziran 1927'de özellikle devlet idaresi ve parti teşkilatının zayıf olduğu Doğu Anadolu bölgesinde asayişi ve güvenliği sağlamak amacıyla kanunlaşan bu sistem, tek parti dönemine damga vurmuştur. İlk olarak İbrahim Tali Öngören'nin başkanlığın da Doğu Anadolu'da Elazığ, Urfa, Bitlis, Hakkari, Diyarbakır, Siirt, ve Mardin İlleri üzerinde kurulan "Müfettişlik sistemi[87]" 1927'deki parti tüzüğünde de ilk kez yer almıştır. Tüzüğe göre vilayetler genel teftiş için "teftiş mıntıkalarına" ayrılmış, ayrılan her mıntıkanın başına da bir müfettiş tayin edilmiştir. Müfettişler, partinin taşradaki en büyük temsilcisi olarak kabul edilmiş, görevi bulundukları bölgenin heyet-i idarelerini teftiş etmek olarak açıklanmış ve önemli yetkilerle donatılmıştır. En önemli yetkisi bulunduğu bölgedeki heyet-i idarenin seçimlerini izlemesi ve ancak onun onayı alındıktan sonra bu seçimlerin gerçekleşmesiydi. Ayrıca kendisi tarafından yayınlanacak her türlü tebligata, mıntıkasındaki tüm teşkilatın kabul etmesi ve uyması zorunluydu. Diğer taraftan

[87] Müfettişlik sistemi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Cemil Koçak, **Umumi Müfettişlikler (1927-1952**), İletişim Yayınları, İstanbul,2003,s.53

bölgenin her türlü siyasi, içtimai, iktisadi, kültüre ait teşekkül ve gelişmelerini takip etmek ve izlemekten de sorumluydu. Kısaca bir bölgenin idaresi, o bölgenin heyet-i idaresinden çok "müfettişe" soruluyordu. Öyle ki müfettişler merkez tarafından genel sekreterlikçe atanıyor ve senede bir defa fırka merkezinde toplanıyorlardı[88](Madde37-43). Köy ve mahalle ocakları, genel olarak partinin ilk teşkilat kademesini oluşturmuş ve partinin tüzüklerinde de öyle kabul edilmiştir.(Madde 52, 1927 Tüzüğü, Madde13-1931 Tüzüğü vb.) 1923 tüzüğünde ocakların yönetimi üç kişi olarak kabul edilmiş ve bunun onayı bucak yönetimine bırakılmıştır. Yerel ve genel seçimlerde partinin başarısı için uğraşan ocak heyeti genel olarak bağlı olduğu bucak yönetiminin emirlerini uygulardı(Madde79-81). Tüzüğe göre ocakların kongreleri yılda 1 defa ekim ayında toplanırdı(Madde74). Bucak yönetimi ise 5 kişiden oluşuyordu(Madde72). Ama asıl yönetici ilçe mutemeti tarafından atanan parti mutemetiydi. Bucak örgütünü yöneten mutemet aynı zamanda bucak kongresinin de doğal üyesiydi(Madde70). Bucak kongreleri ise her köy ve mahalleden gelecek birer delegenin katılımı ile yapılıyordu(Madde69). İlçe(kaza) teşkilatı yöneticileri ise 5 kişiden oluşmaktaydı. Yine ilçenin asıl yöneticisi il başkanı tarafından atanan ilçe mutemetiydi(Madde 53). Mutemet, ilçe kongresinin de doğal üyesiydi. Kongreler ise her yılın Ocak ayında toplanırdı(madde57). Toplanan kongre, il kongresine gidecek delegeleri seçerdi(Madde64). İl (Vilayet) yönetimi ise 5 kişiden oluşuyordu ama onun da asıl yöneticisi genel merkez tarafından atanan İl mutemetiydi(madde51). Mutemet, partinin illerdeki temsilcisiydi ve ilçelerdeki ilçe mutemetini atıyordu(madde53). İl kongresinin ise doğal üyesiydi(Madde43). Kongreler ise yılda 1 defa Büyük Kurultayın toplanmasından üç ay önce düzenlenirdi(madde42). Kongre, ilçeden gelecek üçer delegenin katılımı ile yapılırdı[89](Madde44).

1927 tüzüğünde ise taşra yönetimine daha ayrıntılı bir yorum getiriliyordu. Tüzüğe göre fırkaya mensup ve 18 yaşını ikmal etmiş olan köy ve mahalle ahalisinden her zat partinin doğal üyesi sayılıyordu(Madde54). Ocak yönetimi yine üçer kişiden mürekkepti. Yönetim içlerinden birini kendisine reis yapıyordu. Ocak yönetiminin vazifesi ise tüzükte şöyle dile getiriliyordu: Bucak yönetimi ile irtibat, mutemetin tebligatını icra etmek, halkı aydınlatmak, ocağa mensup azaların kayıtlarını tutmak,

[88] **C.H.P. 1927,** s.16-18
[89] **CHF 1923..,**s.8-14

parti için bağış paralarını toplamak, her türlü seçimlerde fırkanın namzetlerini kazandırmak, ocağın yeni masraf bütçesini tanzim etmek(Madde57). Kongre ise yine yılda bir kez toplanıyordu. Toplanan kongre, önce reisini ve katibini seçer. Üç kişilik ocak heyeti ile üç kişilik yedek azayı ve Bucak kongresine gidecek bir mümessili seçerdir. Bucak kongresine teklif edeceği maddeleri müzakere eder. Ocak yönetiminin masrafına bakar ve yeni masraf bütçesini tespit ederdi(Madde56). Bucak teşkilatı ise 3-5 kişiden oluşuyordu. Yönetimin görevi, ilçe ve ocak heyetleri ile etkileşimde olmak, hafta en az 1 kere toplanmak, her türlü seçimlerde fırka adaylarını kazandırmak, bölgeye bağlı parti azalarının kaydını tutmak, yeni masraf bütçesini tanzim etmek ve her ay ilçe yönetimine dair kaza heyetine rapor vermek olarak açıklanıyordu(madde57). Kongre yine senede 1 düzenleniyor ve mahalle ocağından gelecek bir temsilcinin katılımı ile düzenleniyordu. Kongrenin görevi, idare heyetini, yedek azayı ve ilçe kongresine gidecek üç temsilci seçmek, kaza heyetinin geçen seneye ait raporlarını incelemek gibi gündem maddelerinden oluşuyordu(madde58). İlçe idare yönetiminin üyesi ise 3-5 kişiden ibaretti. İdare heyeti, kongreye verilecek bir senelik faaliyet raporunu hazırlar, iki ayda bir vilayet heyetine rapor verir, fırka üyelerinin kaydını tutar, yardım paralarını toplar ve masraf bütçesini hazırlardı(Madde66). Kongre yine senede bir toplanır ve yukarıda gösterdiğimiz gibi diğer kongrelerle aynı görevi yapardı(madde65). Vilayet yönetimi ise vilayet kongreleri tarafından seçilen 5-7 kişiden oluşurdu. Seçimler bölgedeki müfettişin kontrolü altında yapılır ve umumi idare heyeti tarafından tasdik edilirdi. Heyetin görevi ise: mıntıka müfettişliği ve ilçe idare heyeti ile her türlü irtibatı sağlamak, ilçe yönetimine müfettişlikten aldığı talimat doğrultusunda yön vermek, ilçe yönetimlerinin seçimlerini tetkik etmek, vilayete bağlı parti üyelerinin sayısını tespit emek ve üç ayda bir müfettişliğe rapor vermek olarak açıklanıyordu(Madde72). Vilayet kongrelerinin görevi de ocak, bucak, ilçe kongreleri ile aynıydı(madde71). Tüzüğe göre taşradaki tüm bu kongreler, Genel başkanın davet ettiği zamanda her yıl Eylül ve Kanunisani aylarında toplanırdı(madde 75). Yine tüzüğe göre her vilayette ve lüzumu görülen bazı ilçelerde fırka mensuplarından mürekkep bir Fırka Grubu teşekkül ederdi. Grup, müfettişin, vilayet mutemedinin veya vekilinin reisliğinde toplanır ve vazifesi bir talimatname ile tespit edilirdi[90](Madde85-85).

[90] **CHF 1927 T…,**s.20-37

Taşra teşkilatının asıl sistemleştirilmesi ise 1931 tüzüğünde olmuştur. Tüzükte oluşturulan taşra teşkilatının yapısı ana hatlarıyla partinin bundan sonraki tüzüklerinde aynı kalmıştır. Söz konusu tüzükte, taşranın idare heyetleri ve görevleri genel başlık altında toplanmıştır. Buna göre partinin köy ve mahalle ocağı, ocak kongresince seçilen 3-5 kişilik bir idare heyetinde oluşuyordu. Tüzüğe göre, bir yerde bir Ocak heyeti teşkil edecek azalar birleşirse orada ocak kuruluyordu(madde14)[91]. Bucak yönetimi de 3-5 kişiden oluşuyor, İlçe idare heyeti ise 5-7 kişiden oluşuyordu. Vilayet idare heyetinin üye sayısı ise 7-9 arasında yükseltilmişti(madde68). Seçilen heyeti idareler, hiçbir itiraza uğramazsa hemen vazifeye başlayabilirdi. Ancak yine de idare heyetlerinin seçimlerinin onaylanması bir derece kendilerinden yukarıda olan idare heyetlerinin onayına bağlıydı(madde70). İdare heyetlerinin temsilcisi ise başkandı. Heyetin görevleri ise daha ayrıntılı olarak sunuluyordu. Buna göre: heyet, en az haftada bir toplanır, aza kaydeder, fırka paralarını toplar, kongrelerin kararlarını yerine getirir, büyük seçimlerde fırka namzetlerini kazandırır, 3 ayda bir rapor verir, bulundukları bölgede halkı aydınlatmak için konferanslar verir, fırka mensupları arasında hususi bir ihtilaf çıktığı zaman aralarını bulurdu(Madde75)[92].

Taşradaki kongrelerin toplanma zamanı ise değiştiriliyordu. Buna göre ocak, bucak, ilçe kongreleri yılda bir kez toplanırken, vilayet kongreleri iki yılda bir toplanıyordu. Kongrelerin toplanma zamanı ise ocaklardan başlayarak tüm teşkilatta eylül ile şubat ayları arasındaydı ve toplanma zamanları Vilayet İdare heyeti tarafından belirlenirdi(madde46-47). Kongrelerin temsilcileri ise şöyle seçilirdi: Her Ocak kongresinde Ocağın 300'e kadar azası için iki, bundan fazla her 150 aza için birer temsilci, her bucak kongresinde, bucak ocaklarının beş yüze kadar azası için 2, bundan fazla her beş yüz için bir temsilci, her ilçe kongresinde, ilçedeki ocakların bine kadar azası için üç, bundan fazla her bin için birer temsilciydi(madde49)[93]. Diğer taraftan aynı tüzük tüm taşra teşkilatının devletle teması olduğunu ve onun kontrolünde olduğunu belirtiyordu. 80. Maddeye göre bütün fırka teşkilatının hükümet teşkilatı ile teması vardı ve bu temas Umumi Riyaset divanınca tasdik olunacak bir talimatname ile tayin olurdu[94].

[91] **CHP 1931 T.**.,s.5
[92] **1931 T..,**s.14-16
[93] **CHP 1931 T..,**s.10-11
[94] **CHP 1931 T..,**s.10-11

1935 tüzüğünde de genel olarak taşra teşkilatlanmasının yapısı aynı kaldı. Bazı değişikliklerle yetinildi. Tüzüğe göre bulunan yerlerin durumuna göre birden çok köy, tek bir ocağa bağlanabiliyordu. Bunlara "semt ocakları" adı veriliyordu. Yine yersel durum bazı gerekçelerin zorladığı durumlarda bucak örgütü ve il merkezinde ilçe örgütü kurulamayabilirdi. Böyle olduğu zaman ocaklar, bir başka bucak veya doğrudan doğruya ilçe yönetimine, ilçe merkezindeki ocaklarda doğrudan doğruya İl yön kurulana bağlanabilirdi(Madde22)[95]. Taşra teşkilatındaki idare heyetler oluşturulurken, bu heyetlere ayni aileden olan anne, baba, çocuklar ve karı kocalar giremezlerdi(Madde79)[96]. Lüzum görülen illerde ise oranın idare heyetine, merkez tarafından Umumi Riyaset Divanında(Genbaşkur) onayı ile Başkan atanabilirdi(Madde89). Taşradaki kongreler ise gerektiğinde İl idare heyetinin merkez tarafından onaylanmış kararı ile ya da doğrudan doğruya Merkez İdare heyeti(Genyönkurul) kararı ile olağanüstü toplanabilirdi(Madde53)[97]. Kongrede delegeler ise şöyle seçilirdi: Her Ocak kongresinde, ocağın iki yüze kadar üyesi için iki, bundan fazla her yüz üye için birer delege, her bucak kongresinde bucaktaki ocakların 300'e kadar üyesi için iki, bundan çok her 300 kişi için bir delege, her ilçe kongresinde ilçedeki ocakların bine kadar üyesi için üç, bundan çok her bin için birer delege(Madde56).

Yine ocak delegeleri, eğer doğrudan doğruya ilçe örgütüne bağlı olup, bucak kongresi yapamıyorsa o zaman duruma bakılırdı: Ya ilçe örgütünde bir başka bucak yoktur o halde bu delegeler doğrudan doğruya ilçe kongresi yaparlardı. Ya da bir başka bucak örgütü varsa o halde delegeler bir bucak kongresinde aranacak nispet üzerinden delege seçerlerdi. İlçe kongresine bunlar katılırdı. Eğer bazı yerlerde ocaklar doğrudan doğruya il örgütüne bağlıysa o zaman bu delegeler ilçe kongresi yapamıyorsa, onlarda ilçe kongresinde şart olan nispet üzerinden delege ayırır ve il kongresine bu delegeler katılırdı(Madde58). Tüzük yine taşra teşkilatının devlet teşkilatıyla bütünleşmesini gösteren yeni bir madde daha ekliyordu. Buna göre taşradaki kongrelere, Parti hükümetini simgeleyen en büyük sivil buyurman çağrılırdı. Bunlar kongredeki görüşmeye ve oya karışmazlardı. Ama eğer halkı aydınlatmak gerekirse gereken konularda izahlarda bulunurlardı(madde64). Partinin oluşturulan bu taşra teşkilatı

[95] **CHP 1935..,**s.20
[96] **CHP 1935..,**s.20
[97] **CHP 1935**..,s.13

genel esaslarıyla birlikte 1938 ve 1939 tüzüğünde de korunmuştur. Yukarıda ayrıntılı şekilde ele aldığımız gibi partinin tüzüğe göre bu örgütlenişi, parti merkezi tarafından da uygulamada sık sık takip edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KOCAELİ TEŞKİLATLANMASI(1923-1934)

2.1.İzmit'te Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri

Milli Mücadele döneminde İzmit Mutasarrıflığı adı ile Kandıra, Karamürsel, Adapazarı, Geyve, İznik, İznik ve Yalova olmak üzere çok geniş bir bölgeyi içine almış olan Kocaeli, bu süreçte özellikle stratejik konumu ile öne çıkmış bu nedenle bölgede bağımsızlığın sağlanması oldukça sancılı ve uzun bir sürece neden olmuştur. Mücadele bölgenin tamamında eş zamanlı yürümemiş, bazı kazalar erken örgütlenmeye giderken bazı kazalarda örgütleniş oldukça geç gerçekleşmiştir. Ama yine de bu dönemde bölgede işgallere karşı başlayan Müdafaa-i Hukuk hareketi, ileride bölgede teşkilatlanmaya gidecek partinin de ilk çekirdeğini oluşturmuştur. İleri de partinin bölgedeki en önemli temsilcileri olacak pek çok isim ilk olarak bu cemiyet içinde bir yapılanmaya gitmişlerdir. Bölge de erken örgütlenmeye giden yerlerden ilki Karamürsel ve Gebze kazaları olmuştur. Özellikle İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine Karamürsel'de Rauf Bey başkanlığında Müdafaa-i Hukuk Osmaniye ve Redd-i İlhak Cemiyeti kurulmuş, Cemiyet, İzmir'in işgali üzerine mitingler düzenlemiş, İstanbul'da bulunan işgal güçlerine protesto telgrafları göndererek aktif rol almışlardır. Yine Yalova'da İzmir'in işgali üzerine Yalova Müftüsü Fehmi Efendi öncülüğünde Yalova İzmir Reddi İlhak Cemiyeti kurulmuştur[98].

Ancak bölgede asıl örgütlenmeler daha çok 1920'li yıllar ve sonrası gerçekleşmişti. Bu doğrultuda ilk kurulan cemiyet Adapazarı Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti idi. Kuruluş tarihi kesin olarak bilinmese de cemiyetin ilk üyelerini şu isimler oluşturmuştu: Adapazarı Belediye Reisi Fahri Bey, Müderris Harun bey, Eşraftan Ali Faik Bey, Adil Bey, Hasan Bey, Mehmet Sıtkı bey, Tüccardan Metozade Hüseyin bey, Fikri Bey, Ömer Bey, Faik bey, Fabrika Müdürü Necmettin Bey, Dava

[98] Haluk Selvi, " Milli Mücadele de İzmit Telgrafları", **Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyum Bildirileri,** 2-4 Mayıs 2014, C.2,Kocaeli,2015,s.1049

vekili İbrahim Bey, Emekli binbaşı Hakkı Bey[99]. İleride CHP'nin Kocaeli vilayet heyetinde yer alacak Şevket Kökçü'de bu dönemde Adapazarı'ndaki Müdafaa-i Hukuk teşkilatına katılmış ve vazife almıştır. Yine Cumhuriyet döneminin ilk Kocaeli Valisi Vehbi Demirel'de Adapazarı'nın Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde çalışarak önemli vazifelerde bulunmuştu[100].

Yine kuruluş tarihi kesin olarak bilinmese de Kandıra'da da bir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti teşkil etmişti. İttihatçıların özellikle yoğun olduğu kaza da direnişin örgütlenmesinde ve cemiyetin kurulmasında İttihatçılardan Ahmet Keşfi önemli bir rol oynamış, Kandıra'da tanıştığı Niyazi Bey aracılığıyla cemiyetin kurulmasını sağlamış, kurulan bu cemiyette, ileri de Türk siyasetinde önemli rol oynayacak Nihat Erim, Turan Güneş gibi isimlerin aileleri de yer almıştır[101]. Bölgenin diğer kazalarından Geyve de kendi içinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurarak bu örgütlenişe katılmıştı. Kurulan cemiyetin ilk üyeleri: Hafız Fuat Efendi, Kaymakam Hazım Bey, Jandarma Komutanı Esat Bey, Burhanettin Çelebi, Rıza Bey, Safer bey gibi isimlerdi[102]. Yine ileride partinin bölgedeki il yön kurul üyeliklerinde yer alan, Geyve doğumlu Fuad Çelebi'de bu örgütlenişe katılarak, çeşitli vazifeler almış, bir dönem örgütün riyasetinde de bulunmuştur[103].

Tabi en önemli örgütleniş kuşkusuz bölgenin merkezi sayılan İzmit'te olmuştur. Cemiyetin kuruluşu kesin olarak bilinmese de 1920 Mart'ında oluştuğu kabul edilmektedir. Şehirde cemiyet ilk olarak Ali Suat Bey'in mutasarrıflığı döneminde Hacı Ali Bey'in başkanlığında kurulmuştur. Cemiyetin içinde ittihatçılardan, itilaf devleti yanlılarına kadar pek çok kesim yer almakla beraber padişah yanlıları ve gayri Müslim azınlıklar cemiyetin dışında tutulmuştur. Cemiyet özellikle teşkilatın kazalardan nahiyelere kadar yayılmasına önem verdiği gibi 1920 seçimlerinde de bölgede faal vazifelerde yer almıştır. Ancak bölgenin yoğun bir baskı ve saldırı ortamında olması nedenliyle İzmit'teki örgütleniş sürekli devam etmemiş yer yer kesintiye uğramıştır. Nitekim İzmit'in işgalden kurtarılmasından sonra

---

[99] Sabahattin Özel, **Milli Mücadele de İzmit- Adapazarı ve Atatürk, Derin Yayınları**, İstanbul,2005,s.42-43

[100] **BCA,(CHP ARŞİVİ), 490.1/417.1742.1**

[101] İbrahim Şirin, "Yerelden Vatana: Kandıra'da Milli Mücadele", **Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu**, (3-5 Nisan 2015), C.3, Kocaeli,2016,s.1495

[102] Selek, s.43

[103] **a.g.b.**

cemiyet yeniden kurulmuş, cemiyetin yönetim kurulunu belirlemek amacıyla 1921 Kasım'ında seçimler yapılmış, yapılan seçimler sonucu cemiyetin yönetim kuruluna İmam Osman Nuri Efendi, Rüştü Bey, Müftü vekili Hoca Eyüp Efendi, Hacı Salih Efendi, Eşref Bey, Halit Bey, Ahmet Bey, Salih bey, Mehmet bey gibi isimler katılmış, cemiyetin başkanlığına da yine Hacı Ali bey getirilmiştir. 1922 Temmuz'unda yenilenen seçimlerde ise başkanlığa Mümtaz Bey getirilmiş, yönetim kurulunda ise eşraftan Hafız Rüştü Bey, tüccardan Hoca Rıfat Efendi, eski Tahrirat müdürü Ali Galip Bey, komisyoncu Hüseyin Bedrettin Bey, kurmay binbaşıdan emekli Said Bey gibi isimler yer almıştır[104]. İleri de partinin bölgedeki en önemli temsilcileri olacak Rıfat Yüce, Abidin Aral, Kemal Öz gibi isimlerde bu cemiyetin içinde bizzat yer almış, nitekim cemiyetin partiye dönüştürülmesinde ve bölgede teşkilatlanmasında bu isimler öne çıkarak en önemli vazifelerde yer almışlardır[105].

Bölgede kurulan cemiyetler, 1919 seçimlerine de iştirak etmiş, 30 kişi mebusluk için aday gösterilmişti. Kılıçzade Hakkı'nın da bir programla katıldığı bu seçimlerde milletvekili olarak Adapazarı bölgesinden Eski kaymakam Sırrı Bey, Okul müdürü Ali Bey ve Sapancalı Hakkı Bey seçilmişti[106]. Cemiyetler, savaş sürecinde mücadeleye aktif katılım gösterse de bazıları süreklilik gösterememiş, bazıları seçimlerle tekrar kurularak devam etmişti. Ancak dediğimiz gibi bu süreçte oluşan cemiyetlerin kadrosunda yer alan kişiler, Kocaeli'nin CHP teşkilatın da yer alan ilk yöneticiler olmuştu. Bu nedenle parti kurulurken bölgedeki teşkilatlanmasını sağlama da çok sıkıntı çekmedi. Diğer yandan bölgenin, partinin tarihinde özel bir yeri de vardı. Bilindiği gibi Atatürk, meşhur "İzmit Basın Toplantısı'nda[107]" daha önce basına bir parti kuracağını duyursa da ilk defa bu toplantı da kurulacak parti ile ilgili ayrıntılı bilgi vermiş ve kamuoyunda partiye yönelik oluşan eleştirilere burada cevap vermişti. Düzenlenen bu toplantı hala İzmit'in tarihinde önemli bir yer tutmaya devam etmektedir.

---

[104] Selek,s.44-45,Rıfat Yüce, **Kocaeli Tarihi ve Rehberi**, Haz: Atilla Oral, Demkar Yayınevi, İstanbul, 2007,s.59,

[105] **A.g.b**.

[106] Adnan Sofuoğlu, **Milli Mücadele Döneminde Kocaeli**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara,2006,s. 70, Esma Torun Çelik, " Kılıçzade Hakkı'nın Yazılarında Din ve Laiklik", **Turkish Studies**, 2019, Vol:14,s.261

[107] Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: İsmail Arar, **Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı,** Cumhuriyet Yayınları, İstanbul,1997, Esma Torun Çelik, " Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı", **KOU Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, Kocaeli,2008,s.21-34

2.1.1. 1923-1930 Dönemi Kocaeli İl Teşkilatı

Kocaeli'nde partinin il teşkilatı, partinin kurulduğu tarih ile aynı anda başlamıştır. Ancak bölgedeki ilk teşkilatlanma ile ilgili bilgiler hem CHP arşivinin yetersizliği hem de ulaşabildiğimiz kaynakların sınırlılığı ile yetersiz kalmıştır. Ancak yine de ulaşabildiğimiz kaynaklar çerçevesinde partinin bölgedeki ilk teşkilatlanması ile ilgili genel bir çerçeve çizmek mümkündür.

Partinin kuruluş sürecinde önemli bir dönemeç olan 1923 seçimlerinde Kocaeli milletvekilliğine Ahmet Şükrü Bey, İbrahim Süreyya Yiğit, İbrahim Tolon, Mehmet Rasıp Akaç, Mustafa Keremzade, Saffet Arıkan seçilmişlerdir.[108] Nitekim seçimlerin ardından partinin kuruluş çalışmaları da hızlanınca Kocaeli bölgesinde de cemiyetten partiye doğru teşkilatlanma çalışmaları başlamıştır. Bu çalışmalar hakkında kesin bir veri olmasa da partinin bölgedeki ilk İl Yön Kurul başkanlığına Rıfat Yüce getirilmiş, Abidin Aral, Esad Demirsoy, Zihni Kaman, Fuad Çelebi, Y.Ziya Heper, Kemal Öz gibi isimler bu ilk teşkilatlanmada bizzat vazife almışlar, idare heyetinde çeşitli görevlerde bulunmuşlardır. Diğer yandan partinin ilk Genel Sekreteri Saffet Arıkan, partinin kuruluş çalışmalarında bizzat bölgeye gelerek, teşkilatlanma ile ilgili çeşitli çalışmalarda bulunmuştur. İlk olarak İzmit'te bir parti teşkilatının kurulması için, bir heyet oluşturarak gerekli kişileri bu iş için görevlendirmiştir. Bu heyet içerisinde yer alan Ziya Heper İzmit'te partinin ilk kaza teşkilatını kurarken, Osman Zeki Akköseoğlu'da ilk İlçe teşkilatını kurarak, bu heyet içerisinde yer almıştır[109]. Aslında tam da bu noktada 1923'den itibaren Kocaeli CHP teşkilatında yer almış, hizmette bulunmuş isimlere yer vermemiz bölgedeki parti teşkilatının genel bir çerçevesini çizmek adına önemlidir:

2.1.2. Kocaeli CHP Teşkilatında Yer Almış İsimler[110]

Abidin Aral: 1872 doğumlu, Milli Mücadele döneminin İzmit Belediye Başkanı Aral, bölgede ilk parti teşkilatlanmasının kurulmasında önemli görevlerde yer almıştır. 1923 yılında partiye katılan Aral, 1930 yılına kadar CHP Kocaeli Vilayet

[108] Söz konusu milletvekilleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz**: İzmit Milletvekilleri(1920-1927)**, Haz: Esma Torun, Sıdıka Cebeci, Vasfi Korkmaz, Emin Çaycı, KOÜ Matbaası, Kocaeli,2006,s.270-280
[109] **BCA,(CHP ARŞİVİ), 490.1/417.1742.1**
[110] **A.g.b.**

İdare Heyetinde yer almış, 1939 yılında ise Kocaeli Vilayet Heyeti Reisliğine seçilmiştir.

Adnan Halil Berkay: 1901 doğumlu kimyager Halil Bey, 1928 yılında Uşak'ta CHP'ye katılmış, 1942 ve 1943 yıllarında Kocaeli bölgesinde semt ocağı reisliği, 1945'de CHP Kocaeli Vilayeti idare azalığında bulunmuştur.

Ahmet Bedrettin Kongürtay: 1909 yılı doğumlu Kongürtay, 1936 yılında partiye katılmış, aynı yıl Gölcük CHP Kaza İdare Heyeti katibi olup aynı vazifede 1939 yılına kadar devam etmiştir. 1940-41 yıllarında ise reis vekilliğinde bulunmuştur.

Ahmet Faik Abasıyanık: Adapazarı doğumlu Abasıyanık, 1928 yılında partiye katılmış, 1934'de Adapazarı İlçe Yön kurul üyeliği, 1935 yılında Büyük kurultay üyeliği, 1936 yılında ise İlçe Yön Kurul Başkanlığında bulunmuştur.

Ali Sedat Pek: 1895 Karamürsel doğumlu, Avukat aynı zamanda İzmit Barosu Başkanı Pek, ilk 1927'de partiye katılmılş, 1932'de İzmit Merkez Nahiye başkanlığı, 1938-1939 senelerinde Kocaeli Vilayet Heyeti azalığı, aynı zamanda CHP tarafından tertip edilen İnkılap ve İstiklal mevzulu konferanslara da memur edilmiştir.

Amir Çelebi: 1909 Değirmendere doğumlu Ziraatçi Amir Bey de 1936 yılında partiye katılarak bölgenin Değirmendere Yalı Ocağında parti adına faaliyetler de bulunmuştur.

Arif Akifoğlu: 1895 Gebze doğumlu Akifoğlu, 1926 yılında Sultan Orhan Mahallesi ocağında partiye katılmış, aynı yıl Halkevi Reisliği yapmış, Kaza İdare Heyeti Reisliği ve azalığında da bulunmuştur.

Asım Ardaman: 1885 Kocaeli doğumlu Ardaman, partiye 1923 yılında Adapazarı'ndan katılmış, bölgenin ilk Parti İdare Heyeti azalığında 1936 yılına kadar bulunmuştur. Aynı zamanda Vilayet Umumi Meclisi ve Belediye Meclisi azalıklarında yer almıştır. CHP'den önce İttihat ve Terakki Fırkasına katılmıştır.

Aziz Koca: 1933 yılında İzmit'in Hacıhızır Mahalle Ocağı'nda partiye katılan Koca, 1942 yılında CHP Vilayet İdare Heyeti'nde yer almıştır.

Cemil Bal: 1904 Karamürsel doğumlu Cemil Bey, 1927 yılında partiye katılarak,

Mahalle Ocak Reisliği yapmış, 1930 yılında Nahiye de katip aza olarak 1934'de belediye azalığı, 1936'da Belediye encümeni azalığı, 1942'de Kaza İdare Heyeti azalığı yapmıştır.

Cevat Adapazarlı: 1898 Adapazarı doğumlu Cevat Bey, 1928 yılında CHP'ye katılarak Adapazarı Kaza İdare heyetinde aza olarak yer almıştır.

Emin Babacan: 1893 Gebze doğumlu Emin Bey de 1929 yılında CHP'ye katılarak, partinin Gebze teşkilatında yer almıştır.

Esat Demirsoy: Partinin bölgedeki teşkilatındaki en önemli isimlerden biri olan 1887 yılı İzmit doğumlu Demirsoy, CHP'nin bölgedeki ilk teşekkülünde, İzmit Hacı Hasan Ocağından katılarak partiye girmiş, 1929-1930 senelerinde Kaza İdare Heyetinde azalık,1932 yılından 1936 yılına kadar CHP Kocaeli Vilayet İdare Heyeti azalığı ve Vilayet Reis Vekilliğinde bulunmuştur. CHP'den önce İttihat ve Terakki Fırkası'nda yer almıştır.

Esat Sayduk: CHP'ye 1926 yılında Sultan Orhan Mahallesi Ocağından katılan Esat Bey, 1939 yılında Kaza İdare Heyeti azalığı ve Halkevi Reisliğinde bulunmuştur.

Fuat Çelebi: 1881 Geyve doğumlu Fuat Bey 1923 yılında partiye girmiş, 1926/1932 ve 1934 yıllarında Kocaeli Vilayet Heyetinde yer almıştır. İttihat ve Terakki partisinde de yer alan Fuat Bey, Milli Mücadele döneminde Geyve'deki Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin riyasetinde yer almıştır.

Galip Doğancı: 1881 Sapanca doğumlu Galip Bey, 10 Aralık 1930'da partiye katılmış, Temmuz 1931'de Kocaeli Parti yönetiminin kararıyla, Kaza üyeliği ve 1932'de Kaza İdare Heyeti başkanlığı yapmıştır.

H.Cahit Budak: 1910 Gölcük doğumlu Fuat Bey, 10 Mart 1938'de partiye katılarak, partinin Gölcük teşkilatında yer almış, Gölcük'ün Saraylı Köyü Parti Başkanlığında bulunmuştur.

Y. Ziya Heper: 1891 Köprülü doğumlu Ziya bey, partinin bölgedeki teşkilatlanmasında yer almış bir diğer önemli isimlerden biridir. CHP'nin İzmit teşkilatlanmasında Saffet Arıkan tarafından fırkanın teşkiline memur edilen heyet arasında yer almış, 1923 yılında partinin İzmit Kaza Teşkilatını kurarak partiye girmiştir. Böylece Halk Partisinin bölgedeki ilk teşekkülünden 1931 senesine kadar

İzmit Merkez kazası başkanlığında, 1933'den 1938 yılına kadar ise CHP Kocaeli Vilayet İdare Heyeti azalığında bulunmuştur. CHP'den önce İttihat ve Terakki fırkasında da yer alan Heper, Milli Mücadele döneminde ise Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin İzmit teşkilatında çalışmıştır.

Hasan Diker: Partiye 1927 yılında katılan Hasan Bey, 1933 senesinde İzmit Merkez İlçe Yönetim kurulunda sekreter olarak 1934'de aynı kurulda başkatipliğe, 1935'de Merkez İl Yönetim kurulunda Sayışman olarak bulunmuştur. Aynı zamanda 1925-1927 yılları arasında İzmit'te Türk Ocağını açarak 3 sene reisliğini de yapmıştır.

Hasan Sayılı: Çiftçi eşrafından Hasan Bey, 1927 yılında partiye katılarak Parti Ocak Başkanlığı ve 1946'da CHP Akyazı İlçe Kurulu Başkanlığı yapmıştır.

Hüseyin Hüsnü Türk: Partiye 1 Nisan 1943'de İzmit Ömer Ocağından katılan Hüseyin Bey, 1944 yılında Kocaeli CHP Vilayet İdare Heyeti azalığında bulunmuştur.

İhsan Akköseoğlu: CHP'ye 1 Ocak 1928'de İzmit Hacıhasan Ocağından katılan İhsan bey 1936-1937 yıllarında Hacıhasan Ocak İdare Heyeti azalığı ve 1944 yılında Kocaeli Vilayet İdare Heyeti azalığında bulunmuştur.

İlyas Aydın: Gölcük doğumlu İlyas bey, Gölcük'te CHP teşkilatının kurulmasından itibaren, CHP Gölcük Kaza İdare Heyeti azası olarak yer almıştır.

İslam Fuat Bugay: CHP'ye 1938'de katılan İslam Bey, Serbest Fırka'nın kurulduğu zaman bu partiye katılarak, bir süre partinin Kocaeli Vilayeti İdare Heyetinde yer almış, ancak daha sonra partiden ayrılmıştır.

İsmail Başaran: Gebze doğumlu İsmail Bey, CHP'ye 1926 yılında Hacıhalil Mahallesi Ocağından katılmış, 1932-1934 senelerinde İdare Heyeti azası, 1934-1942 senelerinde CHP İdare Kurulu Reisliği, aynı zamanda Belediye Meclisi ve Encümen azalığında bulunmuştur.

İsmet Niyazi Yelkencioğlu: Kandıra doğumlu İsmet bey, partiye 1925 yılında katılmış, partinin Merkez Kamun Yön Kurul üyeliğinde, 1936 yılında aynı kurulun başkanlığını yapmış, 1937-38 yıllarında ise Kandıra Belediye Başkanlığı yapmıştır.

Kamil Cerrahoğlu: Hendek doğumlu Kamil Bey, 1936 yılında partiye katılmış ve CHP'nin Kaza İdare Heyetinde uzun süre çalışmıştır.

Kemal Öz: Partinin bölgedeki ilk teşekkülünde önemli rol oynayan bir diğer önemli isim de Kemal Bey'dir. 1900 İzmit doğumlu Kemal Bey, 1923 yılında partiye katılmış, 1928-1930 yılları arasında Hacıhızır Mahallesi Ocak azalığında bulunmuş, 1931'den beri de CHP Kocaeli Vilayet İdare Heyetinde aza olarak yer almıştır. Tabi İzmit tarihinde en önemli yeri Belediye Başkanlığı döneminde almıştır.

Latif Dinçer: Hendek doğumlu Latif Bey, CHP'nin Hendek teşkilatında önemli görevlerde yer almıştır. 1926 yılında partiye katılan Latif Bey, 1926'dan 1933 yılına kadar Mahalle Ocağı yönetiminde, 1934 yılında CHP Hendek İlçe Yön Kurulu azalığı 1935 yılında ise aynı kurulun başkanlığında bulunmuştur.

Mahmut Enver Balkan: 1926 yılında CHP'ye katılan Mahmut Bey, partinin Karamürsel teşkilatında önemli görevlerde yer almıştır. 1926-1927 yılları arasında Karamürsel'in Ahmetli Köy Ocağı İdare Heyeti'nin reisliğini yapmış, 1928-1930 yılları arasında Karamürsel'in Merkez Nahiyesi İdare Heyetinde bulunmuş, 1932 ve 1935 yılları arasında ise CHP Karamürsel İlçe Yön Kurulu başkanlığı yapmıştır.

Mazhar Kıvılcım: 1934 yılında CHP'ye katılan Mazhar Bey, 1 Ocak 1935'de partinin İlçe Yönetim Kurulu başkanlığını yapmıştır.

Mehmet Ali Kağıtçı: 1923 yılında CHP'ye katılan Mehmet Bey, partinin bölgede Ocak İdare heyetinde ve Nahiye İdare heyetinde yer almış, 1936 yılından itibaren de İzmit'in Halkevi Başkanlığını yapmıştır.

Mehmet Boncuk: Geyve doğumlu Mehmet Bey, CHP'nin Geyve teşkilatında önemli rol oynamıştır. 1936 yılında partiye katılan Boncuk, 1943 yılında Geyve'nin parti Başkanlığını da yapmıştır.

Mehmet Taner: Kandıra doğumlu Mehmet Bey, 1933 yılında partiye katılmış, 1938'de Halkevi Reisliği, 1938'den itibaren de Kaza İdare Heyeti azalığında bulunmuştur. Aynı zamanda Vilayet Genel Meclisi, İlçe Belediye Meclisi azalığında da yer alan Mehmet Bey, Milli Mücadele döneminde Kandıra'da teşekkül eden Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinde de yer almıştır.

Muhittin Eren: İzmit doğumlu Muhittin Bey, 1930 yılında Veliahmet Ocağından

partiye katılmış, bu ocağın başkanlığını aynı zamanda Merkez İlçe Üyeliği ve Merkez Bucak başkanlıklarında, Belediye ve Ticaret odası üyeliklerinde bulunmuştur.

M. Hilmi Ege: İzmit doğumlu Hilmi Bey, 1938 yılında partiye katılmış, CHP'nin Hacıhasan Mahallesi Ocak Reisliğinde bulunmuş, 1941 ve 1942'de İzmit Merkez Nahiye İdare Heyeti azalığı, 1943'de de İzmit Merkez Nahiye İdare Heyeti Reisliği, 1944 yılında ise Kocaeli Vilayet İdare Heyeti azalığında bulunmuştur.

Nazmi Oğuz: Karamürsel doğumlu Nazmi Bey, 1934 yılında CHP'ye katılarak, 1935-37 yılları arasında partinin Kozluk Mahallesi Ocak İdare Heyetinde yer almış, 1942 yılında Kaza İdare Heyeti Reisliğinde bulunmuştur.

Osman Zeki Akköseoğlu: İzmit doğumlu Osman Bey, CHP'nin bölgedeki ilk teşekkülünde görev almış, Saffet Arıkan'ının partinin bölgedeki teşkilatlanması için kurduğu heyetin içerisinde yer alarak, Partinin İlçe Yön Kurul yönetiminde bulunmuştur. 1936 yılına kadar CHP'nin İzmit Merkez İlçe Yön Kurulunda yer alan Osman Bey, 1938 senesinde ise İl Yön Kurul üyeliğine seçilmiştir. Aynı zamanda 1923'den 1939 yılına kadar İzmit belediye Şehir Meclisinde de bulunmuştur.

Ratip Sipahi: Adapazarı doğumlu Ratip Bey, 1929 yılında bölgeden CHP'ye katılmış, Adapazarı Halkevi'nin İdare Heyetinde yer almış, 1934 yılında ise Adapazarı Merkez Nahiyesi İdare Heyetinde ve Kocaeli İl Yön Kurul üyeliğinde bulunmuştur.

Reşat Güneş: 1925 yılında partiye katılan Reşat Bey, 1928 yılından 1931 yılına kadar Merkez Kamun Yön Kurulunda ve 1931'den itibaren Kandıra İlçe Yön Kurulunda üye bulunmuştur. 1935 yılı seçimlerinde Kandıra İlçe Yön Kurul Başkanlığına getirilmiştir.,

Rıfat Çakır: Geyve doğumlu Rıfat Bey, 1936 yılında partiye katılarak uzun yıllar CHP Geyve Heyeti İdare azalığında bulunmuştur.

Rıfat Yüce: Partinin bölgedeki teşkilatlanmasındaki en önemli isim, partinin ilk Vilayet Heyeti başkanı Rıfat Yüce, 1932 yılına kadar bu başkanlık görevini sürdürmüş, 1932 yılında İl Yön Kurul üyeliği devam ederek aynı zamanda Halkevi Başkanı olmuştur.

Rüştü Beğkond: 1934 yılında partiye katılan Rüştü Bey, 1940 yılında partinin Kaza İdare Heyeti reisliğine seçilmiştir.

Saadet Çağıl: 1935 yılında CHP'ye katılan Saadet Hanım CHP Kocaeli Vilayet İdare Heyetinde aza olarak bulunmuştur.

Saadettin Yalım: 1928 yılında partiye katılan Saadettin Bey, 1928'den 1930'a kadar parti azalığı, 1931-32 yılları arasında Ocak İdare Heyeti azası, 1932'den 1933'e kadar Ocak İdare Heyeti Reisliği, 1933-34 yıllarında Merkez Nahiye İdare Heyeti azalığı,1934'den 1936'ya kadar Merkez Nahiye reisliği yapmıştır. Bu kurumda 1941 tarihine kadar görevine devam etmiştir.

Saim Emiroğlu: Partinin ilk teşekkülünde Adapazarı'ndan üye olan Saim Bey, 1936 yılından 1942 yılına kadar CHP Vilayet Parti İdare Heyeti, Belediye ve Umumi Meclis azalıklarında bulunmuştur.

Salih Kalemcioğlu: 1923 yılında partiye katılan Salih Bey, partinin kuruluşundan 1932 senesine kadar İzmit Merkez Kaza İdare Heyeti azalığı, 1932-33 senelerinde de CHP Kocaeli Vilayet İdare Heyeti azalığında bulunmuştur. 1937-38 yıllarında yine İzmit Merkez İlçe Yön Kurulunda vazife alan Salih Bey, Merkez İlçe Başkanlığı da yapmıştır.

Sıtkı Özer: 1932 yılında partiye katılan Sıtkı Bey, aynı yıl CHP İzmit Merkez Nahiye reisliğinde, 1936'da CHP Merkez Kaza reisliği ve 1943 yılında tekrar CHP Merkez Kaza Reisliğinde bulunmuştur.

Süleyman Akyol: 1932 yılından Geyve'den partiye katılan Süleyman Bey, 1932'den 1943 yılına kadar CHP'nin İl başkanlığını yapmıştır. 1945 yılına kadar da Parti İdare Kurulu üyeliğini devam ettirmiştir.

Süleyman Fehmi Alptekin: 1932 yılında partiye katılan Süleyman Bey, 1932-33 yılları arasında İzmit Hacı Hasan Mahallesi Ocak azalığında, 1937-38 yılları arasında İzmit Merkez Nahiye heyetinde azalıkta bulunarak bu görevi 1942 yılına kadar devam ettirmiştir.

Süleyman Tangaç: 1933 yılında partiye katılan Süleyman bey, 1936 yılında Gölcük İlçe Yön Kurul Başkanlığına seçilmiştir.

Şerif Ulusoy: 1923 yılında partiye katılan Şerif Bey, 1932'de İzmit Kaza İdare Heyetinde aza, 1935 yılında da CHP Kocaeli İl Yön Kurulunda aza olarak bulunmuştur. Bir dönem Türk Ocağı İdare Heyetinde de yer almıştır.

Şevket Kökçü: 1923 yılında partiye katılan Şevket Bey, Kocaeli Vilayet İdare Heyeti ve Kaza İdare Heyeti azalıklarında bulunmuştur.

Şükrü Saka: 1926 yılında partiye katılan Şükrü Bey, 1935 yılında CHP Kocaeli Vilayet İdare Heyetinde yer aldı. 1936 yılında ise partinin İlçe Yön Kurul Başkanlığında bulundu.

Yusuf Bilgin: 1923 yılında partiye katılan Yusuf Bey, partinin Kaza İdare Heyetinde aza ve reis olarak görev yapmıştır.

Yusuf Özkaya: 1928 yılında partiye katılan Yusuf Bey, CHP Adapazarı Kaza İdare Heyeti azalığı aynı zamanda Adapazarı Belediye azalığı ve Kocaeli Umumi Meclis azalığında bulunmuştur.

Zihni Kaman: 1923 yılında partiye katılan Zihni Bey, CHP İzmit Kaza İdare Heyetinde ve Kocaeli Vilayet İdare Heyetinde 6 sene üye olarak bulunmuştur. Halkevinin teşekkülünde de 1 sene Halkevi reisliğinde bulunmuştur.

Partinin bölgedeki teşkilatlanmasına geri dönersek, CHP'nin ülke genelinde teşkilatlanmasına paralel olarak, dönemin şartları gereği oldukça yavaş ve zor koşullarda gerçekleşmiştir. Bu koşulları ve partinin Kocaeli'ndeki ilk vilayet kongresini, partinin bölgedeki ilk vilayet heyeti başkanı Rıfat Yüce'nin yazılarında da görmek mümkündür. Yüce Kocaeli'ndeki ilk vilayet kongresini şöyle anlatır: *" O zaman ilk vilayet kongresini İzmit Belediye dairesinde, Adapazarı, Geyve, Kandıra, Hendek, Karamürsel kazalarından ikişer ve merkez kazasından iki, beşte vilayet heyeti olduğu halde 17 zevattan teşekkül etmiş bir vilayet kongresi idi. O zamanki kongrede en önde gelen dilek başta İzmit olduğu halde bütün kazalar toplanmalarını temin edecek bina elde etmek veyahut icarını verebilmek çareleri aranıyordu. Hiçbir taraftan da yardım yoktu. Faal vazife almış olan arkadaşlar nakdi fedakarlıklarda bulunuyorlardı. Bundan başka olan dileklerin sayısı da bugünkü dileklerden oldukça fazlaydı. O vakit ki dileklerin hemen tamamı derece derece yapılmış ve halkın arzusu*

yerine getirilmiştir[111]" diyerek ilk teşkilatlanmanın sıkıntılı bir süreç geçirdiğini ifade etmiştir. Partinin ilk tüzüğünde bilindiği gibi ilk büyük kongre 1924 yılında gerçekleşecekti. Ancak 2.5 yıllık bir gecikmeyle 1927 yılında yapıldı. 1927 kongresine katılan illerden biri de Kocaeli'idi. Dolayısıyla Vilayetin ilk kongresinin ne zaman yapıldığı bilinmese de, büyük kurultay öncesi vilayet kongresini, 23 Ocak 1925 ve 23 Ocak 1926 yılları arasında yaptığı tahmin edilmektedir.[112]

Partinin bölgedeki teşkilatlanmasının yavaşlamasında bir diğer etken kuşkusuz 1924 yılı sonunda kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'dır. Bu partinin kurucularından kabul edilen ve partinin programının hazırlanmasında önemli bir rol oynayan Kocaeli Milletvekili Ahmet Şükrü Bey, 15 Kasım 1924'te CHP'den istifa etmiş, TCF'nın Merkez Heyetinde yer almıştır. Aynı zamanda eski bir Maarif Nazırı olan Şükrü Bey'in programa en büyük etkisi eğitim alanında olmuştur[113]. Eski bir İttihatçı olması ise, partiye yöneltilen "İttihatçı" eleştirilerinde oldukça etkili olmuştur. Kurulan bu ilk muhalefet partisinin Kocaeli bölgesinde ne gibi etkilere sebep olduğu konusunda kaynaklarımız sınırlı olsa da genel olarak yeni partinin bir "İttihatçı Canlanması" olarak görüldüğünü söyleyebiliriz. Böyle düşünenlerde biri de dönemin Hür Fikir gazetesi baş yazarı Kılıçzade Hakkı olmuştur. Yazılarında yeni partiye oldukça sert eleştiriler yükleyen Kılıçzade yeni partinin tamamen İttihatçılardan oluştuğunu söyleyerek, yeni rejim için oldukça tehlikeli bulduğunu ifade etmiştir. Ona göre kurulan bu yeni parti aslında İttihat ve Terraki'nin ta kendisidir[114]. Netice de partinin ömrü 1925 yılına kadar sürse de bu kısa sürede yeni partinin ülke genelinde yarattığı gündemin yankıları Kocaeli'ne de yansımıştır. Genel olarak yeni partinin bir tepkiyle karşılandığını söylemek mümkündür.

Nitekim partinin kapatılması ardından yaşanan Şeyh Sait isyanı, İzmir suikastı gibi ard arda gelen buhranlar sonucu, 1927 yılına girerken ülke yeni bir seçime doğru gitmiş, yapılan bu yeni seçimler sonucu Kocaeli milletvekilliğine İbrahim Hakkı

---

[111] Rıfat Yüce, "CHP Vilayetimiz Kongresi", Türk Yolu, 31 Aralık 1940

[112] Mete Tunçay, *"CHF'nın 1927 Kurultayının Öncesinde Toplanan İl Kongreleri"*, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Sayı:36, 2015,s.305

[113] Ersin Müezzinoğlu, "1921-1925 Yılları Arasında Ahmet Şükrü Bey'in Kocaeli'deki Faaliyetleri", **Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri (24-26 Mart 2017)**, Kocaeli, 2017,C.2,s.1180

[114] Esma Torun Çelik, " Hür Fikir Gazetesine Göre Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Kocaeli'de Yansımaları", **Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarih ve Kültür Sempozyumu(9-11 Mart 2018)**, Kocaeli, 2018, s.1040

Tolon, İbrahim Süreyya Yiğit, Kemalettin Olpak, İsmail Hakkı Kılıçoğlu, Mehmet Ragıp Akça, Reşif Saffet Atabinen, Salah Yargı seçilmiştir[115]. Bu yeni dönemle birlikte aslında CHP'nin de asıl dönemi başlamış, bu zamana kadar bir geçiş evresi yasayan parti 1927'den itibaren daha güçlü bir şekilde teşkilatlanmaya devam etmiştir. Dolayısıyla Kocaeli bölgesinde de partinin asıl tarihinin 1927 yılından itibaren başladığını söyleyebiliriz. Özellikle 1927 kurultayı ve ardından gelen yeni tüzük, bölgedeki teşkilatlanmaya da yansımış, bölge de güçlü bir örgütlenme meydana gelmiştir. Buna bağlı olarak Kocaeli'nde ilk il genel meclisi oluşturulmuş bu ilk meclisin üyeliğine, Adapazarı'ndan Şükrü, Safer ve Kerim beyler, Geyve'den Fuat ve Bekir Beyler, Hendek'ten İbrahim bey, İzmit'ten Ali Galip, Halit Eyüp Beyler, İznik'ten Ömer Hilmi Efendi, Kandıra'dan Osman Efendi, Karamürsel'den Rıfat Bey, Yalova'dan Ziya Bey getirilmiştir.[116]1926'da Vali Vehbi Demirel döneminde İzmit Belediye başkanlığına Abidin Aral, İl Genel Meclis başkanlığına Rıfat Yüce getirilmiş, Meclis üyeliklerini ise Hüseyin Bedrettin Atığ, Hakkı Selçuk, Hacı Şefik, Zeki Vural, Dr. Hıfzı Bey gibi isimler oluşturmuştur[117].

Kocaeli' deki parti teşkilatlanmasında başlıca kazalar ise İzmit, Adapazarı, Gebze, Hendek, Geyve, Kandıra ve Karamürsel'dir. 1929 yılında söz konusu kazalara atanan partili mutemetler ise şöyledir: İzmit, Eczacı Ziya Bey, Adapazarı, Reşat Bey, Gebze, aynı zamanda belediye reisi olan Zeki Bey, Kandıra'da Niyazi Bey'dir. Aynı yıl Karamürsel, Gebze, Geyve kazalarının mutemetliklerinde değişiklik yapılmış Karamürsel'e Hafız Selahattin Bey, Gebze'ye Hafız Ali Bey, Geyve'ye Bekir beyler atanmıştır[118]. Söz konusu kazalara daha sonraki yıllarda ise Karasu, Akyazı ve Gölcük kazaları da eklenmiştir.

Bu kazalardan Gölcük, Temmuz 1936'da kaza haline getirilmiş, bu karar Atatürk'ün yayımladığı kararname ile de onaylanmıştır[119]. 24 köyden oluşan bu ilçede özel idare için bir memur, bir muhasip, bir katip tayini için lazım gelen tahsisat ve mazbata Dahiliye Vekâletine gönderilmiş, ve kazanın kaymakamlığına Menemen

[115] Kazım Öztürk , **Türk Parlamento Tarihi 3. Dönem (1927-1931),** C.3, TBMM Vakfı Yayınları,Ankara,s.397-410
[116] Yüce,s.66
[117] Rıfat Yüce, **İzmit ve Çevresel Tarihi**, Der: Metin Yüce, Kocaeli Ofset Matbaacılık, İzmit, 1998,s.106
[118] Hür Fikir, 4 Temmuz 1929
[119] Atatürk'ün 22 Eylül 1936'daki kararnamesi ile ilgili bkz**: BCA, 30.18.1.2./68.77.3**

Kaymakamı Rebii Bey getirilmiştir[120]. Yine kaza da yapılan belediye meclisi seçimine, CHP'nin gösterdiği tüm namzetler ittifakla seçilmiştir. Akyazı ise 1940'ta kaza haline getirilmiştir[121].

CHP Genel Sekreterliği tarafından 1931'de yayımlanan bir bildiride parti Kocaeli'de Adapazarı, Geyve, Gebze, Hendek, Kandıra, Karamürsel'de teşkilatlanmış bulunuyordu[122]. 1936 yılından önceye tarihlenen genelge de ise vilayetin, resmi Bucak sayısı 19, itibari Bucak sayısı 11, Köy Ocağı sayısı 556, Mahalle Ocağı sayısı 68, semt Ocağı sayısı ise 19'u olarak gösteriliyordu[123]. Yine 1936 yılında CHP Genel Sekreterliği tarafından yayımlanan bildiride ise Kocaeli, İzmit, Kandıra, Hendek, Karasu, Karamürsel, Gölcük, Geyve, Gebze, Adapazarı olmak üzere 9 kazadan oluşuyordu. Bunlardan İzmit'te 5, Adapazarı'nda 7, Hendek, Karamürsel ve Gölcük 2, Kandıra, Geyve ve Gebze 4 nahiyeden oluşurken Karasu'da nahiye bulunmuyordu[124]. Biri 18 Mart diğeri 18 Ağustos 1938 olmak üzere Genel Sekreterlik tarafından yayımlanan iki bildiride de Kocaeli'nde yine 9 kaza mevcuttu[125].

1Temmuz 1938'de yayımlanan bildiride ise bu 9 kaza ile beraber bölgede 29 Kamun ve 670 Ocak vardı[126]. Yine Genel Sekreterlik tarafından yayımlanan toplam partili üye sayısını gösteren cetvelde ise Kocaeli'nde 1935'in ikinci yarısında toplam partili sayısı 40 bin 952 iken bu sayı 1936'da 41 bin 348'e yükseliyordu. Aynı yılın ikinci yarınsın da ise 43 bin 869, 1937'de ise 44 bin 84 kişi partiye üye olarak gösteriliyordu[127].

2.1.3. 1930 CHP Kocaeli Teşkilatı

Kocaeli' de 1930 yılı, aynı yılın ilk aylarında çalışmalarına başlayan İl Genel Meclisi toplantılarıyla açılmıştı. Dönemin Kocaeli Valisi Eşref (Sayıt) Bey'in başkanlığında toplanan ve il genelinde her kazadan temsilcilerin katıldığı toplantının ilk gününde encümen azalıklarına üye seçimi yapılmış bu seçim sonucunda dönemin CHP fırka mutemet vekili Rıfat (Yüce) Bey, Geyve'den Fuat Bey, Adapazarı'ndan

[120] Türk Yolu 22 Temmuz 1936, Türk Yolu, 9 Eylül1936
[121] Türk Yolu,1 Mart 1940
[122] **BCA (CHP Arşivi), 490.1./2.5.5**
[123] **BCA (CHP Arşivi), 490.1/284.1140.1**
[124] **A.g.b.**
[125] **A.g.b., BCA (CHP Arşivi), 490.1/25.123.7**
[126] **A.g.b.**
[127] **A.g.b.**

Şevket Bey, Hendek'ten İsmail Bey, yedek azalıklara da Kandıra'dan Raif Bey, Karamürsel'den Hasan Bey seçilmişlerdir[128]. Aynı yılın sonunda İl Genel Meclisi tekrar toplanmış, söz konusu bu toplantılara İl genelindeki tüm sorunlar ele alınarak, vilayet bütçesi belirlenmiş ve 1929 yılında yapılan çalışmaların ve sonraki sene yapılacak çalışmaların raporu okunarak incelenmiştir. Söz konusu Meclis toplantılarında en önemli sorun o dönemde Kocaeli'nde oldukça sıkıntı ve zorluk yaratan su meselesi olmuştur. Şehirde senelerden beri çekilen su sıkıntısı için meclis su tesisatı çalışmaları için oldukça dar olan bütçeden fazla pay ayırmaya karar vermiş ve bu vesile ile aynı yılın sonunda Fırka mutemeti Rıfat (Yüce) Bey'in refakatinde belediyeden bir heyet bazı müessesatla görüşmek üzere İstanbul'a gitmişlerdir[129]. Ancak yine de yıl boyunca il genelindeki su sıkıntısı devam etmiştir.

Meclis'te il genelinde yeni teşkil edecek nahiyeler hakkında kararlar alınarak 1929 yılında yapılan çalışmalar da izah edilmiştir. Buna göre 1929 yılında vilayet dahilin de yeni yol yapımından çok devam eden yol çalışmalarına devam edilmiştir. Maarif alanında 1929 senesinde açılan mektep sayılarıyla vilayet dahilin de mevcut 206 il mektep, 8 ana mektep ve bu mekteplerde okuyan 128883 talebe vardır. Mekteplerin ihtiyaçları, müfettiş ve öğretmenlerin maaşlarıyla ilgili zamlarda söz konusu vilayet bütçesinden ayarlanmıştır. Geyve, Gebze, Kandıra, Adapazarı'nda halkın dilekleri doğrultusunda gereken yerlerde mektepler açılmış ve yine vilayet bütçesinden tahsisat ayrılarak millet mektepleri için vilayet dahilinde yeni milli dershaneler açılmıştır. Bu çalışmalar neticesinde il genelinde okuma yazama bilenlerin sayısı kadınlarda 5216 erkeklerde 1181 olmak üzere 16 bin 397'e yükselmiştir. Yine ziraat alanında vilayet bütçesinden önemli bir tahsisat ayrılarak ilin hemen her kazasına yayılan ve tarım ürünlerine zarar veren çekirgelerle mücadele edilmiş, yine büyük ve küçük baş hayvanlara zuhur eden şarbon hastalığı ile de mücadele edilerek aşı çalışmaları yaygınlaştırılmıştır. Yine matbuat alanında 1929 yılında bütçeden 11 bin 389 lira ayrılmış il genelinde çıkan yayınlar desteklenmeye çalışılmıştır[130]. İl Genel Meclisi daha sonra yapılacak işler doğrultusunda alınan kararlarla dağılmıştır.

Ancak kuşkusuz 1930 yılına damga vuran en önemli konular 4 Nisan 1930'da kadınlara Belediye seçimlerine oy kullanma ve aday olma hakkı veren Belediye

[128] Türk Yolu, 24 Şubat 1930
[129] Türk Yolu, 13 Ocak 1930
[130] Türk Yolu,20 Ocak 1930

Kanunu'nun kabulü ve CHF'ına karşı kurulan yeni muhalefet partisi Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) olmuştur. Bu iki önemli olayın Kocaeli'ndeki parti teşkilatına yansıması da oldukça büyük olmuştur. Özellikle yeni bir muhalefet partisinin kurulması il genelindeki parti teşkilatının çalışmalarını hızlandırmıştır. Dahiliye vekaletinin Belediye Kanunu'nun kabulünden sonra tüm vilayetlere kadınların belediye seçimine katılımı hakkında yolladığı tamim sonrası, il genelindeki parti teşkilatlarında kadınların fırkaya kayıt işlemlerine başlanmıştır. Bu doğrultuda Kocaeli'nde ilk kadın azalar dönemin tütün inhisarı baş müdürü Bahri Bey'in eşi Neriman Hanım ile yine tütün inhisarı sicil müdürü İsmet beyin eşi Teyfik Hanım ve Yenimektep Müdürü Maide Hanım olmuştur[131]

SCF'nın kurulması ile de il genelinde parti teşkilatlarında yoğun bir faaliyet başlamıştır. Özellikle bu süreçte CHP'den ayrılarak SCF'na geçişlerin yaşanması, teşkilatın uğraştığı en önemli hususlardan biri olmuş bu konuda merkezden alınan direktiflerle bu tasfiyeler, elden geldiğince tespit edilmeye çalışılarak, teşkilatın bir dağılmaya uğramamasına özen gösterilmiştir. Bu tasfiyeler yer yer tepkilere de neden olmuştur. Bunun en ses getiren örneği dönemin Kocaeli mebusu İbrahim Hakkı Bey'in partiden istifa ederek SCF'na geçmesiyle yaşanmıştır[132]. Bu olay dönemin yerel gazetelerinde büyük tepkiye neden olmuş, İbrahim Bey, açıkça döneklikle suçlanmıştır. Özellikle İbrahim Bey'in sonrasında Serbest Fırka namına Kocaeli'de fırkanın teşkilatını kurmakla görevlendirilmesi ve bu vesileyle Kocaeli'ne gelmesi tepkileri daha da arttırmıştır[133].

Bu tasfiyeler yanında vilayetteki parti teşkilatının asıl ilgilendiren husus Eylül ayında iki rakip parti arasında gerçekleşecek Belediye Seçimleri olmuştur. Bu konuda teşkilatta hummalı bir faaliyet başlamıştır. Ağustos ayının sonlarına doğru toplanan Fırka Vilayet Heyeti bu seçimlerin nasıl olacağı ve yapılması gerekenleri görüşerek bir karara varmıştır. Yeni belediye Kanunu doğrultusunda söz konusu seçimleri yönetmek adına İzmit'te Merkez, Baç, Yukarıpazar ve Kozluk ilçelerinde 4 şube açılmıştır. Her şubeye belediye azasından bir zat riyaset etmiştir. Bu doğrultuda

[131] Hür Fikir, 10 Nisan 1930
[132] Hür Fikir, 28 Ağustos 1930
[133] Hür Fikir, 4 Eylül 1930, Hür Fikir, 25 Eylül 1930

Yukarıpazarda Kalemcizade Salih Bey, Baç'ta Kemal Bey, Kozluk'ta Zihni Bey, Merkezde Abidin bey başkanlığa getirilmiştir[134].

Ardından il genelinde CHP adına belediye namzetlerinin isimleri yayımlanmıştır. Bu isimleri şöyle sıralamak mümkündür: Azmi Bey, Avukat Ali Sedat Bey, Kömürcü Ahmet Bey, Cemal Beyzade Ali Bey, İhsanoğlu Burhan Bey, Hacı Rıfatzade Cemal Bey, Doktor Cemal Bey, Hamdi Bey, Mehmet Bey, Keresteci Esat Bey, Nalbur Kamil Bey, Attar Kemal Bey, Mehmet Tevfik Bey, Tüfekçi Mehmet Tevfik Efendi, Yücezade Mehmet Bey, Muhittin Bey, Mustafa Bey, Osman Zeki Bey, Hulusi Beyoğlu Rafet Bey, Sadettin Eşref bey, Kalemcizade Salih Bey, Avukat Süleyman Fehmi Bey, Terzizade Emin Bey, Abidin Beyoğlu Ferit Bey, Manifaturacı Faik Nüzhet Bey, Avukat Haydar Medih bey, Hüseyin Bedrettin Bey, Kılıçoğlu refikası Hacer Hanım, Herekeli Hüseyin Efendi, İncezade Halit Efendi, Yukarıpazar Muhtarı Hasan Bey, Attar İzzet Bey, Yanyalı Kutbi Bey, Zahireci Mustafa Bey, Hafız Mustafa Bey, Eminbeyoğlu Müfit Bey, Avukat Nail Bey, Tuhafiyeci Nazif Bey, Şeker Tüccarı Nuri Bey, Komisyoncu Şerif Bey, Kömürcü Vehbi Bey, Eczacı Yusuf Bey ve Manifaturacı Zihni Bey'dir[135].

20 Eylül 1930'dan itibaren ise seçmen defterleri asılmış, defterde isimlerini bulamayanların önce belediyeye olmazsa sulh mahkemesine gidip şikayet de bulunulmaları istenmiş, ne olursa olsun bu seçimlerde seçmenlerin tamamının oy vermesi sağlanmak istenmiştir. Buna göre seçimler 20 Eylül 1930'da il genelinde başlayacak ve 26 Eylül 1930 Perşembe saat 18:00'de sona erecekti. 27 Eylül'de bütün reyler toplanmaya başlayacak, sayımlar 1 Ekim'de tamamlanacaktı[136]. Nitekim Ekim ayının başlarında vilayetin birçok kazasında seçim bitmişti. Buna göre İzmit, Hendek, Kandıra, Karamürsel, Gebze ve Geyve'de Halk Fırkası namzetlerinin hepsi kazanmıştı[137]. Seçimlerinin belirlenen tarihte bitmesi planlansa da seçim sürecinde bazı kazalarda aksaklıklar yaşanmıştı. Bunlardan biri Adapazarı idi.

Adapazarı'nda seçime 1 Ekim'de başlanmış ve üç gün süren seçim boyunca seçmenlerin nüfus cüzdanının kontrol edilmediği anlaşılınca seçim 3 Ekim'de durdurulmuş ve tekrar başlatılmıştı. Dolayısıyla kazanın seçim sonuçları beklenenden

[134] Hür Fikir, 14 Ağustos 1930
[135] Hür Fikir, 25 Eylül1930
[136] Hür Fikir, 25 Eylül 1930
[137] Hür Fikir,23 Ekim 1930

geç tespit edilse da Adapazarı'nda da seçimleri Halk Fırkası namzetlerinin tamamı kazanmıştı[138]. Ancak burada bir parantez açmak gerekir. Adapazarı'nda gerçekleşen bu belediye seçimleri 1931 yılının Mart ayında iptal edilecek, seçimler yeniden yapılacaktı[139]. Belediye reisi ve azalarının yeniden seçilmesi için fırka adına 25 asli 25 yedek namzet gösterilecek[140] bu doğrultuda seçimler 9 Mayıs'ta başlayacak 2 Haziran akşamına kadar devam edecekti. Ancak kazada seçimler yine olaylı gerçekleşmişti. İlk olarak aday olarak gösterilen 7-8 kişinin seçilmesi kanuna uygun bulunmayacak bu nedenle bu durum kaymakamlığa bildirilerek bu hususta tahkikat yapması istenecekti.[141] Neticede tahkikat yapılacak ve haziran başlarında seçimler sona ererek CHP'nin gösterdiği tüm namzetler ittifakla seçilecekti. Seçilen asli azalar ise şöyleydi: Kerim Bey, Zahireci İsmail Hakkı Bey, Sabri Bey, Derici Lütfi Efendi, Salih bey, Cevdet Bey, Feyzullah Efendi, Hacı Numan Bey, Demirci Kemal bey, Manifaturacı Yusuf Efendi, Üsküdarlı Sabri Efendi, Veznedar Abdullah Efendi, Eczacı Asım Bey, Hasan Efendi, Cevat bey, Manifaturacı Hamza Ali Efendi, Nalbur Halis Efendi, Hendekli Şevket Bey, Kazım Hamza Bey, Avukat Raif Bey, Hasan Bey, Keresteci Tahsin Bey, Keremzade Mehmet Efendi, Hafız Saim Efendi ve Attar Yusuf Efendi'dir[142]. Bu asli azalardan daha sonra Hacı Nazif İbrahim Efendi ile Cevdet Bey'in istifası üzerine yerine yedeklerden Noter Galip Bey'le Sabık muallim İsmail Efendi azalığa geçeceklerdir[143].

Ancak seçim sırasında yaşanan kriz bu sefer belediye reisi seçiminde yaşanacaktı. İntihap sonucu seçilen 25 asli aza bir araya geldiği ilk toplantıda Belediye Reisini seçecekti. Ancak ilk toplantıya 25 azadan ancak 12'si iştirak ettiği için seçim gerçekleşemeyecek ikinci toplantıya bırakılacaktı. İkinci toplantıda gerçekleşen seçimde ise bu sefer azaların hepsi katılımda bulunsa da seçim sonucu Kemal ve Kerim Beyler 11 oy alarak berabere kalacaktı. Bu sefer üçüncü seçime gidilecek, bu seçimde 24 azadan Kerim bey 12 Salih Bey 11 rey alacak bir reyde boş kullanılacaktı. Bu durum Meclis'te ihtilafa neden olacak seçimin yeniden yapılması için hazırlanan mazbata kaymakamlığa gönderilecekti. Bu kriz üzerine Dahiliye Vekaleti, seçimleri

[138] Hür Fikir, 16 Ekim 1930, Hür Fikir, 30 Ekim 1930
[139] Hür Fikir, 12 Mart 1931
[140] Hür Fikir, 16 Nisan 1931
[141] Hür Fikir, 11 Haziran 1931
[142] Hür Fikir,11 Haziran 1931
[143] Hür Fikir, 23 Temmuz 1931

incelemek için kazaya iki müfettiş gönderecek yapılan incelemeler sonucu Kerim Bey'in Belediye Reisliği onaylanarak, vilayetçe tasdik edilecekti[144]

Diğer yandan yıl sonuna doğru Serbest Fırka siyasi hayattan çekilse de bu partinin kısa sürede ülke genelinde yarattığı etki ve halktan gördüğü desteğin boyutları ülkenin iktidar partisini derinden sarsmıştır. Bu nedenle parti kapansa da ülke genelinde CHP, bir nevi teşkilatını yeniden kurmaya başlamıştır. Nitekim parti merkezi bu iş için vilayetlere müfettiş atamış, bu doğrultuda Kocaeli iline de mebuslardan Salahattin ve Ragıp beyler görevlendirilerek, il genelinde parti teşkilatını yeniden kurmak ve düzenlemekle görevlendirilmişlerdir[145]. Bu sebeple parti teşkilatının idari kadrosunu yeniden kurmak amacıyla Kasım ayının sonlarından itibaren köy ocakları ile nahiye ve kaza kongrelerinin başlanmasına karar verilmiştir. Nitekim Aralık ayının 11'ine gelindiğinde vilayetteki tüm parti kongreleri başlamış bulunuyordu. Aynı ayın 20'sine doğru ise İzmit'teki merkez kaza kongresi başlayacaktı. Bu kongreye katılacak isimler ise şunlardı: Nuri Bey, Sadettin bey, Davut Efendi, Mustafa Ziya Bey, Hilmi Bey, Feyzi Efendi, Hacı Aziz Bey, Ali Sedat Bey, Yücezade Mehmet Bey, Faik Nüzhet Bey, Yorgancı Salih Efendi, Şevki Bey gibi isimlerdi. Diğer yandan şehirde Ocak kongreleri de tamamlanmış ve idare heyeti üyeleri de seçilmişti. Buna göre İzmit'in Yukarıpazar Ocağının idare heyetine, Şevki, Sabri ve Fuat Beyler, Orhan Ocağına, Celep Salih, Yorgancı Salih, tayyare katibi Hüseyin Beyler, Mustafa Kemal Ocağına, Faik Nüzhet Bey, Şapkacı İbrahim Efendi, Semerci Ali Efendi, Tepecik Ocağına, Haydar Medih Bey, Ahsen Bey, Cemal Bey, Sadettin Bey, Hacı Hasan Ocağına Ali Sedat Bey, Fırıncı Kemal, Bakkal İhsan Beyler, Hacı Hızır Ocağına, Tüfekçi Mehmet Efendi, Bankacı İhya Bey, Süleyman Bey, Cedit Ocağına, Feyzi efendi, Hakkı ve Ahmet Beyler, Turgut Ocağına, Mustafa Çavuş, Nuri Efendi, Kahveci Nuri Bey, Karabaş Ocağına Hilmi, Mustafa Ziya, Avukat Nail beyler, Çukurbağ Ocağına ise Kömürcü Ahmet bey seçilmişilerdi. Ay sonuna doğru Kandıra, Gebze ve Geyve'deki parti kongreleri tamamlanırken Adapazarı ve Hendek kazalarının kongreleri 25 Aralık, Karamürsel ve İzmit kaza kongreleri ise 26'ında yapılacak tüm bu kongrelerin tamamlanmasından sonra ise 27 Aralık'ta Vilayet

[144] Hür Fikir 23 Haziran 1931, Hür Fikir, 23 Temmuz 1931
[145] Hür Fikir, 4 Aralık 1930

Kongresi düzenlenecekti. Kongre iki gün devam edecek ve daha çok halkın dilekleri tetkik edilecekti.

2.1.4. 1930 CHP Kocaeli Taşra Kongreleri [146]

Karamürsel Kaza Kongresi: 25 Aralık 1930'da düzenlenen Karamürsel kaza kongresinde, Vilayet kongresine arz edilmek üzere şu dilekler sunulmuştur: Çift hayvanlardan sayım vergisi alınmaması, Kaza da şiddetle ihtiyaç duyulan bir orta mektebin inşası, 1931 yılında İnebeyli ve Feyziye köylerinde inşasına başlanacak mektep binaları için tesis edilen 500 liradan 1000 liranın temin edilmesi, köylülerimize ziraat fen memurluğu vasıtasıyla fazla miktarda Amerikan asması ve dut fidanlarının vaktinde verilebilmesinin temini, senenin azami 15 gününe münhasır olmak üzere iskeleye ve çarşıya getirdikleri odunları satarak bu para ile vergilerini vermekte olan köylülere maliye tarafından bir senelik kazanç vergisine tabi tutulmaları, iktisadi anlamda köylüleri zarara uğrattığı için bunun tatbik ettirilmemesinin alakadarlara ehemmiyetle bildirilmesi.

Köy değirmenlerinin faaliyeti ancak senenin üç ayına münhasır kaldığından ve eshabı bir kazanç maksadıyla bunları işletmekte olmayıp ihtiyacını o an karşıladığından bunlar için dahi fuzuli surette bir senelik kazanç vergisi tahsis edildiğinden mağduriyete neden olan bu duruma meydan verilmemesi, Ereğli köyünde bir Fırka binasının inşası, Yalakdere nahiyesine bağlı İnebeyli köyünün kasabamıza daha yakın bulunması hesabıyla doğrudan doğruya kaza merkezine bağlanması, Kazanını ticari ve iktisadi vaziyetinin inkişafı için Karamüsel- İznik şosenin derhal yapılması ve yolların muhafazası için daimi surette yol bekçilerinin ikamesinin temini, Su tesisatı ve yangın nedeniyle kasabanın imarından sorumlu olan Karamürsel Belediyesinin bu durumdan bütçesi sarsıldığından belediye için yardım olarak hiç olmazsa 3.000 lira verilmesi, Hafta da üç gün Karamürsel'e vapur gelmemekte ve halk işlerinden dolayı vasıta sıkıntısı çekmektedir. Vapurların bu hattı ihmal etmemesi için teşebbüste bulunulması hiç olmazsa Körfez dahilinde işleyen Kocaeli Nakliyat Şirketi vapurlarının seferlerini muntazaman icra ettirilmesinin temini, inşası için 9.000 lira tespit edilen Karamürsel Kabali Camii Şerifi binası için verilen 2.000 lira inşaata kafi

[146] **BCA (CHP Arşivi), 490.1/495.1995.2**

gelmediğinden hiç olmazsa bir kez daha 2.000 liranın verilmesi, İcra ve İflas kanununda hapis cezasının kaldırılması tüccarı ve iktisadi hayatı birden bire durma noktasına getirmiştir. Bu kanunla alacaklının istifade etmesine imkan yoktur. Hapis kararının tekrar alınmasına zaruret vardır. Bu nedenle kanunla ilgili tadilat yapılmasının temini.

İzmit Kaza Kongresi: Aralık ayının 20'sine doğru ise İzmit'teki merkez kaza kongresi başladı. Bu kongreye katılacak isimler ise şunlardı: Nuri Bey, Sadettin bey, Davut Efendi, Mustafa Ziya Bey, Hilmi Bey, Feyzi Efendi, Hacı Aziz Bey, Ali Sedat Bey, Yücezade Mehmet Bey, Faik Nüzhet Bey, Yorgancı Salih Efendi, Şevki Bey gibi isimlerdi.

Diğer yandan şehirde Ocak kongreleri de tamamlanmış ve İdare Heyeti üyeleri de seçilmişti. Buna göre İzmit'in **Yukarıpazar Ocağının idare heyetine;** Şevki, Sabri ve Fuat Beyler, **Orhan Ocağına,** Celep Salih, Yorgancı Salih, tayyare katibi Hüseyin Beyler, **Mustafa Kemal Ocağına,** Faik Nüzhet Bey, Şapkacı İbrahim Efendi, Semerci Ali Efendi, **Tepecik Ocağına,** Haydar Medih Bey, Ahsen Bey, Cemal Bey, Sadettin Bey, **Hacı Hasan Ocağına**; Ali Sedat Bey, Fırıncı Kemal, Bakkal İhsan Beyler, **Hacı Hızır Ocağına;** Tüfekçi Mehmet Efendi, Bankacı İhya Bey, Süleyman Bey, **Cedit Ocağına;** Feyzi efendi, Hakkı ve Ahmet Beyler, Turgut Ocağına, Mustafa Çavuş, Nuri Efendi, Kahveci Nuri Bey, Karabaş Ocağına Hilmi, Mustafa Ziya, Avukat Nail beyler, **Çukurbağ Ocağına** ;ise Kömürcü Ahmet bey seçilmişilerdi[147].

Kongrede, Vilayet kongresine sunulmak üzere şu dilekler öne sürülmüştür: Köylere ziraat memuru gönderilerek meyve ve tütün ziraatına elverişli yerlerin tayin ettirilmesi, Vilayetçe ihtiyaca kafi miktarda fidan dağıtılması, 5 seneden aşağı olmamak üzere Ziraat bankasından para temini, Teffiz muamelesinin ikmali için teşebbüs de bulunulması, Yuvacık ve civarında yapılan Pirinç ziraatından dolayı Sıtma hastalığına sebebiyet verdiğinden Ziraat ve sıtma mücadelesi tarafından buna bir çare bulunulması, Derbent nahiyesi tütünlerin denk halinde iken İnhisar İdaresince muyaade bulunması, Yaş meyve ve sebze üzerinde Şimendifer Nakliye tarifesinin tenzili, Derbent istasyonu civarındaki bataklığın kurutulması, Derbent nahiye merkezinde iki sınıflı bir mektebin inşası, Derbent merkezinde bir hükümet binasının yapılması, Zeytinburnu Divanı mektebinin tamiri için 200 liralık tahsisat ile bir muallim temini,

[147] Hür Fikir,18 Aralık 1930

Balaban ve Tatar'da bir mektebin inşası muhtar heyeti tarafından kararlaştırılmış olduğundan inşaata yardım olmak üzere 500 lira temin edilmesi, Kazanın tam teşkilatlı olmasının temini, İzmit-Adapazarı şosenin tamiri, Kocaeli Vilayetinde bir lisenin açılması. Paşa suyu yoluna giden şosenin tamiri, Suadiye köyünde bir karakol teşkilatının kurulması Suadiyelilere yol parası cetvelindeki yanlışlıktan hesaplanan cezanın affı, Kullar köyünde Pirinç ziraatından hasıl olan Sıtma dolayısıyla buna bir çare bulunması.

Çınarlı ve Arızlı köylerine bir muallim gönderilmesi, Tahrir gören köylerde arazi ve müsakkafat vergisinin tenzili, Karatepe ve Arslanbey hududu dahilindeki harici arazinin kendilerine temini, Şefkatiye ve Suadiye'de arazi dışı kalan toprakların borçlanma kanunu mucibince fakir halka verilmesi, Bağdat caddesinin Uzunorman mevkiindeki şosenin tamiri, Sel ve su değirmenlerinin kazanç vergilerinin hafifletilmesi, Şimendifer nakliyatının kilometre üzerinden alınmasının temini, Tütünlerin İzmit'te işletilmesi, Yukarıpazar'da beş sınıflı bir mektebin inşası, İzmit'te küçük esnafın tahdidi, Paç Camiinin acilen inşası, demiryolundaki medreselerin yerine evkaf tarafından büyük bir bina yaptırılmasının temini.

İzmit kazasına bağlı İhsaniye'de ise: Nahiyeye bağlı köylerinin bir kısmında muallim olmadığından muallim gönderilmesi ve Hamidiye, Değirmendere ve Haseneyin köylerindeki mekteplerin beşer sınıfa iblağı, Merkez nahiye mektebinin hükümete terk edilmesi nedeniyle merkez nahiyesinde bir mektep inşası, Yol mükellefinin en yakın yol inşaatında istihdamı, Nahiye merkezinde bir tütün ambarının açılması, Nahiyenin merkez kazaya çok uzak olması sebebiyle bir an evvel tam teşekküllü bir nahiye haline getirilmesi, Nahiyenin merkez kazaya çok uzak olması nedeniyle senenin yedi ayında mahsur kalan köylüler satış piyasalarından istifade edemedikleri için ve evvelce hükümet tarafından inşasına başlanıp yarım bırakılan Adapazarı- Çörtlen şosenin ikmali çok elzem olduğundan vilayet tarafından gönderilen mühendis bu yolun güzergahını nahiyeden Adapazarı sınırına kadar tespit etmiş taş döşeme ve menfezler inşası için işçilerin bu yolda çalıştırılması ve Nafıanın alakadar olması, Musakkafat vergileri çok ağır vergilendirildiği için fiyat indirimi yapmak üzere yeniden bir komisyonun gönderilmesi, Köylülerin çift hayvanlarından vergi alınmaması gibi dilekler arz edilmiştir.

Kandıra Kaza Kongresi: 18 Aralık 1930 Cuma günü düzenlenen kaza kongresinde Vilayet kongresine arz edilmek üzere şu dilekler öne sürülmüştür: Kaza

da hükümet doktorundan başka doktor olmadığından 400'e yakın köyden ibaret olan kaza da hastaların kaza merkezindeki bir doktor tarafından tedavisi imkansızdır. Köylerdeki hastaların akıbetleri bakımsızlık ve doktorsuzluk yüzünden ölümle neticelenmektedir. Bu nedenle kazaya acil bir seyyar doktorun temini, Kazanın nahiyelerinde tam teşekküllü nahiye teşkilatı yapılması, Kaza halkı geçimini büyük ölçüde odun ticareti ile temin ettiğinden, Orman İdaresi tarafından ruhsatnamelerin vaktinde verilmesi, Çift hayvanlardan, kuzu ve otlaklardan alınan sayım vergisinin iptali, Kandıra- Kefken yolunun biran evvel ikmali için teşebbüste bulunulması, İhracat merkezi olan Adapazarı kazasına şose yaptırılmasının temini.

Kazaya bağlı köylerin bir kısmında üç sınıflı mekteplerin beş sınıflı hale getirilmesi, Köy yollarının bir an evvel yapılması için güzergahlarının fen memurlarına tayin ettirilmesi ve mahalli mülkiye memurlarının bu işle alakadar olmalarının rica edilmesi, Kaza da bir polis teşkilatının kurulması, Kazanın beşer onar haneli köylerinin birleştirilmesi, Kazada toplam 17 mektep vardır. Bunların 4'ünde öğretmen yoktur. 17 mektep kazanın nüfusuna kafi gelmediğinden Yatılı mektep öğrenci sayısının 20'ye yükseltilmesi, Beylerbeyi, Antepli, Gaipler, Hacılar, Dalca, Kabaağaç, Özbey, Bakılı köylerinde mektep açılması, İzmit kazasına bağlı ve kazaya yarım saat mesafede olan Gayrancık, Hacıllı, köylerinin kazaya bağlı Kaymaş nahiyesine bağlanması, Kazada köylülerin arzuhal ve dileklerini ulaştırabilmesi için bir takım şahıslar tarafından yazıhaneler yapılmaktadır. Bu nedenle ücreti Fırka teşkilatından karşılanmak şartıyla köylülerin bu isteklerini tahrir ve takibi için bir yazıhane yapılmasına izin verilmesi vb. dilekler arz edilmiştir.

Adapazarı Kaza Kongresi: 23 Aralık 1930'da düzenlenen Kaza kongresinde, Vilayet kongresine arz edilmek üzere şu dilekler öne sürülmüştür: Karasu nahiyesine bağlı olan Lahna ve Bulazar köylerinden ilk mektep olsa da muallim olmadığı için kapalı bulundurulmakta ve Koca Ali köyündeki mektep talebesinin miktarı 90 olup ancak iki muallim tarafından idare edilmesi mümkün iken mevcut olan bir mualliminde başka bir mahalleye tayin edildiği haber alınmış olmakla bu muallimin görevden alınması ile söz konusu mekteplere gereken muallimlerin atanması, Karasu merkez nahiyesine bağlı su yollarının zamanla tahribata uğradığı için tamiratı 10.000 lirayı bulmuş, bölge halkı yardım için teşebbüste bulunsa da bu miktarın tamamen temini mümkün olmadığından Vilayet Heyetinden gerekli yardımın yapılmasına, Kocaali ve İncilli köyleri arasında bulunan iki gölün bir kısmı bölge halkı tarafından

kurutulsa da, sıtma kaynağı olan bu göllerin hal ve vaziyeti bölge halkının sağlığını olumsuz etkilemekte olduğundan bu hususun Sıtma İle Mücadele Heyetine ve ait olduğu makamlarının dikkatlerinin celbine, Akyazı nahiyesine bir nüfus memurluğunun teşkili, Değirmencik ve Damlık köyleri nüfus itibari ile bir mektebe şiddetle muhtaç olup bu iki köyün arasında ve münasip mahalde bir mektep inşası ile muallim tayininin temini, Sapanca nahiyesi bir kaza derecesinde olmasına ve her türlü teşkilata sahip olmasına rağmen nüfus memurluğu olmadığından nahiyeye nüfus memurluğu teşkil edilmesi, Kuruçeşme ve Şöhretiye köylerinde birer mektep ihdası, Haydarpaşa- Adapazarı yolu treninin seferi saat: 13:30'da olmasına nazaran her gün Adapazarı kaza merkezine gelmek mecburiyetinde olan birçok halkın iş ve güçlerini bir günde görmeleri imkan bulamadıklarından kaza merkezinde kalmak mecburiyeti ile zarar içinde olduklarından her gün sabah erkenden Sapanca'dan Haydarpaşa-Ankara Marşandiz trenine Sapanca'dan üçüncü mevkii bir yolcu vagonun eklenmesiyle Adapazarı'na kadar yolcu kabulünün temini sağlanması.

Dağdibi nahiyesine bağlı Çalyıcak köyünde gölün bataklık nedeniyle sıtma kaynağı haline gelmesi bu sebeple gölün acilen kurutulması, Çiftçinin çift hayvanlarından vergi alınmaması, Adapazarı Belediyesi tarafından inşa ettirilen Adapazarı Hastanesi civar kazalardan da hasta kabul ettiğinden Vilayet Heyetince, Belediye bütçesine 10.000 lira tahsisat ayrılması, Kazanın tüm halkı yol vergilerinin pahalılığından şikayet etmekte olduğundan bu vergi ücretinin ucuzlatılması, Belediye tarafından kazanın hayati ihtiyacı su kaynağını sağlamak amacıyla400.000 lira tahsisat ayrılmış olup vilayet heyeti tarafından da 50.000 lira nakit ihtiyacının karşılanması vb. dilekler arz edildikten sonra vilayet kongresine hem bu dilekleri iletecek hem de kongreye katılacak delegelerin seçimi yapılmış, yapılan seçim sonucunda Adapazarı Belediyesi Reisi Kerim Bey, Kaza İdare Heyetinden Cevat ve Akyazı nahiyesi Ocak heyetinden Hacı Emin Zade İbrahim Beylerin delege olarak kongreye iştirak etmeleri kabul edilmiştir.

Gebze Kaza Kongresi: 24 Aralık 1930'da düzenlenen Kaza kongresinde düzenlenecek vilayet kongresine arz edilmek üzere şu dilekler kabul edilmiştir: Gebze'nin merkez kazasında Ziraat bankası tarafından çiftçilere verilen kredilerin müddeti 1 sene olduğundan bunun çiftçiye bir fayda sağlamaması nedeniyle bu müddettin hiç olmazsa 5 seneye çıkarılması, Kazanın en önemli geçim kaynağı olan tütüncülük son 4 senedir perişan haldedir. Memleket ekonomisinde en mühim rol

oynayan bu mahsulün 4 senede uğradığı zarar memleket ekonomisini de etkilemiştir. Bu konuda Kaza Fırka Mutemetliğine yapılan müracaatlar hiçbir netice vermemiştir. Tütün ihracatı azalırken ithalatı artmaktadır. Kaza için mühim bir geçim kaynağı olan bu konuda Merkezi Hükümet kuvvetli bir teşebbüste bulunarak bu konunun sebeplerine ehemmiyetle eğilmesi, Kazanın kömürcülükle geçinen Taşköprü ve Mollafenari halkının ellerinde bulunan korulukların yakılması için Orman İdaresi memurları birçok müşkülat ve kanunsuzluk yapmakta olduğundan bu durumun kökünden çözülmesi için icap eden makamların teşebbüste bulunması, Taşköprü nahiyesine bağlı İshakçılar köyünde kereste, taş, kum ve kireç elde ederek yaptırılması talep edilen mektep binası için inşasında kullanılmak üzere 600 lira kadar bir meblağın temin edilmesi.

Tavşancıl Nahiyesinde yanan mektepleri tekrar inşa ettirmek için Tavşancıl ahalisi tarafından toplanan 2.000 liraya ek olarak bir 2.000 liranın teminin sağlanması, Darıca'da çekirge istilası nedeniyle sürülen topraklara bazılarının arpa ekmeleri üzerine Gebze Mal Dairesi tarafından haksız işgal gerekçesiyle 1500 lira tazminata mahkum edilmişlerdir. Fakir halkın bu meblağı ödeyecek gücü olmadığından gittikçe adli engellere takılan bu işin ehemmiyetle nazarı dikkate alınması, Darıca'da tütün mahsulü mevsimin kurak geçmesi nedeniyle tahririnden çok eksik zuhur etmesi ve buna ek olarak arada hasıl olan bu farkın ceza olarak tahsil edilmesi yoluna gidilmesi halkı oldukça ağır koşullarda bıraktığından bu konuya Vilayet Heyetinin, Tütün İnhisar Müdüriyeti nezdinde teşebbüs de bulunması, Yukarı Yarımca'dan aşağı Yarımca'ya gelecek suyun tahsisi için 100 lira yardım yapılması, Yukarı Hereke ve Yarımca mekteplerinin üç sınıftan beş sınıfa çıkarılması, Yarımca etrafındaki bataklıkların kurutulması için Sıtma mücadele heyetinin alakadar olması, Hereke'nin hela mecralarının tamire ihtiyacı olduğundan 200 lira nakdi yarım yapılması vb. istekler kongreye arz edilmek üzere kabul edilmiştir.

Geyve Kaza Kongresi: 7 Aralık 1930'da kaza da Ocak ve Nahiye kongreleri tamamlanmış, Kaza kongresine arz edilmek üzere şu dileklerde bulunulmuştur: Kemaller köyünde yol mükellefiyetinin hafifletilmesi, Çiftçilerin çift hayvanlarından vergi alınmaması ve köyde mektep olmadığından bir mektebin inşa edilmesi, Çay köyünde yüksek vergiler nedeniyle vergilendirmede tadilata gidilmesi, Bilyas köyünde zaten az gelire sahip olan muhtarlardan kazanç vergisi alınmaması, Merkez nahiyede şimdiye kadar her kongrede öne sürülen su meselesi için hiç olmazsa 5000 lira yardım

edilmesi, Nahiye merkezinde bulunan Ticaret Odası nizamnameye uygun olarak teşekkül etmediği için kurumun kayıt olanlardan aldığı vergileri Taraklı nahiyesine iade etmesi, Medeni kanuna göre 18 yaşını bitirmeden hiçbir genç evlenemezken, 17 yaşını bitiren herkesten yol mükellefiyeti alınmaktadır. Bu nedenle gerekli tadilatın yapılarak bu zıtlığın giderilmesi, Geyve- Taraklı arasındaki yol senelerden beri azar azar tamir edilmekte olduğundan artık yolun tamir edilemez hale geldiği bu nedenle tamir yerine yeni şosenin yapılmasının temini, Merkez nahiyede doktor bulunmadığından bir Sıhhiye memurunun gönderilmesi, köylüye yükletilmek istenen Sıhhat Korucusu parasının kaldırılması, merkez Nahiyede Nüfus Müdürlüğü kaldırıldığından beri kazaya 10- 12 saat mesafede olan köylünün doğacak çocuğunun adını yazdırmak için 4 gün işinden bile olduğu gibi bu büyük eksiliğin giderilmesi için kazada Nüfus Müdürlüğünün tekrara açılması, tütün kaçakçılığının önlenmesi için yüksek fiyatlarla alınan tütünlerden halka ucuz bir fiyatla sigara ve tütün alınmasının temini, Katırözü köyü, Gökgöz, Çardak, Cihadiye köyüne beş sınıflı mektep açıl vb. dilekler arz edilmiştir. Aralık ayının sonuna kadar ise söz konusu kongrelerin hepsi tamamlanmış ve 27 Aralık'ta Vilayet Kongresi düzenlenmiştir.

2.1.5. 1930 CHP Vilayet Kongresi [148]

27 Aralık 1930'da hem 10 Mayıs 1931'de Ankara'da yapılacak büyük kurultay için gidecek delegeleri seçmek hem de vilayetin işlerini görüşmek üzere kazadan gelen delegelerin katılımıyla saat:15:00'de Vilayet kongresi toplandı. Kongre, müfettiş ve aynı zamanda Kocaeli Mebusu olan Salahattin Bey'in reisliğinde açıldı. Yoklamanın ardından nizamname gereğince seçimlere geçildi. Yapılan seçimler sonucu kongre İkinci Reisliğine Gebze'den Reşat Bey, katipliklere de Gebze'den Zeki ve Kandıra'dan Tevfik beyler seçildi. Kongrenin işleyebilmesi için Dilek, Hesap ve Nizamname encümenlikleri kurularak seçimleri yapıldı. Yapılan seçimler sonucu Hesap encümenliğine; Kandıra'dan Hurşit, Hendek'ten Kamil, İzmit'ten Şerif beyler, Dilek encümenliğine Adapazarı'ndan Kerim, Hendek'ten Mustafa Asım, Geyve'den Fuat, Karamürsel'den İsmail ve İzmit'ten Kemal beyler seçilirken Nizamname encümenliğine de Hendek'ten Osman Nuri, Geyve'den Bekir ve Karamürsel'den Ahmet beyler seçildi. Seçimlerin tamamlanmasından sonra ise Vilayet Heyetinin

[148] **BCA, (CHP Arşivi), 490.1/495.1995.2**

geçen seneye ait çalışma raporu kongreye arz edildi.

Rapor: İlk olarak geçen seneki kongre de alınan kararlardan hangilerinin gerçekleştirilip hangilerinin gerçekleştirilmediği açıklandı. Buna göre Maarif alanında; Vilayet dahilinde mektebi olup öğretmenleri olmayan köylere öğretmen tayini, mektebi olmayan köylere mektep yaptırılması, Adapazarı, Karasu, Akyazı, Hendek ilk mekteplerinin tamir ettirilmesi, köy inşaatlarına yardım için bütçeden 6.000 lira yardım edilmesi, vilayet dahilindeki mevcut yatı mekteplerinin devam ettirilmesi istekleri İdare-i Heyet tarafından gerçekleştirilirken, Ortaokul tahsilini devam ettirmek isteyen kazalarda ki çocuklar için Adapazarı'nda bir yurt açılması isteği bütçenin yetersizliği nedeniyle gerçekleştirilememişti. Yine İzmit'te bir lise açılması için gerekli makamlara başvurulsa da başarılı olunamamıştı. Ziraat alanında ise; Dut fidanı, bağ çubuğu, pamuk, afyon, pirinç ve patates tohumlarının temini isteği, vilayet merkezindeki fidanlıktan 250.000 adet dut, 980.000 adet bağ çubuğu ve 30.000 kilo patates tohumu, Adapazarı'ndan pamuk, Geyve'den pirinç, Bursa'dan afyon tohumu istenilen yerlere ulaştırılırken pamuk ekmek için Geyve kazasına bir makine , koza tohumlarının ciddi bir muayene tutulması, Gebze bağcılarına yardım isteği bütçe imkanı yeterli olmadığından yerine getirilememişti. Tahsisatı yerel idare tarafından verilmekte olan Ziraat memurlarının tahsisatlarının devlet bütçesinden verilmesi isteği ise gerekli makamlara iletilse de cevap alınamamıştır. Manda boğalarının ve damızlık Merinos koyunun tedarik edilip ihtiyaç duyulan yerlere dağıtılması isteği yapılamamış, aygır ve merkepler için depo inşası için bütçeden tahsisat ayrılsa da Başvekil İsmet İnönü'nün emri nedeniyle bu tahsisatla damızlık iki aygır tedarik edilmiştir. Sağlık alanında istekler doğrultusunda Hendek'te bir dispanser yapılmış, Nahiyelere bütçenin el verdiği ölçüde sıhhiye memuru gönderilmiş, içilebilecek suların tesisi için Belediyelere yardımda bulunulmuş, bu doğrultuda İzmit belediyesine 10 bin lira su parası verilmiş yine Adapazarı Belediye hastanesine 4.000 bin lira yardım da bulunulmuştur.

İdari alanda; İhsaniye'ye karakol tesisi için teşebbüste bulunulmuş, köy kanunu vilayetin her tarafında tatbik ettirilmiş, telefon hattının köyler ve kazalarda tesis edilmesi için Fırka grubu bütçeden bir miktar tahsisat ayırsa da bazı mahallelerde yaptırılabilmiştir. Adapazarı ve Hendek'te Fırka binası inşa edilmesi için gerekli tahsisat verilirken, Gebze'de yeni Fırka binası yerine Tahsisat İdaresi tarafından bir bina tahsis edilmiş, Kandıra ve Karamürsel kazalarında da Fırka binası inşa etmek için

ihtiyaç duyulan 4.000 lira temin edilmiştir. Şehir merkezlerinde ve büyük köylerde zirai kooperatifler teşkil etmek için gerekli teşebbüslerde bulunulmuş, muhtarlardan alınan kazanç vergisinin kaldırılması için de gerekli makamlara başvuru yapılmıştır. Vilayette bir şeker fabrikası tesisi için teşebbüste bulunulmuş, Çekirge istilasından muzdarip Karamürsel, Kandıra, Gebze ve Hendek kazalarına gerekli yardımlar yapılmıştır. İspirto fabrikasının açılması içinde müfettişliğe başvurulsa da henüz resmi kanaldan fiili bir netice alınamamış, İzmit mahkeme kadrosuna bir hukuk hakimi tayini için Adliye vekaletine başvurulsa da henüz cevap alınamamıştır.

Maliye hususunda ise geçen sene 3.500 lira olarak kabul edilen vilayet bütçesinin 720 lirası katip maaşı, 360 lirası hademe maaşı, 300 lirası harcırah, 10 lirası muavenet, 50 lirası tenvir ve teshin, 150 lirası müteferrika, 500 lirası mefruşat, 100 lirası eyyamı resmiye masrafı, 50 lirası seçim, 1 lirası tesisat, 17 lira 25 kuruşu ihtiyaç akçesi ve 1.241 lira 75 borçlara ayrılmış, geri kalan 586 lira 82 kuruş da 1931 bütçesine devredilmişti.

Heyetin raporunda 1930 seçimi ve Serbest Fırkaya da yer verilerek, partinin varlığıyla bölge de bir karmaşaya neden olduğu bu nedenle seçim sürecinde tüm köy ve nahiyelerle temasta bulunulmak istese de ancak bir kısmının gerçekleştirildiği ifade edilmiş yine seçimlerde namzet gösterilirken nizamname doğrultusun da hareket edilerek, teşkilat kademesinin kararları nazarı dikkate alınmış ve adaylar tespit edilmiştir. Genel seçimlere nazaran belediye seçimleri bölge de karşı partinin propagandaları nedeniyle bir nebze kargaşaya neden olmuş hatta bazı nahiyelerde seçimler tekrar yapılmak zorunda kalmıştır. Ancak tüm bunlara rağmen parti teşkilatının bu seçimlerden zaferle çıktığı dile getirilmiştir. Heyet, sunduğu raporda nizamnamenin tadili hakkında ayrıca bir karar vermeyi doğru bulmadığından bu konuda kongrenin kazalardan gelen ihtiyaç ve dilek raporlarını tetkik ettikten sonra bir karara varmasını arz etmiştir. Okunan bu uzun rapor kongre tarafından ittifakla kabul edildikten sonra yine kongre kararıyla parti büyüklerine telgraf çekilerek, oturuma ertesi gün saat 10:00'da tekrar toplanmak üzere son verildi. 28 Aralık Pazar günü oturum İkinci Reis vekili Reşat beyin riyasetinde açıldı. Encümenlerin sunacağı raporların müzakerelerine başlandı. Bu doğrultuda ilk olarak Dilek encümenin arz ettiği rapor ele alındı.

Dilekler: Encümenin kongreye sunduğu bu uzun ve ayrıntılı raporda şu dilekler

arz ediliyordu: Vilayette mevcut yatılı mekteplere, hiç mektebi olmayan köy çocuklarının da kayıt olabilmesi, Nahiyelere seyyar sıhhiye memuru tayin edilmesi, Çiftçilerin çift hayvanlarından vergi alınmaması, 5-6 haneli köylerin birleştirilmesi, ihtiyacı olan köylüye kafi miktarda fidan verilmesi, Çeltik ziraatının yapıldığı bölgelerde hastalık olup olmadığı ve fenni ziraat yapılıp yapılmadığının ziraat ve sıhhiye memurları tarafından tetkik edilmesi, ihtiyacı olan bölgelerde tam teşekküllü nahiyeler teşkil edilmesi, İzmit- Adapazarı şosenin tamiri, İzmit'te bir lise açılması, İzmit'in Suadiye nahiyesinde bir karakol teşkilatının kurulması, Gebze'de yeni mektep inşa edildiğinden eski mektep binasının kaymakamlık konağı olması, bedeli 9.000 lira olan Karamürsel'deki Karabali camiinin inşası için evkaftan 2.000 lira tahsisat temin edilmesi, Bahçecik hükümet binasının tamiri ve İzmit'in Derbent ve Hendek'in Açmabaşı ve Karadere nahiye merkezlerinde birer hükümet binası inşası, Derbent de açılan telgraf binasının Posta ve Telgraf Müdürlüğüne bağlanması, Söğütlü nahiyesine bağlı Değirmencik ve Damlık köylerinde mektep inşa edilmesi, Sapanca'nın Kuruçeşme, Şöhretiye köylerinde mektep açılması, Hendek'in Açmabaşı köyüne mektep inşası, Yağbasan, Kalayık, Güldibi,, Akterek, Yalpankaya köylerine ise muallim tayini, Doğançay nahiyesine bir sulh hakimi ile Orman ve Tapu memuru tayini, Karasu'nun bir kaza haline gelebilmesi için hükümet nezdinde teşebbüste bulunulması, Adapazarı'nın nahiyeleri tam teşekkülü olması rağmen nüfus memuru yoktur. Bu nedenle nahiyelere gerekli nüfus memurlarının atanması, Sapanca halkının sabahları Adapazarı'na gidiş ve dönüşleri için Marşandiz trenlerine bilet kesilerek temin edilmesi için hükümet nezdinde teşebbüs de bulunulması, Adapazarı'nın Dağdibi, Çaltıcak gölünün kurutulması için gerekli teşebbüslerin yapılması, köylülerden alınan kazanç vergisinin kaldırılması, Karamürsel'de ve Hendek'te birer orta mektep inşa edilmesi.

Bahçecik'in Aksığın köyüne muallim tayini, Derbent nahiye merkezinde 5 sınıflı bir mektep inşası ve Zeytinburnu divanı mektebin tamiri için 200 liralık tahsisat ile muallim tayini, İzmit'in Çınarlı ve Arızlı köylerine muallim verilmesi, Yukarıpazar'da 5 sınıflı mektep inşa edilmesi, Derbent istasyonundaki bataklığın kurutulması için gerekli teşebbüslerde bulunulması, İzmit'in Tatar, İhsaniye nahiyesinde bir tütün deposu inşası için İnhisar Dairesi nezdinde teşebbüste bulunulması, yine bu nahiyelere bağlı köylere muallim tayini, Hamidiye, Değirmendere, Haseneyn köylerindeki mekteplerin 5 sınıfa çıkarılması, İzmit'in

Paşasuyu yolu için vilayet bütçesinden Belediyeye 40.000 lira ödenek verilmesi, 9.500 lira bedelli Geyve Fırka binasının inşaatı için bankadan istenilen 1.050 liranın temini, inşa edilmekte olan Adapazarı- Karasu yolunun bu senede bütçeye dahil edilmesi, Geyve kaza ve nahiye merkezlerine gelecek su için10.000 lira yardımda bulunulması, Geyve- Taraklı yolunun inşası, Gebze, Hendek ve Gebze belediyelerinin vilayet bütçesinden aldıkları ödeneğin hemen geri ödenmesine imkan olmadığından bu borçların affedilmesi, Hendek- Açmabaşı nahiyesi arasındaki yolun köy kanunu mucibince inşası mümkün olamadığı takdirde Nafıa vekaletinden gerekli yardımın temin edilmesi.

Mektep bulunan Lahna, Polazar köylerine muallim temini, Adapazarı Belediye hastanesi için10.000 ve su tesisatı için 20.000 lira bütçe ayrılması, Karamürsel kazasının iktisadi vaziyetinin inkişafı için Karamürsel- İznik şosenin ikmali, Karamürsel su yollarının tamiri için belediyeye 3.000 lira ödenek verilmesi Fırka grubunca nazari dikkate alınması, Hendek'te Ziraat bankası tarafından tütün ürünleri verilen 10.000 lira avans gayri kafi geldiğinden ihtiyacı telafi etmek üzere bu miktarın 30.000 liraya iblağının temini için teşebbüste bulunulması, Hendek'te bulunan üç camiinin minareleri tamire muhtaç olduğu için tamirlerinin temini, geçen sene vilayet kazalarında inşa edilmesine başlanan ve ikmal edilemeyen Fırka binaları için tahsisat ayrılması, Tuzla'da isale edilecek su için 1.000 lira ödenekte bulunulması, Taşköprü'nün İshakçılar köyüne kereste, kum ve kiremit temin edilerek yapılmak istenen mektebe 600 lira tahsisat ayrılması, Tavşanlı'da yanan mektebin inşası için 2.000 lira toplayan köylüye 2.000 lira yardımda bulunulması, Yarımca'ya gelecek suyun inşası için 100 lira yardımda bulunulması.

Kongreye sunulan bu dilekler üzerine delegelerin de sunduğu takrirler müzakere edildi. İzmit delegelerinden Raif, Şerif ve Yusuf beyler İzmit'te birçok varidatı olan Evkaf Müdürlüğünün şehre su tesisatı için Paşa suyu geldiği anda yine bundan en çok varidat elde eden bu müdürlük olacağından bu su tesisatının inşası için 20.000 lira tahsisatın bu müdürlük tarafından sağlanması için teşebbüste bulunulması adına takrir sundular. Sunulan bu takrir ittifakla kabul edildikten sonra Şerif ve Yusuf beyler bu sefer İzmit'te yıkılmak tehlikesinde olan Adliye ve cezaevi binalarının şehre yakışmayacak bir görüntü oluşturduğundan yeni bir Adliye binasının yapılarak cezaevinin de tamir edilmesi ve Emlak bankasının İzmit'teki şubesinin yeniden inşa edilmesi adına takrir sunmuşlar, sunulan bu takrir yine kongre tarafından ittifakla

kabul edilerek, Vilayet Heyetine havale edilmiştir.

Hendek kazası delegelerinden Osman, Kamil, Mustafa ve Asım beylerin sunduğu takrirde ise Nuriye, Nüzhetiye, Şerefiye köylerinin kazaya intikal etmesi için iki seneden beri temennide bulunulsa da bu temenni gerçekleşmediği bu nedenle bunun nazarı dikkate alınması isteniyordu. Yine Hendek kazasının telgrafhanesinde sadece bir memur olduğundan gece muhaberatı yapılamadığı için bu muhaberatın gece de yapılabilmesi için teşebbüste bulunulması arz ediliyordu. Okunan bu takrirlerde kongre tarafından kabul edilerek Vilayet Heyetine havale edildi.

Dilek encümenin raporu üzerinde uzun münakaşalar neticesinde bu dileklerden bir kısmının bir üst makama bir kısmının ise vilayet heyetine hava edilmesine karar verildi. Ardından Bütçe encümenin raporuna geçildi. Rapora göre vilayetin 1931 yılı genel bütçesi 52.583 lira 64 kuruş olarak tespit ediliyordu. Vilayet heyeti bütçesi ise 3.300 lira olarak açıklandı. Bunların kazalara dağılımına baktığımız da İzmit'in 1931 bütçesi 8.620 lira, Adapazarı 12.780 lira, Kandıra 9.771lira, Geyve 5.421 lira 4 kuruş, Karamürsel 4.527 lira 60 kuruş, Hendek 5.894 lira, Gebze ise2.270 lira idi. Encümenin sunulan bu ayrıntılı raporu üzerine müzakereler yapıldıktan sonra rapor kongre tarafından ittifakla kabul edildi.

Hesap encümenin raporundan sonra son olarak Nizamname encümenin raporu üzerine müzakereler başladı. Encümen nizamname de yaptığı incelemelerde şu 5 husus üzerinde tadilat teklifi sunuyordu: Nizamnamenin 57'inci maddesine köy ve mahalle ocaklarının önceden belirlenen tarihlerde değil lüzum gördükleri zamanda kendi işlerine ait mesailerini görüşmesi ve müzakere etmesi, nizamnamenin Fırka teşkilatı heyetleri ile ilgili maddelerine, Köy ve mahalle ocaklarını nahiye heyetleri, nahiye heyetlerini kaza heyetleri, kaza heyetlerini de vilayet heyetlerinin lüzum gördüğü anda içtima ettirebilmelerine dair bir maddenin ilavesi, Fırkamıza üye azalarımızdan alınmaktan olan yardım akçelerinin imece usulü tahsil edilebilmesi için bir madde eklenmesi, Mutemetlikler ve Müfettişlikler esastan kaldırıldığına göre bunların vazifelerini gösteren 45,46,47,48,49 ve 50. maddelerinin kaldırılması, Nizamnamenin 47. Maddesine göre mutemetler, bulunduğu bölgede Fırka kongrelerinin de doğal üyesi sayıldığından bu maddenin tadilatı kongreye arz edilerek bir üst makama taşınması istenmiştir. Kongre, birinci, ikinci ve beşinci maddenin kongreye gidecek delegeler tarafından büyük kongreye arzına karar vermiştir.

Raporlar üzerinde uzun süren müzakereler tamamlandıktan sonra kongre, seçimlere geçmeden önce 23 Aralık'ta meydana gelen Menemen hadisesi nedeniyle Başvekil İsmet İnönü'ye bu hadiseyi kınayan bir telgraf çekmiştir. Ardından seçimlere gidilmiş, oylamanın bitmesinden sonra, reylerin tasnifine Yusuf ve Mustafa beyler seçilmiştir. Tasnif işleminin bitmesinin ardından yeni Vilayet Fırka Heyetine 15 oyla Rıfat bey, 14 oyla Fuat ve Zeki beyler, 11 oyla Kerim, 13 oyla Kemal ve Raif beyler, 9 oyla da Esat bey seçilmiştir. Büyük kongreye ise delege olarak Ali Bey, İbrahim Süreyya Bey, Kemaleddin, Saffet, Selahaddin, Asım ve Rıfat beylerin gitmesine karar verilmiştir. Seçimlerin tamamlanmasından sonra ise kongre çalışmalarını tamamlayarak oturumuna son vermiştir.

2.1.6. 1931 ve 1933Yılları Arasında CHP Kocaeli Teşkilatındaki Gelişmeler

Kocaeli'nde 1931 yılı Vilayet Umumi Meclisi'nin toplanmasıyla başlayacaktı. Ocak ayının ortalarına doğru başlayan bu toplantılar 1 ay sürecekti. İlk toplantıda İkinci Reis ve katipliklerin seçimi yapılacak, İkinci Reisliğe, bu sefer CHP Vilayet İdare Heyeti Reisi olan Rıfat (Yüce) Bey, katipliklere Esat ve Zeki Beyler seçilecekti[149]. Meclis azalıklarına ise Kandıra'dan Raif ve Hurşit Bey'ler, İzmit'ten Sadettin ve Yüce Bey'ler, Hendek'ten İsmail Bey, Adapazarı'ndan Sabri Bey, Gebze'den Zeki ve Emin Bey'ler seçildi.[150]Toplantılar da ise daha çok halkın dilekleri ve bütçe üzerinde durulmuş ama en mühim konuyu yine yıllardır çözülemeyen su meselesi oluşturmuştur. Meclis bu işin süratle gerçekleşmesi ve mali kaynağında temini için oluşturduğu bir heyeti yıl içinde Ankara'ya gönderecekti. 3 Mart'taki son toplantıda ise Vilayetin 1931 yılı bütçesi 984.903 lira 1 kuruş olarak belirlenip, Dahiliye Vekaletine bildirilmişti.[151].

1931 yılının en mühim olayı ise kuşkusuz Nisan aynın ortalarında gerçekleşecek 1931 Genel Seçimleri idi. Bu seçimler için vilayette Ocak ayının sonlarına doğru hummalı bir seçim faaliyeti başlayacaktı. Bu doğrultuda 10 Mart Salı günü akşamı vilayette Belediye Meclisi, Birinci Reis Vekili Zihni Bey'in riyaseti altında fevkalede toplanarak, seçimlerin vilayette teftişi için "Heyet-i Teftişiye Azaları" seçecekti. Seçimler sonucunda bu heyete Zihni Bey, Şerif Bey, Sedat Bey, Muhittin Bey, Osman Zeki Bey, Haydar Medih Bey, Nail Bey, Nazif Bey ve

[149] Hür Fikir, 22 Ocak 1931
[150] Hür Fikir, 26 Şubat 1931
[151] Hür Fikir, 5 Mart 1931

Kalemcizade Salih Efendi atanmıştı[152]. Vilayette, Fırka adına Milletvekili Olmak isteyenlerde ise merkezin direktifleri doğrultusunda hareket edilecekti. 21 Ocak 1931'de CHP Genel Sekreterliği tarafından tüm vilayetlere gönderilen tamimde verilen bu direktifler, mebusluk için müracaatta bulunan kişilerin bir fotoğrafının ve özgeçmişinin de bildirilmesiydi[153]. Her yerde olduğu gibi Kocaeli' de de mebusluğa namzetliğini koymak isteyenlerin sayısı oldukça fazlaydı. Başvuranların çoğunu Avukatlar, Tüccarlar, Ziraatçılar, Esnaflar oluşturuyordu[154]. Vilayet, geçen seneki seçimlerde olduğu gibi yine 7 mebus çıkaracak ama ilk defa bu seçimlerde bağımsız mebus seçimi için 2 kontenjan açık bırakacaktı. Merkez ise Kocaeli Mebusluğu için İbrahim Süreyya (Yiğit), Reşif Saffet, Kemalettin, Salahattin ve Ragıp Bey'leri namzet olarak göstermişti[155]. Fırkanın Vilayetteki İdare Heyeti'nin ise en önemli görevi bu namzetleri seçecek müntehib-i sanileri belirlemekti. Bu nedenle Mart ayının sonlarına doğru tüm kazalarda müntehibisani seçimlerine başlandı.

Nisan ayının ilk günlerine kadar devam eden bu seçimler sonucu Adapazarı'nda 238, Kandıra'da 94, Gebze'de 82, Geyve'de 73, Hendek'te 58, Karamürsel'de 47 müntehib-i sani belirlendi. İzmit'te ise seçimler Nisan ayının ilk günlerinde gerçekleşti. Seçim günü sabah saat 8:30'da sandıklar, şehir bandosunun marşları arasında ilk önce belediye önüne sonra sıra ile Türk Ocağı ve halk Fırkası binasının önüne yerleştirildi. Sandıklar süslenmiş, şehir bayraklarla donatılmıştı. Saat 9.30'da ise Avukat Ali Sedat Bey tarafından verilen nutuk sonrası ilk rey mebuslardan Kılıçoğlu Hakkı Bey tarafından sandığa atıldı. Bu resmi törenin ardından seçimler başladı ve bir gün süren seçimler sonucu şehirde Fırkanın gösterdiği tüm namzetler ittifakla kazandı. 166'a yakın kişi İzmit'te müntehibisaniliğe seçildi.[156]Seçilen müntehibisanilerin çoğunluğunu avukat, tüccar, ziraatçi, parti üyesi, çiftlik sahibi, muhtar, bankacı, öğretmen, gazeteci, gibi toplumun orta ve üst tabakaları oluşturmuştur. İzmit'te de müntehibisani seçimlerinin tamamlanmasıyla vilayette toplam müntehibisani sayısı ise 758 olmuştur.[157]

[152] Hür Fikir, 12 Mart 1931
[153] **BCA (CHP Arşivi), 490.1/2.5.3**
[154] Türk Yolu, 30 Mart 1931
[155] Hür Fikir, 23 Nisan 1931, Ayrıca bu seçimlerde CHP'nin aday gösterdiği tüm namzetler için bkz: **BCA/(CHP Arşivi), 490.1/2.5.3**
[156] Türk Yolu,6 Nisan 1931
[157] Türk Yolu, 6 Nisan 1931

Neticede 27 Nisan'a kadar tamamlanan genel seçimler sonucu CHF'nın Kocaeli'den gösterdiği tüm namzetler ittifakla seçilmiş, Bağımsız olarak adaylığını koyan eski Kocaeli mebusu Ali Bey ile Adapazarı Kaymakamı Sırrı Bey en çok oy alarak bağımsız milletvekili seçilmişlerdir.[158] Büyük seçimler sonrası ise partinin gündemini, Mayıs ayında düzenlenecek büyük kurultay oluşturmuştur. 10-18 Mayıs günlerinde düzenlenen bu büyük kurultaya Kocaeli'den Ali Bey, İbrahim Süreyya Bey, Kemaleddin Bey, Ragıp Bey, Reşif Saffet Bey, Salahaddin Bey, Asım Bey, Yüce Rıfat Bey delege olarak katılmışlardır[159]. Büyük kongreye takdim edilmek üzere sunulan Vilayet Kongresi dileklerinde ise Kocaeli Vilayetinin dileklerini bir başlık altında şöyle gösterebiliriz:

2.1.7. Büyük Kurultaya Arz Edilen Dilekler[160]

Vilayet, Orman işleri hususunda köylüye vaktinde ruhsatname verilmesi, orman memurlarının müşkülat göstermemesi, usullerin ve kanunların tadili, yangın bekçilerinin lağvını isterken sulama ve Gölleri Kurutma konusunda, Adapazarı kazasında mevcut iki gölün kurutulmasını temenni etmiş, Vapur ve Şimendifer Tarifesinin Tenzilinde, meyvelerin şimendifer nakliye ücretlerinin tenzilini isterken, vergi hususunda , vergiler tenzil edilirken çiftlik hayvanları ile kuzu ve oğlakların istisnasını, Ziraat Bankası ile ilgili de ikraz müddetinin temdidini, borçların tecilini temenni etmiştir. Ayrıca köylüye arazi verilmesi hususunda Hendek kazasında başkasına verilmeyen arazilerin köylüye verilmesi, Tütün işleri ile ilgili tütün çiftçilerine inhisar idaresinin yardımını ve ihracatın temini konusunda temennilerde bulunmuştur. Yine Maarif ve Sıhhat İşleri hususunda vilayette bir lise, Karamürsel, Hendek, Gebze'de orta mekteplerin açılması, Hekim ihtiyacı nedeniyle özellikle Kandıra nahiyesine sıhhıye memurlarının atanmasını, Adliye İşlerinde ise kanunlarda tadilata gidilmesini istemiştir.

---

[158] Hür Fikir, 8 Mayıs 1931

[159] **C.H.F.Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları(10-18 Mayıs1931)**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931,s.13

[160] Kocaeli'nin ve diğer vilayetlerin dilekleri ile ilgili bkz: **1931 Senesi Büyük Kongresine Takdim Edilmek Üzere Hazırlanan C.H.F. Vilayet Kongreleri Temenniyatı Hülasası**, Hakimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara,1931

2.1.8. 1931 CHP Kocaeli Taşra Kongreleri

Nitekim büyük kongre sonrası tadil edilen nizamname doğrultusunda vilayetteki tüm kongrelerin her sene yapılması gerektiğinden Eylül ayının sonlarından itibaren Vilayette köy, mahalle, nahiye, kaza kongreleri hazırlıkları başlamıştır. Bu kongrelerin tertibatı için parti Vilayet Heyeti Reisi Yüce Rıfat Bey, sık sık kazalara giderek tetkiklerde bulunmuş, kongre için Kocaeli Mebusları da şehre gelmeye başlamıştır[161]. Hazırlıklardan sonra vilayetteki tüm parti kongreleri 15 Ekim'den itibaren başlamıştır. 8 Kasım'a gelindiğinde ise Karamürsel, Gebze, Adapazarı kazalarında mahalle, köy ve Ocak kongreleri tamamlanmış bulunuyordu. Bu kazalardaki kongrelere Vilayet Heyeti Reisi Yüce Rıfat Bey'de katılarak nezaret etmişti[162].

İzmit'teki Mahalle Ocak kongreleri ise şu tarihlerde gerçekleşecekti: Kozluk Ocağı 18 Kasım Çarşamba Fırka binasında, Hacı Hasan Ocağı 19 Kasım Perşembe Fırka Binasında, Mustafa Kemal Paşa ve Ömer Ağa Ocakları 23 Kasım Pazartesi akşamı fırka binasında, Hacı Hızır Ocağı 26 Kasım Perşembe akşamı Fırka binasında, Kara Ahmet Ocağı 27 Kasım Cuma akşamı Fırka Binasında, Tepecik 28 Kasım Cumartesi Fırka Binasında, Çukurbağ, Cedit ve Karabaş Mahalleleri 1 Aralık Salı akşamı Akçakoca'da, Yukarıpazar 3 Aralık Perşembe akşamı Yukarıpazar'da, Durgut ve Orhan mahalleleri ise 3 Aralık akşamı Bağçeşme'de kongre düzenleyeceklerdi.[163] Bu sırada Karamürsel kazasının ise Mahalle ve Ocak kongreleri bitmiş seçimler yapılmış bulunuyordu. Seçimler sonucu Karamürsel Ocak Heyetlerine seçilen kişilerin isimlerini bir başlık altında sıralamak mümkündür:

2.1.9. CHP Karamürsel Kazası Mahalle ve Ocak İntihabatı[164]

Kayacık: Sami, Ramazan ve Ali Beyler, **Hacı Mahmut:** Cemil, Sıtkı ve Remzi Beyler, **Hacı Ömer:** Ulvi, Saim ve Bekir Beyler**, Camiatık:** Basri, Osman ve Eşref Beyler**, İsmail Ağa:** Mehmet Sabit, Ethem ve Mehmet Latif Beyler**, Debeğhane:** Remzi, Hüseyin ve Agah Beyler**, Sarıkum:** Nalbur Mustafa, Arif ve Kamil Beyler**, Dereköy:** Lütfi, Bekir ve Hüseyin Kadir Beyler**, Karaahmetli:** Recep Hüseyin, Şükrü

[161] Türk Yolu, 12 Ekim 1931
[162] Türk Yolu, 9 Kasım 1931
[163] Türk Yolu, 16 Kasım 1931
[164] Türk Yolu, 16 Kasım 1931

Ahmet ve Suat Bekir Beyler, **Ulaşinzir:** Hüsnü, Haydar ve Şerif Ali Beyler**, Çamçukur:** Terzi Mustafa, bat Mustafa ve Kasım Osman Beyler, **Suludere:** Ahmet, Süleyman, Demirel Süleyman Beyler, **Pazar:** Hasan Fehmi, Mesut ve Osman Beyler**, Tepeköy:** Ali, Recep, Hasan Hüseyin Beyler, **Karapınar:** Şahin, Salih ve Hüseyin Beyler, **Halıdere**: Halim, Süleyman ve hafız Ahmet Beyler, **Ulaşlınbala:** Nuri, hasan ve İbrahim beyler, **Akpınar:** Adem, Ahmet, Tahir ve Ali beyler, **Eriğli:** Vehap Mehmet, Ethem ve Bekir Beyler, **Uzundere:** Ali Çavuş, Mustafa ve Osman Beyler, **Merdigöz:** Nazif, Hüseyin ve Tahsin Beyler**, Yalakdere:** Salih, Ramazan ve Mustafa Beyler, **İnebeğli:** Ali Rıza, Mehmet ve İlyas Beyler, **Hayriye:** Ali Çavuş, Hüseyin Çavuş ve Ali Beyler, **İhsaniye:** Süleyman, Abdullah ve Mehmet Beyler, **Külecik:** Mehmetoğlu Ağa, Fettah ve Mustafa Beyler, **Kurtköy:** Hasan, Halit İsmail, Mustafa Mehmet Beyler, **Başkiraz:** Hafız Ahmet**,** Salih ve Ahmet Beyler, **Pilavtepe:** İbrahim, Murat ve Hacı Halil Beyler, **Kızderbent**: Ahmetağa, Mehmet, Osman Beyler**, Tahtalı:** Mustafa, Muharrem ve Hüseyin Beyler, **Semtler:** Mehmet Çavuş, Safvet, Hüseyin Beyler: **Karadere:** Ali, İsa ve Ali Beyler, **Geyikdere:** Rüstem Hamza, Hüseyin Ali ve Osman Beyler**, Sermayeci:** Demirci Mehmet, Arif ve Eminoğlu Hasan Beyler, **Feyziye:** Şueyip, Kazım Rıza ve hacı Musa Beyler, **Tokmakçı:** Osman, Emrullah, Hamza Salih Beyler, **Ayazma:** Yusufoğlu Sabit, Numan Şaki ve Abdullah Hüseyin Beyler, **Kaytandere: S**alim**,** İbrahim Ali ve Mehmet Arif Beyler, **Altunizade:** Mehmetoğlu İbrahim, Yusuf Mehmet ve Efraim Mehmet Beyler, **Hersek**: Aziz, Ali Mehmet ve Ali Ömer Beyler**, Tavşanlı:** Kazım, Nurioğlu Nuri ve Şerif Mehmet Beyler, **Havuzdere:** Ferhat Hasan, Hasan Mehmet ve İbrahim Ahmet Beyler, **Çavuş Çiftliği:** Mustafa, Murat ve Ahmet Beyler, **İlyasköy:** Hasan Hüseyin, Mehmet, Mustafa ve Mehmet Ahmet beyler, **Aktoprak:** Ömeroğlu Aslan, Mirzan ve Mustafaoğlu Nuh Bey, **Evrencik:** Yakupoğlu Aziz, Sabit Muharrem, Sarı Hasan Musa Beyler, **Mahmudiye:** İsmailoğlu Mehmet, İsmail Osman ve Mehmed Süleyman Beyler, **Tevfikiye:** Talüstan Şaayip, Muzaffer İbrahim ve Kamil Beyler, **Denizcali:** Osman, Mehmetoğlu Osman ve İbrahim Çavuş beyler, **Ahmediye:** Süleyman, Mehmetoğlu Salih, Hasanoğlu Mehmet ve Ali Beylerdir.

5 Aralık ‘a gelindiğinde ise büyük vilayet kongresi son bulmuş ve heyeti idare seçimleri yapılmış ve akşam idare heyeti tarafından bir ziyafet verilmiştir. Vilayetin kongre süreci biterken, 1931 senesinde vilayette dikkat çeken bir anektoda da yer vermek gerekir. Belgelerden anladığımız kadarıyla dönemin Meclis Riyasetine ve baş

vekaletine kadar yansıyan bu olay Kocaeli'de yaşayan Eskici Celal Bey adında bir şahsın dönemin hükümetine hakaret etmesi gerekçesiyle hakkında tahkikat işlemi başlatılmasıdır. Haziran ayında başlayan tahkikat süreci Temmuz başlarında son bulmuş ve bu kişi hakkında Adliye Vekaleti tarafından Türk Ceza Kanunun 160'ıncı maddesi gereğince gerekenin yapılmasına karar verilmiştir[165]. Bu olayın bir benzerine 1929 yılında da rastlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Kanunlarına hakaret ettiği gerekçesiyle Kocaeli de Hilmi Bey adına bir soruşturma açılmış Aralık ayının sonuna kadar süren bu soruşturma sonucu kişi hakkında gereken cezanın verilmesine karar verilmiştir.[166]

1932 ve 1933 yılları ile ilgili vilayetteki teşkilatlanma hakkında genel verilere ulaşamadığımız için kaynaklar oldukça sınırlı kalmıştır. Ancak 1932 yılının Aralık ayında vilayetteki kaza kongreleri tamamlanarak heyeti idare seçimleri yapılmıştır. Aralık ayının son günlerinde yapılan bu seçimlerde İzmit Kaza Heyetine, Tayyare Muhasebecisi Macit Arif Bey, Tüccardan Muhittin Bey, Eczacı hasan Bey, Komisyoncu Ahmet Ş. Bey, Eczacı Yusuf, Manifaturacı Zihni ve Doktor Necati Beyler seçilmiş, Adapazarı'nda Avukat Demir Kemal, Noter Galip, Banka Müdürü İbrahim, Tüccardan Bekir Niyazi, Kerimzade Mehmet, Vodinalı Hasan ve Hafız İsmail Beyler, Karamürsel'de Çiftlik Sahibi Enver, Belediye Reisi İsmail, Avukat Rahmi, Avukat Osman, Tüccardan Ziya ve Alaettin, Çiftçi İbrahim Beyler, Hendek'te Belediye Meclisi Azası İsmail, Belediye Reisi Osman Nuri, Tüccardan Kamil, Tütüncü Muammer, Tüccardan Niyazi, Çiftçi Ahmet ve Mehmet Beyler seçilmişlerdir[167].

2.1.10. 1934- 1935 Yılları Arasında CHP Kocaeli Teşkilatındaki Gelişmeler

1934 yılının en önemli gelişmelerinden birini ülke genelinde yapılacak ikinci yerel seçimler oluşturmuştur. Bunun için Kocaeli Parti Teşkilatında Temmuz ayından itibaren hummalı bir faaliyet başlamıştır. Eylül ayında yapılacak seçimler için Fırkanın Kaza Heyeti, seçim faaliyetlerini incelemek amacıyla il genelindeki nahiye ve ocakları teftişe karar vermiştir. Bu karar neticesinde İhsancık, Bahçeçik Nahiyelerine, Fırka Kaza İdare Heyeti'nden Sıtkı Bey, Akmeşe nahiyesine Vilayet Kaza Heyeti Reisi Hasan Behçet, Derbent nahiyesine de yine aynı heyetten Muhittin

[165] **BCA,30.10/38.235.10**
[166] **BCA, 30.10/36.212.14**
[167] Türk Yolu, 25 Ocak 1931

Bey, Merkez nahiyesini teftiş içinde Macit Bey görevlendirilmiştir[168]. Bu isimlerden Sıtkı Bey teftiş için bölgeye gitmiş gerekli incelemeleri yaparak heyete bir rapor sunmuştur. Diğer görevliler ise Temmuz'un 20'inden itibaren bölgelere gitmeye başlamıştır. Temmuzun sonlarına doğru ise bir seyahat vesilesi ile Cumhurbaşkanı ve parti genel başkanı Atatürk İzmit'e uğramış burada Vali Eşref Bey ve Parti Vilayet Heyeti Reis Vekili Esat (Demirsoy) Bey tarafından karşılanmıştır. Buradan Hendek ve Adapazarı'na uğrayan Gazi, kazalardaki Fırka Binalarını teftiş ederek bir süre kalmıştır[169].

Ağustos ayının başlarında ise Fırka Vilayet Başkanlığı, yaklaşan seçimler için tüm kazalarda yoklama talimatnamesi hazırlıklarına başlamıştır. Kazalarda ve köylerde intihap encümeni teşkili için her mahalleden okur yazar ikişer zatın seçilmesine karar vermiş ve bunu İl Genel Emniyet Müdürlüğü'ne bildirmiştir[170]. 3 Eylül'de ise Fırka Vilayet İdare heyeti, Halil Bey'in başkanlığında toplanarak bir içtima düzenlemiş, toplantıda İzmit kazasındaki mahallelerden belediye intihap encümenlerine seçilmiş olan ikişer azaların kanuni vaziyetleri incelenerek tetkik edilmiştir. Yapılan tetkikler sonucu 5 Eylül'de 26 temsilci arasında yoklama yapılarak kura çekilmiştir. Kura sonucu, Celep Salih, Semerci Ali, Tüfekçi Mehmet Ali, Fabrikatör Hafız Hakkı, Kırtasiyeci Sadettin, Tüccar Nazif, Balıkçı Esnafından Hüseyin Cavit, Terzi Asaf, Tüccar Nazif ve Cedit mahallesinden Feyzi Beyler seçilerek 10 kişilik bir intihap encümeni teşekkül edilmiştir[171]. Kandıra'da ise belediye tarafından yapılan seçimler sonucu Çarşı mahallesinden Parti Kaza Heyeti Reisi Hasan Turgut, Niyazibeyoğlu İsmet, Karadurak mahallesinden Ocak Heyeti Reisi Hüseyin, azadan Sefik, Orhan mahallesinden kaza idare heyeti azasından Reşat, Manifaturacı Kazım Beyler seçilmiş 3 Eylül günü yapılan kura neticesinde de Reşat Asım , Hüseyin Ahmet ve Kazım Beyler intihap encümeni azalığını kazanmışlardır. Görevine hemen başlayan encümen kazadaki seçmen defterlerini tetkik etmiş, inceleme sonucu kazada 1255 müntehip tespit edilmiştir[172]. İntihap Encümeni seçimleri Vilayetin Gebze, Geyve, Hendek kazalarında da devam etmiş, azalar seçilmiştir. Seçilen encümenler kazalarındaki seçmen sayılarını tespit ederek bu

[168] Türk Yolu, 20 Eylül 1934
[169] Türk Yolu,23 Temmuz 1934
[170] Türk Yolu,6 Ağustos 1934
[171] Türk Yolu,10 Eylül 1934
[172] Türk Yolu, 17 Eylül 1934

defterleri 17 Eylül gününe kadar vilayet merkezine bildirmiştir**.** Fırka Vilayet Heyeti ise tüm kazalarda belediye azalığı namzetliği için seçim yoklamalarını başlatmış, 15 Eylül günü Belediye Meclisi ile de yaptığı toplantı sonucu, Belediye Reisi Kemal (Öz) Bey, seçimlerin tüm vilayette 1 Ekim'de başlayıp 11 Ekim'e kadar bitirilmesi teklifini ileri sürmüş ve bu teklif toplantıda kabul edilerek seçim tarihi belirlenmiştir[173]. 1 Ekim'e kadar ise tüm vilayet kazalarında Belediye namzetleri belirlenerek listeleri oluşturulmuştur[174].Buna göre İzmit Belediyesinin Namzetleri: Ticaret Odası Baş katibi Ali Galip Bey, Dava Vekili Azmi Bey, Semerci Ali Bey, Terzi Asaf, Bakkal Abdürrahim, Doktor Celal, Bakkal Cemal, Celep Davut, Tüccar Esat, Tüccar Ferit, Manifaturacı Faik Nüzhet, Eczacı Hasan Behçet, Avukat Haydar Medih, Hakkı Nuri, Yukarıpazar'da bakkal Hasan, Kireççi Halit, Ticaret Odası Reisi Hüseyin, Fabrika sahiplerinden İsmail Hakkı, Aktar İzzet ve Kireççi İsmail, Belediye Reisi Kemal ve Avukat Nail Beylerdir.

Darıca Belediye Namzetleri: Recepoğlu Mehmet, Hüseyin Fikret, Hüseyin Sırrı, Mustafa, Cağfer, Durmuş, Ahmet, Ali, İbrahim, Hasan, Mustafa, Hafız Hasan, Arif, Ali Sait, Mustafa Şadi, Hüseyin, İbrahim Hüseyin, Osman, Ahmet, Hüseyin ve İbrahim Beylerdir. Gebze Belediye Namzetleri ise: Avukat Cemal, Avukat Nedim, Avukat İsmail, Avukat Süleyman, Tüccardan Bahattin, Tüccar Rıfat, Tüccar Mehmet, Tüccar Ata, Tüccar Aziz, Tüccar hasan, Tüccar Hafız Hulusi, Arzuhaki Ali, Saatçi Bahri, Terzi Hüseyin, Semerci Lütfi, Sabık bankacı Murat, Sadıkoğlu Mehmet, Mehmet, Fahrettin, Mehmet, Akif, Kamil ve Mehmet Beylerdir. Hendek Belediye Namzetleri: Elbiseci Yusuf, Belediye Reisi Osman, Koca Reis İsmail, Hacıbeyoğlu Ahmet, Başkatipoğlu hakkı, Şişmanoğlu Kamil, Torunoğlu İbrahim, Mehmet Alioğlu Hüseyin, Musa Kazım, Çavuşoğlu Asım, Ali, Kavaf Yusuf, Ahmet Mahir, Kırvalı Rıza, Şekerci Ali, Niyazi, Hakkı, Kuşoğlu Yusuf, Tüfekçi Osman, Yirmibinlik Ahmet, Adalı Mehmet, Terzi Latif, Kavasoğlu Mehmet, Ali Osmanoğlu Mustafa, Ali, Şerafettin, Katip Mehmet, Semercioğlu Osman, Mollaoğlu İbrahim Beyler'dir.

Gebze Belediye Namzetleri: Muzika Muallimi Mehmet, Manifaturacı Ahmet, Bakkal İsmail, Bakkal Sami, Fırka Katibi Kani, Akifzade bArif Bey, Adnan, Fırka muhasibi İsmail H., Ayvacızade İsmail, Dava Vekili Salih, Dava Vekili Hamdi,

[173] Türk Yolu,24 Eylül 1934
[174] Listeler bkz: Türk Yolu, 1 Ekim 1934

Abdullahoğlu Süleyman, Kadirağa mahdumu Mehmet, Yazıcı Sırrı, Ekmekçi Hıfzı, Terzi İsmail, Bakkal Hilmi, Hacı Mustafaoğlu Mahmut, Fahriağa mahtumu Mustafa, Dramalı Mustafa, Eczacı Ahmet, Akifzade Hakkı, Emin, Kadirağa damadı Lütfi, Darıcalı İsmail, Manifaturacı Mehmet, Bakkal Sabri ve Otomobilci Ahmet Beylerdir.

Kandıra Belediye Namzetleri: Belkıs Hanım, Belediye Reisi Tevfik Bey, Hasan Turgut, Tüccar Aziz, Hurşit Beyoğlu Reşat, İsmet, Kadri, Esnaf Edip, Tahsildar Ahmet, Basmacı Asım, Fabrikatör Hasan, Katip Mehmet, Kalaycı Ahmet, Sabık Muhtar Hüseyin, Tüccar Nafız, Tüccar Arif, Semercioğlu İhsan, Manifaturacı Kazım Beylerdir. Sapanca Belediye Namzetleri: Çalıkoğlu Ali Rıza, Terzi Hüseyin Kazım, Marangoz Mehmet Feyzi, Fırka Reisi Fikri, Hafızkademoğlu Hasan, Bakkal Demirci Hasan, Memioğlu Hseyin Vasfi, Bostancıoğlu Şakir, Halil, İmamoğlu Yusuf, Medetoğlu İsmail, Solakoğlu Ahmet, Bakkal Hüseyin Hıfzı, Tunguroğlu Apdi, Saatçi İsmail, Tahsildar Nuri, Naibantoğlu İsmail, Bakkaloğlu Hasan, Nalbant Ahmet, İmam Mustafa, Kankuloğlu Numan, Ekmekçi Ali, Bakkal Süreyya ve kunduracı Zekeriya Beylerdir.

Adapazarı Belediye Namzetliğine ise: Abasızoğlu Ahmet, Noter Galip, Ali Paşaoğlu Sabri, Doktor Süleyman, Eczacı Asım, Dişçi Abdullah, Avukat Demir Kemal, Hendekli Şevket, Hasan, Diyarbakırlı Ahmet, Avukat Eşref, Arapoğlu Cevat, Miralay Mehmet Emin, Sipahioğlu Mehmet, Avukat Yusuf Ziya, Doktor Nuri Abdi, Hafız Yusuf, Sliahçı Tahsin, Zahireci Bekir Niyazi, Keresteci Talip, Keresteci Alican, Muhittin, Manifaturacı Haci İbrahim, Hakimoğlu Hakkı, Vodinalı Hafız Süleyman, Lamia Hanım, Zehra Hanım, Emin, Avukat Asım, Vahitoğlu Cevdet, Nalbur Halis, Halisoğlu Hasan, Demirci Lütfü, Hafız İsmail, Hafız Sami, Salih, Hacı Rıfatoğlu Mehmet, Hamza Ali, Kazım Hamza, Silahçı Hacı Mehmet, Makinist İzzet, Keresteci Tahsin, Keremoğlu Mehmet, Attar Sami, Dıramalı Muharrem, Üsküdarlı Mehmet, İzmirlioğlu Sadık, Zahireci Yaşar, İplikçi Ethem, Haci Haliloğlu Ahmet Muhtar Beylerdir.

Tüm kazalarda namzetlerin belirlenmesiyle 1 Ekim'de vilayette belediye seçimleri başlamıştır. Seçimden bir gün önce 30 Eylül akşamı İzmit'te fener alayı yapılmış, Halk Partisi binasının önünde toplanan halka, Belediye Reisi Kemal Bey kürsüye gelerek 4 sene boyunca yapılan belediye işlerini anlatmıştır. Seçim günü ise İzmit'te ilk oyları törenle tüccardan Nafız, Çukurbağ Parti Ocak Reisi Mehmet Ali

Beyler atmış böylece seçimler başlamıştır. Şehirde seçimler 11 Ekim'e kadar sürmüş, en son reyi kullanan da intihap encümeni azasından esnaf Hüseyin Cavit Bey olmuştur[175]. Saat 21:00'de oylamanın bitmesiyle Encümen heyeti ertesi gün sabah 10:00'dan itibaren sandığı açarak tasnif işlemine başlamış asil ve yedek azalar belirlenmiştir. Buna göre 2068 reye kadar alanlar asil, ondan aşağı alanlarda sırası ile yedek olarak seçilmişlerdir. Yapılan tasnif sonucu ise tüm parti namzetleri ittifakla seçilmişlerdir[176]. Buna göre İzmit belediyesi asil azalığa 2.633 oyla Kemal, 2.630 oyla Esat, 2.629 oyla Hasan Behçet, 2.591 oyla Sıtkı, 2.589 oyla Nazif, 2.588 oyla Muhittin, 2.587 oyla Ferit, 2.582 oyla İsmail Hakkı, 2.571 oyla Terzi Asaf, 2.573 oyla Avukat Saadet, 2.562 oyla Osman Zeki, 2.560 oyla Hüseyin Bedrettin, 2.557 oyla Doktor Celal, 2.552 oyla Mustafa Selim, 2.545 oyla Avukat Haydar Medih, 2.541 oyla Doktor Ziya, 2.534 oyla Şerif, 2.531 oyla Sadettin Eşref, 2.471 oyla Azmi, 2.351 oyla Celep Davut, 2.068 oyla Ali Galip, 2.524 oyla Yüceoğlu Mehmet beyler seçilmişlerdir.

Diğer kazalarda da seçimlerin tamamlanmasıyla Karamürsel Belediye Meclisi Azalığına; Selahattin, Şerafettin, Nalbur Mustafa, Saatçi Cemil ve İbrahim Hilmi, Mehmet Şefik, Dava Vekili Ulu, Eminbeyoğlu İbrahim, Ahmet, Ali Ulvi beyler, Pakize ve Saime Hanımlar seçilmiştir. Kandıra Belediyesi Meclis Azalarını ise yapılan seçim sonucu Belediye Reisi Tevfik Bey, Hasan Turgut, Tüccar Reşat ve Aziz, Değirmen Sahibi Hasan, Müezzinoğlu Hüseyin, Kalaycı Ahmet, Sabık tahsildar Ahmet, Tüccar İsmet, İhsan ve Asım beyler ile Belkıs Hanım oluşturmuştur. Geyve Belediyesi Meclis Azalığına ise Bakkal Baha, Tüccardan Rıfat, Makül Gazi Mehmet Ali, Konyalı Ali, Esnaftan Lütfü, Sabık Maliye Murat, Fırka Reisi Süleyman, Mehmet, Saatçi Fahri, Avukat Cemal, Mehmet, Dava Vekili İsmail seçilmişlerdir. Görüldüğü gibi kazalarda yapılan seçimlerde erkek üyeler çoğunluğu oluştursa da bayan üyelerin de belediye azası olarak Meclis'te yer almıştır. Yıl sonuna doğru ise vilayette kadınlar, partiye katılma çalışmalarına hız vermiş, Özellikle Ocaklar da kadınların üye sayısında artış yaşanmıştır.

Belediye Azaları seçimlerin tamamlanmasından sonra ise her kazada seçilen azalar kendi meclislerinde toplanarak belediye reisi seçimine başlamışlardır. Yapılan seçimler sonucu ise İzmit Belediye Reisliğine Kemal(Öz) Bey, Hendek belediye

[175] Türk Yolu, 8 Ekim 1934
[176] Liste için bkz: Türk Yolu, 22 Ekim 1934

reisliğine Osman Bey, Sapanca'ya Rıza Bey, Kandıra'ya Tevfik Bey, Karasu'ya Şükrü Bey, Karamürsel'e Salahattin bey, Geyve'ye Murat Bey, Gebze'ye Murat Bey seçilmişlerdir[177].

Seçimlerin sona ermesiyle bu görevi tamamlayan Parti Teşkilatı, yıl sonuna doğru tüm vilayette köy ve mahalle, ocak, kaza kongrelerinin başlamasına karar vermiştir. Sene içinde yapılan vilayet kongreleri ile ilgili veriler elimizde oldukça az olsa da Kasım ayında başlayan köy ve mahalle, Ocak kongreleri Aralık ayının başlarında tüm vilayette tamamlanmış ardından kaza kongrelerine başlanmıştır[178]. 1935 yılı ise Parti teşkilatında oldukça hareketli geçmiştir. Yılın ilk ayları ülke genelinde yapılacak milletvekili seçimleri ile başlamıştır. 4 Aralık 1934'te kadınlara, milletvekili seçme ve seçilme hakkının verilmesiyle, İç İşleri Bakanlığı tüm vilayetlere gönderdiği tamimde bu kanun mucibince kadınlarında seçime iştirak edileceğini bildirmiştir. Yine Ocak ayında CHP Genel Sekreterliğinin tüm vilayetlere gönderdiği tamimde, saylav seçimi için başvuracak adaylardan, bu isteklerini yazı ile bildirmelerini ve bu yazıyı ikişer adet fotoğrafla merkeze göndermelerini istemiştir[179]. Bu kararlar doğrultusun da Kocaeli Vilayetinde de seçim hazırlıkları Ocak ayında hız kazanmıştır. 8 Şubat'ta gerçekleşecek seçimler için vilayet genelinde tüm kazalarda ikinci müntehipsanilerin seçimine başlanmıştır. Ocak ayının 20'sinde ise Fırka Vilayet İdare Heyeti bütün vilayetin ikinci müntehiplerini tasdik ederek ilan etmiştir. Buna göre İzmit kazasından 174 müntehib-i sani çıkarılmıştır[180]. Seçim süreci devam ederken diğer yandan Ankara'da yapılacak CHP Büyük Kurultayı nedeniyle vilayetteki ocak, nahiye, kaza kongreleri de yapılmaya başlanmıştır. Buna göre CHF Merkez Nahiye Kongresi 16 Ocak Çarşamba günü, Merkez kaza kongresi de 18 Ocak Cuma günü yapılmıştır. İzmit CHF Kaza ve Nahiye Kongrelerinde yapılan seçimler sonucu ise Kaza Heyetine; Suad Sıtkı, Hasan Behçet, Sıtkı Özer, Doktor Ziya, Osman Zeki, Muhittin ve Nazif Beyler gelirken Nahiye heyetine de ilk kez bir bayan olarak Nebahat Hanım, İsmail Bey, Faik Nüzhet, Davut ve Sadettin Beyler seçilmişlerdir[181]. Vilayetteki tüm kazalarda Ocak, Kaza, Nahiye kongrelerinin bitmesiyle, 31 Ocak'ta bütün kazalardan gelen temsilcilerin katılımıyla Vilayet Kongresi düzenlenmiştir

[177]Türk Yolu, 22 Ekim 1934
[178] Türk Yolu, 3 Aralık 1934
[179] Türk Yolu,7 Ocak 1935
[180] Liste için bkz: Türk Yolu, 21 Ocak 1935
[181] Türk Yolu, 28 Ocak 1935

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

*3.*1935-1938 YILLARI ARASINDA KOCAELİ PARTİ TEŞKİLATLANMASI

3.1.1935 CHP Vilayet Kongresi [182]

Kongre, 31 Ocak Perşembe günü saat 14:00'te CHF Vilayet Heyeti Reis Vekili Esat Demirsoy'un açılış nutku ile başladı. Ardından gerekli çoğunluğu sağlamak amacıyla yoklamaya geçildi. Yapılan yoklama da ise şu temsilciler kongrede hazır bulundu: Adapazarı'ndan Galip Doğancı, Yusuf Özkaya, Ratip Sipahi, Asım Buyruk, Ahmet Diyarbekir, İsmail Hakkı, Zehra Aydos, Lamia Savguç, Nuri Abdi, Asım Arca ve Naim Bey, Karasu'dan İshak Bey, Hendek'ten İsmail, Kazım, Osman, Lütfü, Niyazi ve Nuh Beyler, Geyve'den Nizameddin, Fuat, Süleyman ve Ali Beyler, Kandıra'dan Kamil, Niyazi, Tevfik, Reşat, Hasan Durgut, Ali Vasıf, Şefik ve Nafız Beyler, Gebze'den İsmail, Lütfü, Hamdi ve Emin beyler, Karamürsel'den Enver, Alaeddin, Cemal, Murat, Nazif ve Osman Beyler, Merkez Kazadan Behçet, Sedat, Muhittin, İrfan ve Sıtkı Beyler, Vilayet Heyetinden Esad Demirsoy, Rıfat Yüce, Ziya Heper, Zihni Kamal, Salih ve Şevket Beyler. Yapılan yoklamanın ardından 54 delegenin katılımıyla kongre resmen açılmış, ardından tüzük gereğince birinci ve ikinci reis ile katiplerin seçimlerine gidilmiştir. Açık reyle yapılan seçimler sonucu Birinci Reisliğe Adapazarı'ndan Galip Doğancı, İkinci Reisliğe İzmit'te Sedat Pek seçilirken katipliklere de Ratip Sipahi ve Eczacı Asım Beyler seçilmiştir[183].

Ardından Galip Doğancı'nın başkanlığı altında birinci oturuma geçildi. İlk söz alanlardan olan Esat Demirsoy'un önerisiyle kongrenin Büyük Önder Atatürk ve diğer Fırka büyükleri olan Başbakan İnönü ve Genel Sekreter Recep Peker'e saygılarını bildiren bir telgraf çekilmesi kabul edildi. Sonra Vilayet İdare Heyeti'nin çalışma ve hesap raporu kongreye arz edildi. Rapora göre Fırka Vilayet Heyeti'nin iki sene boyunca uğraştığı en önemli konular, halkın dilekleri olmuş, dileklerin incelenerek, uygulanması konusunda heyet titiz davransa da mektep açılması, yol yapılması, hayır cemiyetlerine, spor kulüplerine yardım edilmesi gibi talepler, imkanların ve mali

[182] Türk Yolu,11 Şubat 1935, **BCA(CHP Arşivi), 490.1/725.484.1**
[183] Türk Yolu,31 Ocak 1935, **a.g.b.**

kaynakların üstünde olduğu için gerçekleştirilememiştir. Diğer yandan heyet kazalardaki Halkevleri ile yakından ilgilenmiştir. Ancak halkevi faaliyeti vilayette sadece İzmit ve Adapazarı ile sınırlı kaldığı için Gebze, Karamürsel, Kandıra, Karasu, Hendek, Geyve kazalarında halkevi faaliyetlerinin bir an önce başlamasının mühim olduğu bu konuda kazalardaki heyetlerinde gayret göstermeleri istenmiştir. Heyet, iki sene boyunca vilayetteki sıhhi ve içtimai işlerle yakından ilgilenmiş, lazım gelen tüm teşebbüs de bulunmuştur. Fırka binaları, mektep binalarının açılmasına yardım etmiş, fırka teşkilatının vilayetteki tüm bölgelere yayılmasına gereken gayreti göstermiştir. Raporun okunmasından sonra ise Hesap, Dilek encümenleri kuruldu. Yapılan seçim sonucu Hesap encümenliğine; Adapazarı'ndan Yusuf Özkaya, Karamürsel'den Cemal Bey, Gebze'den Emin, Kandıra'dan Reşat, Hendek'ten Osman ve Geyve'den Ali Beyler getirilirken, Dilek Encümenliğine; Adapazarı'ndan Dr. Nuri Abdi, Karamürsel'den Enver, Hendek'ten İsmail, Gebze'den Hamdi, Geyve'den Süleyman ve Ali, Kandıra'dan Tevfik, Karasu'dan İshak Beyler seçilerek, encümenlerin gerekli tetkik ve raporlarını hazırlamaları için oturuma ara verildi.

Oturum tekrar başladığında önce hesap encümenin raporu dinlendi. Encümenin raporundan İdare Heyeti'nin hesaplarının muntazam bir şekilde tutulduğu anlaşıldı. Heyetin bütçesi okunduğu sırada İdare Heyeti Reisi söz alarak bu konuda izahat verdi. Konuşmasında bütçenin tamamen tatbik edilebilmesi için bütün kaza ve parti üyelerinin şahsen çalışmaları gerektiğini ifade etti. Okunan rapor ve bütçe, kongrede ittifakla kabul edildi. Ardından dilek encümenin raporuna geçildi. Kongreye iştirak eden Vali Faik Türel, dileklerin müzakeresine geçilmeden önce söz alarak bütçenin oldukça dar ve açığının fazla olduğunu bu nedenle dilekler değerlendirilirken bütçe imkanları dikkate alınarak yapılmasını bildirdi.

Kongrede dilekler üzerinde uzun süren müzakereler yapıldı. Bu dileklerden bir kısmının Ankara'daki büyük kongreye bir kısmının Vilayet Heyetine havale edilmesine karar verildi. Bunlardan büyük kongreye arz olunacak dilekler şunlardı: Vilayet bütçesi darlığından öğretmensiz kalan köylere vekaletçe kabul edilerek Maarif İdaresince tayin edilmek ve masrafı köylü tarafından verilmek şartı ile muallim temini için Merkez Kaza delegelerinden Sedat Bey'in yaptığı teklif, Adapazarı dilekleri arasında bulunan Adapazarı'nda bir orta mektep inşası ile talebenin açıkta kalmaktan kurtulması ve müracaat edenlerin mektebe kabullerinin temini ve yapılacak bu mektebin yatılı olması, Ziraat Bankasının borçlu köylünün borcunu bir defada değil

diğer yerlerde olduğu gibi taksitle temini, Geyve kazasının Köprü mevkiinde tam teşkilatlı olan Posta ve Telgrafhanesinin tam teşkilatla, teşkilatı olmayan merkez kazasına temini, böylece kaza merkezinin gece ve gündüz telgraf muhaberesine kavuşturulması, Geyve köylerinde Afyon ekimi yasağının kaldırılması, Gebze'nin tarihi kıymeti olan Mustafa Paşa Camiinin harap olmaması için gerekli işlerin yapılması, Meyve satış işlerinin temini ve iyi bir yola sokulması ile İstanbul vilayeti tarafından yapılmakta olan meyve satışı talimatnamesinin hazırlıklarında, meyvecilikle alakadar Kocaeli vilayetinin de alakadar edilmesi gibi temenniler yüksek makama arz edilirken, Vilayet Heyetine havale edilen dilekler ise çeşitli başlıklara ayrılmıştır.

Yollar: Adapazarı- Kayalar yolunun mevcut şosenin tamiri, Adapazarı-Karasu yolunun ikmal edilmesi ve halktan malzemesi taahhüt edilen Sinanoğlu mevkiinde Sakarya üzerinde bir köprü inşası, Karamürsel İznik şosenin yarım kalan kısmının ikmali, Gebze'nin Kepekli köprüden Hereke'ye kadar olan şosenin tamiri, Karamürsel-Yalakdere köprüsünün tamiri, Kandıra-Kefken yolunun taşları çekilmiş olduğundan ikmali, Tavşancıl iskelesinin demiryolu altından geçen geçidin iki araba geçmesine müsait bir şekle sokulması yolunda Devlet Demiryoluna müracaat, Geyve-Doğançay nahiyesini ikiye ayıran Sakarya üzerine yeni bir köprü kurulması, İzmit-Akmeşe yolunun biran evvel işlek bir hale getirilmesi, Derince'den İzmit'e kadar olan şosenin Yarımca'ya kadar uzatılması, Akyazı'yı Orman köyüne bağlayan yolun derhal yapılması, Bahçecik- Seymen yolunun umumi muvazeneden yapılması, Adapazarı'na bağlı Akyazı ile Orman Köyü ve Reşadiye arasındaki yol pek berbat ve görünmeyecek bir hal aldığından derhal tamiri Adapazarı'nda 6 aydır yapılmayan meşhur Çark köprüsünün acilen yapılması, yine aynı kazada yer alan Değirmendere çayı mecrasının temizlenmesi, yine kaza da bulunan Mudurnu suyunun Karapürçek nahiyesi üzerindeki yoluna bir köprü yapılması ve İzmit'te olduğu gibi bu kazada da münasip bir spor sahasının temini,

Maarif İşleri; Gaipler mektebinin beş sınıfa çıkarılması, Şahlar nahiyesi merkezinde yarım kalan mektebin inşasının tamiri için 1.000 lira bir tahsisat verilmesinin temini ve hademe kırtasiye masraflarının Vilayet bütçesinden temin edilmesi, Çiftlik, Deliveli köylerinde yarım kalan mektep binalarının tamirine yardım edilmesi, Geredeli köyüne üç sınıflı bir mektep yapılması, Şıhlar ve Akçova nahiye merkezleri beş sınıflı pansiyoner mektep yapılması, Adapazarı'nda orta mektep

binasının yeniden yapılmasının temini, Adapazarı merkezinde ilk mektepten harabe ve tamire muhtaç kısımlarının derhal icabına bakılması ve daha fazla masrafa yol açacak şekle girmesinin önüne geçilmesi, Hendek'in Çayca köyündeki üç sınıflı mektebin beş sınıfa iblağı, Karasu- Kocaali mektebinin beş sınıfa çıkarılması, Kazimiye ve Hasanlı köyünde mevcut mekteplere birer muallim tayin edilip açılması, Gebze Tavşancıl mektebine bir muallim ve bir hademe tayini, İzmit- Akmeşe merkezindeki yatı mektebi teşkilatından istifade edilerek tekrar yatı mektebi haline ifrağı, Resuller divanındaki mektep ile Eşme'nin Ahmediye köyündeki mektep inşaatının tamamlanması için yardım edilmesi, Mahmudiye mektebinin beş sınıfa iblağı, Döngel ve Yuvacık mekteplerine muhtaç oldukları yardımın yapılması, Selimiye, Lütfiye, Sofular, Şevketiye, İcadiye, İrşadiye köylerinde mevcut mekteplere birer muallim ilavesi, Hamidiye, Saraylı, Örücü köyü mektebinin beş sınıfa iblağı ile muallim ilavesinin temini, Adapazarı Hanlıköy mektebine bir muallim gönderilmesi, İnşası tamam olan Boztepe köyüne bir muallim tayini ile mektebin köy ve civar halkına açılması, Adapazarı'na bağlı Küçücek köy mektebine iki muallim tayini, Ahalasi çok ve mektebi olmayan Mağara köyüne mektep inşası ile bir muallim gönderilmesi, Arifiye'de bir mektep inşası, Maarif işlerindeki bu dilekler üzerine Vali Faik Türel, tekrar söz almış ve bu istekleri mevcut bütçeye göre değerlendirerek, bütçenin darlığına dikkat çekmiş bütçenin içinde bulunduğu çıkmazı anlatmıştır.

Sıhhi Dilekler; Adapazarı hastanesine çok az gelen 15 yatağın 30 yatağa iblağı ve bina bahçesine de sari hastalıklar için bir pavyon inşası, Kandıra kazasının sıtma mücadele mıntıkasına dahil edilmesi, Geyve, Akhisar, Durgutlu kasaba bataklığının temizlenmesi için sıtma mücadele heyeti ile beraber bir su mühendisinin gönderilmesinin temini, Karasu mücadele mıntıkasına ehemmiyet verilmesi ve kaza da bir dispanser tesisi, İzmit'in merkez nahiyelerine mümkünse birer doktor tayini ve beş günde bir köylü halkının muayenelerinin temini.

Zirai Dilekler; Vilayetin üzüm ve sair fidanların İzmit fidanlığından ucuz fiyata verilmesi ve bu sene olduğu gibi önümüzdeki senede fındık fidanın parasız olarak verilmesi, Kaymas nahiyesinin müsait olan yerlerinde pancar ziraatına müsaade verilmesi, Kazada en fazla hayvanatı bulunan Kandıra kazasına bir baytar tayini, Karasu kazasının ormanlarında mevcut ağaçlardan maden ocaklarında kullanmaya yarayanların, diğer orman işleri güçlüğünden kurtarılmasını ve kolay bir şekle sokulması, Karasu kazasında bir Ziraat bankası şube veya sandığının açılması,

Geyve'de bir şarap ve soma fabrikasının kurulması için inhisarlar müdürlüğünde çalışılması, Adapazarı'nda pancar ekiminin genişletilmesi, Karasu'da bir tuz ambarı tesisi ile halkın tuz ihtikarından kurtarılması, Ziraat Bankasına borçlu köylüden borcun diğer yerlerde olduğu gibi taksitle alınması,

İdari Dilekler; Köylünün içinde bulunduğu sıkıntılı vaziyette daha fazla sıkışmasının önüne geçilmesinin temini için köy katipleri ücretlerinin bir yoluna sokulması ve icap eden yerlerde bu vazifenin ücretsiz olarak muhtar veya muallimlere gördürülmesi, Kandıra kazasında polis teşkilatının yapılması, Darıca nahiyesinde Fırka Ocak binası olmadığından Zincirlikuyu ve Cami caddesinde devlete ait binalardan birinin Fırka Ocak binası olarak alınması, Tavşancıl ve Tuzla köylerine birer karakol tesisi, Heyet-i Vekile kararı ile 1.800 liraya Gebze belediyesine verilen bedelin, belediyenin hemen ödemeye imkanı olmadığından söz konusu paranın 10b senede ödenmesi isteği.

Yine kongrede Rıfat Yüce'nin vilayette bir meyve sergisi açılması teklifi, Esad Demirsoy'un Vilayet merkezi için bir Halk Fırkası binası yapılması teklifi, Geyve'den Ali Bey'in Doğançay hükümet binasının yeniden inşası teklifi, Karamürsel'den Enver Bey'in kazada çıkan şifalı su ile vilayetin alakadar olması teklifi, Hendek kazasına elektrik tesisatı yapılması için kazaya 2 km mesafedeki su kuvvetinden istifade edilmesi ve bunun için vilayetin yardım etmesi, aynı teklifin Kandıra delegelerinden gelmesi teklifleri kongre tarafından kabul edilerek vilayet heyetine havale edilmiştir. Nitekim uzun süren müzakereler sonucunda oturumun sonuna gelinirken, yeni Vilayet İdare Heyeti ve büyük kurultaya gidecek delegelerin seçimine geçilmiş, gizli oyla yapılan seçimler sonucu Vilayet İdare Heyeti'ne 51 oyla Rıfat Yüce, 50 oyla Esat Demirsoy, 50 oyla Kemal Öz, 49 oyla Bayan Saadet, 38 oyla Avukat Sedat, 35 oyla Geyve'den Fuat Bey, 35 oyla Hüseyin Behçet, 34 oyla Ratip Sipahi ve 33 oyla Şerif Bey seçilmişlerdir. Büyük kongre delegeliğine ise Kemal Öz, Esat Demirsoy, Galip Doğancı, Ahmet Abasıyanık, Rıfat Yüce, Sedat Pek, yedek üyeliğe ise; Hasan Behçet, Enver(Karamürsel), Tevfik(Kandıra), Süleyman(Geyve), Osman(Hendek Belediye Reisi) ve Emin(Gebze Fırka Reisi) beyler seçilmişlerdir. Seçimlerin tamamlanmasıyla kongre çalışmasını bitirerek dağılmıştır.

8 Şubat'ta ise vilayette milletvekili seçimleri, Necati bey Okulunda saat 10:00'da gerçekleşen resmi törenle başladı. Parti Vilayet Reisi Esat Demirsoy ve Vali

Faik Türel'in konuşmalarından sonra ise çoğunluk sağlamak adına seçime gelen seçmen sayısı hesaplandı. Çoğunluğun sağlandığı anlaşılınca seçimin başlamasına karar verildi. Mühürlü pusulalar dağıtılarak, sandıklar açıldı. Oy kullanma bitince, seçmenler bu sefer dağılmayarak Umumi Meclis üyeliği için oylarını kullandı. O gün, daha önce alınan kararla tüm kazalarda genel seçimlerle birlikte Umumi meclis seçimleri de yapılacaktı. Nitekim İzmit'teki seçim sonucu Umumi Meclis üyeliğine Memnune Hanım, Esat Demirsoy, Rıfat Yüce, Salih Kalemci seçildi. Adapazarı'nda Zehra Hanım, Galip Doğancı, Salih Bey, Yusuf Özkaya ve Saim Bey seçilirken Geyve'de Rukiye Hanım, Süleyman ve Neşet beyler, Kandıra'da Hatice Hanım, Reşat Güneş, Tevfik Bey ve Nafız Güneş, Hendek'te Koca Reis İsmail, Ahmet Yirmibinlik, Karasu'da Kemal Bey ve Gebze'de Emin Bey ile Sedat Pek seçilmişlerdir[184]. Genel seçimler sonucu ise Kocaeli'de partinin namzet gösterdiği tüm adaylar kazanmış, vilayet bu seçimlerde Ali Dikmen, İbrahim Süreyya Yiğit, Ragıp Akçin, Salah Yargı, Kemalettin Alpak, General Ziya Nuri, Hasan Hayri Tan ve Nedim Bozatık olmak üzere 8 milletvekili çıkarmıştır[185].

Diğer yandan vilayette muhtar ve ihtiyar seçimleri de sürmekteydi. Ancak köylerde gerçekleşen muhtarlık seçimleri oldukça sıkıntılı olmuştu. Vilayet yönetimine muhtarlık seçimleri ile ilgili birçok şikayet ya da kavga haberleri geliyordu. Bu sıkıntının nedeni olarak ise yenilenen köy kanunu ile muhtarlığın 4 seneye çıkması ve kadınlarında ilk defa bu seçimlere iştirak etmesi olarak gösteriliyordu[186]. Bu sıkıntılar nedeniyle bazı bölgelerde seçimler tekrar yenilenmek zorunda kalmıştı. Bunlardan biri Yarımca olmuştu. Yarımca'da gerçekleşen muhtarlık seçimleri kabul edilmeyince seçimler tekrar yenilenmiş yapılan seçimler sonucu muhtarlığa Süleyman Türkölmez, azalıklara da Münire Hanım, Recep Bey, Hüseyin Sıtkı ve Avni bey seçilmişlerdir[187].

Ülke genelinde olduğu gibi Kocaeli vilayetinde de yapılan genel ve yerel seçimlerde kadınlar ilk defa yönetimde görev aldığı gibi kadınların seçime iştirak oranında da belirgin bir artış olmuştur. Daha çok vilayet yönetiminin teşvikiyle gerçekleşen bu artış, parti teşkilatında da sürdürülmüş, kadınlar özellikle partiye üye

[184] Türk Yolu,18 Şubat 1935
[185] Türk Yolu,11 Şubat 1935
[186] Türk Yolu,4 Mart 1935
[187] Türk Yolu,25 Şubat 1935

olma ve kadın kolları vasıtasıyla partiye katkıda bulunmaları hususunda yönlendirilmişlerdir. Öyle ki 1935 yılının Haziran ayında vilayette, diğer kazalardan temsilen gelen kadınlar, Vali Faik Türel başkanlığında bir toplantı düzenlemişlerdir. Toplantı da kadınların özellikle bulundukları kazalarda, köy ve mahallelerde parti adına, faaliyet göstermelerinin önemi üzerinde durulmuş, bu nedenle kadınların kollara ayrılmasına karar verilmiştir. Bu karar sonucu toplantıda kadın azalardan 2 kişi seçilerek bu kolları kurmakla görevlendirilmiştir[188].19 Mart günü ise vilayette, İzmit, Adapazarı, Kandıra, Hendek, Gebze, Karamürsel, Karasu'dan gelen azaların katılımıyla Umumi Meclis toplantısı düzenlendi. Toplantının ilk günü daha çok seçimlerle geçti. İkinci Reis ve katiplerin seçimi tamamlandıktan sonra encümenlerin seçimine gidilmiş buna göre Bütçe encümeni reisliğine Galip Doğancı, katipliğe Esat Demirsoy, Nafia encümeni reisliğine Kemal Karasu, katipliğe Enver Balkan, Dahiliye Encümeni reisliğe İsmail Alptürk, katipliğe Süleyman, Maarif encümeni reisliğine Tevfik, katipliğe Memnune Sekendüz, Hesap encümeni reisliğine Yusuf Bey, katipliğe Nafız Güneş seçilmişlerdir[189].

Vilayetin umumi işlerinin görüşüldüğü Meclisin ikinci toplantısı ise 23 Mart'ta yapılmış, mevcut dilekler değerlendirilerek görüşülmüştür. Görüşülen dilekleri genel olarak şöyle sıralamak mümkündür: Adapazarı'nın güzel Ahmet ve Tekeryan köylerinin birleştirilmesi, Karasu kazasına bağlı Karalar köyünün ayrı bir köy olması, Sarıhocalar köyünün İzmit'e bağlanması, Kandıra'nın Şehler nahiyesine bağlı Gosça köyünün ayrı bir köy haline gelmesi, Adapazarı'nın Tepegom mahallesinin köy olması, Kandıra'nın Akçova nahiyesine bağlı Bucaklı köyünün ayrı bir muhtarlık olması, İzmit hastanesinin malzeme ve eşyasının çoğaltılması Adapazarı hastanesinin kalması, Hastane eczacısının maaşının arttırılması, Gebze dispanserinin tamiri, Adapazarı'nın Hanlı köyüne mektep yapılması, Maarif kadrosuna bir sıhhiye müfettişinin ilavesi, Adapazarı, Gebze, Geyve ve Hendek kazalarına ait ihtiyaç raporları ayrılarak ait oldukları encümenlere havale edilmesi, yol yapımına tahsisat ayrılması, İzmit'te Parti ve halkevi binasının yapılması, Akmeşe nahiyesine bağlı Cedit köyünün ayrılması, Adapazarı'nın Beş Köprü köyünün Serdivan köyüne bağlanması, Hendek kazasının Harmantepe ve Çalıca köylerinin ayrılması gibi buna benzer tüm dilekler, gerekli encümenlere havale edilmiş, bazıları onaylanmış bazıları

[188] Türk Yolu,10 Haziran 1935
[189] Türk Yolu,25 Mart 1935

ise reddedilmiştir[190]. Yine Meclis kararıyla Vilayetin Hususi İdare bütçesi 657.000 lira olarak tespit edilmiştir[191].

1 Nisan'da ise İzmit Belediye Meclisi toplanmış ve şehirle ilgili yapılacak gerekli işler görüşülmüştür. Meclis özellikle şehrin yıllardır çekmekte olduğu elektriksizlik sorun üzerine eğilerek, gerekli santralin şehirde kurulması adına çeşitli öneriler getirilmiştir. Bu öneriler arasında yapılan tetkikler sonucu, elektrik kuvvetinin sudan alınmasına karar verilmiş, bunun yapımı ve maliyeti konusunda elektrik ve su mühendislerinin raporları incelenmiştir. Netice de Meclis, kabul ettiği bu projenin en az 1 yıl içinde yapılabileceğini öngörmüştür. Gerekli mali gücü sağlamak adına da gerek İç işleri Bakanlığından gerek Belediyeler Bankasından yardım istenmesine karar verilmiştir. Yine belediye, itfaiye teşkilatının eksik noksanlarını tamamlamak, Sıtma hastalığına neden olan Pirinç ziraatını şehirden ve köylerden uzak bulundurulması ve bu salgın hastalıkla mücadele konusunda gerekli tahsisatı bütçeden ayırmayı kabul etmiştir[192].

9 Mayıs'ta Ankara'da düzenlenen parti büyük kurultayı sonrası, alınan kararlar doğrultusunda tüm vilayetlerdeki parti teşkilatlarının çalışma ve hesap raporlarının incelenecekti. 11 Haziran 1935'de Genel Sekreterlik tüm vilayetlere gönderdiği tamim de hem büyük kurultay sonrası alınan kararları halka anlatmak hem de bu çalışmaları tetkik etmek için milletvekillerini seçim bölgelerini incelemekle görevlendirecekti. Seçim yerlerini gezerken, kurultaya katılan delegeler ve milletvekillerinden şu dileklerde bulunacaktı; İlde parti kurumlarını ve Halkevlerinin durumunu tetkik etmek, Kurultay kararlarını anlatmak için Parti ve Halkevi kurumlarında halka açık konferanslar düzenlemek, Özellikle kurultay sırasında çiftçiyi ilgilendiren kararları köylüye anlatmaktı. Bu konuda şu iki kararın açıklanmasını Sekreterlik mühim görmüştü: Bütün çiftçilerimizi ilgilendiren tarım borçlarının taksitlere bağlanması ve Türk çiftçisinin topraklandırılması. Yine bölgelerine giden parti temsilcileri, halkın dileklerini merkeze raporlayabilirdi[193]. Genel Sekreterliğin gönderdiği bu tamim üzerine Kocaeli Vilayetindeki parti teşkilatından bu raporları hazırlamak ve düzenlemek adına çalışmalar başladı. Bu amaçla Parti İl Yönetim Kurulu, parti başkanı

[190] Türk Yolu, 1 Nisan 1935
[191] Türk Yolu, 15 Nisan 1935
[192] Türk Yolu, 22 Nisan 1935
[193] **BCA (CHP Arşivi), 490.1/3.11.4**

Halil Türkmen'nin reisliğinde bir araya gelerek gerekli çalışmaları yapmıştı. Yine büyük kurultaya giden delegeler, kurultayın aldığı kararları, Kocaeli'ndeki tüm parti teşkilatına bildirmek, anlatmak amacıyla şehre döndüklerinde bu iş için bir seyahat düzenlemeye karar vermişti[194].

3.1.1. 1935 Genel Nüfus Sayımı

1935 sonbaharında ülke genelin de gerçekleşecek büyük nüfus sayımı için tüm parti teşkilatında hazırlıklar başlamıştı. Bu konuda Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü ilk olarak 11 Nisan 1935'de bir genelge yayımlayacak ve sayımın 18 Ekim günü gerçekleşeceğini açıklayarak 1 Mayıs'ta bu sayım için gerekli hazırlıkları yapmak adına bir içtima düzenleneceğini bildirecekti. Sayımın tüm vilayetler de nasıl yapılacağına dair ise şu emirleri açıklayacaktı: Memlekette nüfus sayımı 18 Ekim'de yapılacak ve her yerde aynı günde yapılıp aynı gün bitirilecekti. Ancak 5 Haziran 1935'de yayımlanan tamimde genel nüfus sayımın tarihi 20 Ekim olarak değiştirilecekti.[195] Sayım günü vazife alanlardan başka hiç kimse sayım bitene kadar sokağa çıkmayacak, trenler hariç olmak üzere bütün nakil vasıtalarının seferleri sayım bitene kadar durdurulacaktı. Sayımda vazife alacak memur seçimi için ise okur yazar olan her fert, Vali, Kaymakam ve Nahiye Müdürleri tarafından kendilerine tevdi edilecek sayım kontrol memurluğu vazifesini kabul etmeye zorunlu tutulacaktı. Yine sayımda kullanılacak Soru Formunun bir örneği de vilayetlere gönderilecekti. Sayım, bu örnek forma göre yapılacaktı. Yayımlanan örnek sayım formunda: Ad, Soyad, Vilayet, Kaza, Nahiye, Köy İsmi, Kişinin bulunduğu bina numarası, oturduğu binanın cinsi, Hangi dine mensup olduğu, ana lisanı, ana lisanı dışında başka hangi lisanı konuştuğu, nerede doğduğu, cinsiyeti, yaşı, medeni durumu, Yeni harflerle okuma yazma bilip bilmediği, Mesleği, mesleği yoksa ne ile geçindiği gibi sorular yer alıyordu[196].

Bu tamim doğrultusunda Kocaeli Vilayetinde de Eylül ayından itibaren hazırlıklar başlayacaktı. İl Nüfus Müdürlüğü, alınan kararlar doğrultusunda ilde nüfus sayımının nasıl yapılacağına dair halka şu tamimi bildirecekti: Buna göre il genelinde nüfus sayımı 20 Ekim'de saat 08:00'de başlayacak ve günün karanlığına kadar bitmiş olacaktı. Sekizden önce ve sekizden sonra kalkan tren, vapur, kara taşıtları gibi nakil

[194] Türk Yolu, 10 Haziran 1935
[195] **BCA, 30.10.0/24.137.4**
[196] **BCA, 30.10.0/ 26.148.3**

vasıtaları bulundukları yerlerde kalacaklardı. Sayım sırasında görevliler dışında hiç kimse dışarı çıkmayacak, çıkılırsa beş liradan yirmi beş liraya kadar para cezası yaptırımı getirilecek, parasını ödemeyenlerde hapisle cezalandırılacaktı. Sayım bitmesi, tim vilayette top sesi ile bildirilecekti. Bu doğrultu da İzmit şehri nüfus sayımı için şehrin merkezi 28, köyler 101, muhtarlıklarda 150 kontrol mıntıkalarına ayrılmıştı. Bu mıntıkalarda görev alacak sayım memurlarının sayısı ise 116 olarak belirlenmişti.[197]

Netice de 20 Ekim 1935'de memleket genelinde gerçekleşen sayım sonucunda ülkenin nüfusu, 7.974.226 erkek ve 8.226.468 kadın olmak üzere toplam 16.200.694 olarak belirlenmişti Nüfus sayımı sonrası Başvekalet İstatistik Genel Direktörlüğü tarafından yayımlanan kitapçıkta[198], nüfus verileri 1927 yılı ile karşılaştırılmalı olarak verilmişti. Buna göre sayım sonrası Kocaeli'nin nüfusu 168.973 erkek, 166.519 kadın olmak üzere toplam 335.492'idi. 1927 verileri ile karşılaştırıldığında vilayetin nüfusu, %2.0 oranında bir artış göstermişti. Vilayet genelinde kazaların nüfus oranına baktığımızda ise Geyve, nüfusu 1001-200'e kadar olan şehirler arasında yer alıyordu. 1935 sayımına göre Geyve'de nüfus, 878 erkek, 1.003 kadın olmak üzere toplam 1.881'di. Buna göre kaza da 1927'de 1.115 olan erkek nüfusunun 1935'e gelindiğinde düştüğünü görürüz. Geyve'nin toplam nüfusunda 1927 verilerine kıyasla bir düşüş yaşanmıştır. 1927'de 1.457 erkek, 1.405 kadın olmak üzere toplam 2.862 oranın da bir nüfusa sahip olan Gebze'de 1935'e gelindiğinde 1.584 erkek nüfusuyla bir artış yaşanırken, 1.287 kadın nüfus oranıyla düşüş olmuş ve kazada toplam nüfus 2.876'ya ulaşmıştır. Kandıra'da ise 1935 sayımı sonrası 1.176 erkek, 1.274 kadın olmak üzere toplam 2.450, Karamürsel'de ise 1.119 erkek, 1.313 erkek olmak üzere toplam 2.432 olarak belirlenmişti. Hendek'te bu oran, 2.418 erkek, 2.519 kadın olmak üzere toplam 4.937'idi. Adapazarı ise vilayet nazarında sahip olduğu nüfus oranıyla, nüfus yoğunluğunun yaşandığı kazaların başında geliyordu. Buna göre Adapazarı, 12.267 erkek, 12.438 kadın olmak üzere toplam 24.702 oranın da bir nüfusa sahipti. Bu hesaplamalarla Kocaeli genel olarak nüfusu %10-20 arasında olan vilayetler arasında yer alıyordu. Vilayette şehir nüfusu %17.7 iken köy de bu oran %82.3'e ulaşıyordu. Yine vilayet gerek 1927 gerek 1935 nüfus sayımı verileri ile Erkek nüfus miktarının

[197] Türk Yolu, 9 Ekim 1935
[198] **BCA,HR.HMŞ.İŞO/242.6**

Kadından Fazla olduğu vilayetler arasında yer alıyordu. Kocaeli'nde Erkek nüfus oranı şehirlerde %51.9, köylerde %50.0 oranına sahipti. Kadın nüfus oranı ise şehirde %48.1, köyde %50.0'idi. Bu oranlarla, vilayetin toplam nüfusunda, erkek nüfus oranı %50.4, kadın nüfusu ise %49.6 oranına sahipti[199].

3.1.2. 1935 CHP Kocaeli Taşra Kongreleri

Ekim ayının sonlarına doğru vilayet genelinde köy ve mahalle, nahiye, kaza kongrelerinin yapılmasına başlanmıştı. Buna göre Ekim ayının 23'üne gelindiğinde Adapazarı'nda köy ve mahalle kongreleri bitmiş, kaza kongrelerine başlanmıştı[200]. 11 Aralık'a gelindiğinde ise Gebze kazasında yer alan Darıca, Tuzla, Tavşancıl, Hereke, Taşköprü ve Mollafeneri parti kongrelerini tamamlamış bulunuyordu. Gebze'de gerçekleşen parti kongreleri neticesinde Gebze kazası yön kurulluğunun başkanlığına Adnan Atasayan, sekreterliğe Baki Bey, Sayışmanlığa M. Salim Acartekin, üyeliklere Süleyman Dinçer ve Mehmet Mustafa getiriliyordu. Darıca parti yönetimi başkanlığına ise İsmailoğlu Hüseyin Bey, sekreterliğe İsmail Bayramoğlu, üyeliklere ise Hüseyinoğlu Hasan, Zırzıroğlu Hasan ve Recepoğlu Mehmet Bey getiriliyordu. Tuzla'da ise başkanlığa Remzi Özcan, Sekreterliğe Refik Bolat, Sayışmanlığa Kemal Bey, Üyeliklere Mustafa Sarıdoğan, Bahtiyar Bey, Nizamettin Ahmet ve Ali Bayram getirilirken, Taşköprü parti yönetimi başkanlığına K. İ. Şemsettin, sekreterliğe Refet Çıraklı, Sayışmanlığa Hasan Sevindikli, Üyeliklere Rasim Himmetli, İzzet Ahmet Matlar ve Ali Osman Naip getiriliyordu.Yine Mollafeneri parti yönetim kurulu başkanlığına Mustafa Cumaköy, sekreterliğe Salahattin Cumaköy, Üyeliklere Davut Akviran, Kemal Denizli, Recep Akviran ve Sami Beyler, Tavşancıl parti yönkurulu başkanlığına İhsan Engin, Sekreterliğe Ahmet Bey, Üyeliklere; Bekir Güngör, İrfan Güner, Ali Nalbani, Hendek Parti Yön Kurulu başkanlığına ise Osman Bey, sekreterliğe Nihat Bey, Üyeliklere İşletme şefi Nafız Bey, ambar memuru Halim Beyler getiriliyordu.[201]

Yine Aralık ayının başlarında vilayette CHP İl Yön Kurulu başkanı Halil Türkmen'nin başkanlığında merkez yön kurulu kongresi gerçekleşecekti. Saat 14:00'te başlayan kongre iki celse olarak beş saat sürmüş, Kocaeli Valisinin de

[199] **A.g.b.**
[200] Türk Yolu, 23 Ekim 1935
[201] Türk Yolu,11 Aralık 1935

katıldığı kongrenin ilk günü daha çok seçimlerle geçmişti. İlk olarak sayım yapılmış, çokluk sağlandığı anlaşıldığında ise oturumun başlamasına karar verilmişti. Yapılan seçimler sonucu ise Kongre birinci başkanlığına Halil Türkmen, İkinci Başkanlığa Karabaş Ocak Başkanı Mustafa Bey, katipliklere Hayri bey ve Nazmi Oğuz getirilmiş daha sonra encümenlerin seçimine gidilmişti. İki gün süren kongre, daha çok dilekler üzerine eğilmişti. Özellikle ocaklardan gelen dileklerin sayısı oldukça fazlaydı. Bunları sınıflandırdığımızda İzmit Uram Ocaklarının Dilekleri şunlardan oluşuyordu: Elektrik, kaldırım, çeşme yapılması, suyun getirilmesi, sokakların temizlenmesi, elektrik fiyatının indirilmesi, sokakta yıkık duvarların sahipleri tarafından kaldırılması, Yukarıpazar'da hususi kirada bulunan eski mektebin o civarda bulunan parti ocaklarına verilmesi, Çene suyunun ucuzlatılması, İzmit tütünlerinin yerinde işletilmesi, Yukarıpazar'da mektep yapılması, İzmit Lisesinin açılması gibi istekler mevcuttu.

Köy Ocaklarının dilekleri ise şunlar üzerinde toplanıyordu: Köylü sigaralarının ucuzlatılması, eski Bağdat yolunun yapılması, Yarımca' da kiraz ürünlerine bulaşan hastalıklar çoğalmış olduğundan bu bölgenin de mücadele mıntıkasına dahil edilmesi, Derince yolunun ikmali, fakir köylü hastalarına parasız ilaç verilmesi, köy yollarının yapılması, köy yollarının şoseye bağlanması için yolları civar köylülerinin birlikte yapması, Ziraat bankasından avans verilmesi, İzmit pazarının Cuma gününden başka bir güne alınması, Suadiye köyü ile İhsaniye, Bahçecik, Akmeşe'de posta ve telgrafhane şubesi açılması, Arslanbey köyüne demir boru ile su getirmek için mali desteğin sağlanması, mektebi olmayan köylerde mektep açılması, mektep olanlarında sınıf sayısının arttırılması, yol parasının indirilmesi. Dilek encümenin sunduğu bu raporda, vilayet halkının isteklerinde özellikle yıllardır tam çözüme kavuşamayan su, elektrik ve yol sorunu önemli bir yer tutarken, bunu maarif işleri takip ediyordu. Yine halkın özellikle artan fiyatlardan da şikayet ettiğini bunun ucuzlatılması yönünde artan istekleri söz konusuydu. Netice de raporda yer alan bu dileklerin çoğu kabul edilmişti. Ardından hesap encümenin raporu da okunmuş, çalışmalar tamamlandıktan sonra da kongre yeni yönetim kurulu için seçimlere giderek kongreyi sonlandırmıştı[202].

[202] Türk Yolu, 4 Aralık 1935

3.1.3. 1936-1937 Yılları Arasında Parti Teşkilatı

1936 yıllına geldiğimizde vilayetin köylerinde geniş bir kalkınma hareketi başlıyordu. Bu hareketin mimarı, 1935 yılının Eylül aylarında göreve gelen yeni Kocaeli Valisi Hamit Oskay'dı. Ama bu hareketin ilk sinyalleri 1935 yıllının Ağustos ayında vilayetin köylerine yayımlanan bir genelgeyle gösterilmişti. Valilik, yayımladığı bu genelgede köylerdeki parti görevlilerinden, köylerin durum ve eksikliklerini anlamak ve tatbik etmek için ayrıntılı bir rapor istiyordu. Tatbikin nasıl yapılacağına yönelik örnek bir cetvel de beraberinde gönderilmişti. Bu cetvelde, köyün ismi, bağlı bulunduğu kaza ve nahiyenin isimleri, kadın ve erkek nüfus miktarı ile toplam nüfus sayısı yer alıyordu. Bununla beraber şu sorulara da cevap isteniyordu: Köyün 1935 senesi bütçesinin ne kadar olduğu, muhtara, imama, köy katibine senede kaç lira verildiği, köyde mektebin olup olmadığı, varsa ne zaman nasıl yapıldığı, tahsil çağında kaç çocuk bulunduğu, yolların durumu, yolların taşıtların geçişi için elverişli olup olmadığı, sıhhiye durumu, su tesisatı, köy odasının olup olmadığı eğer köy odası yoksa muhtar heyetinin nerede toplandığı, köylerde bataklık olup olmadığı varsa bunun kurutulmasının mümkün olup olmadığı gibi ayrıntılı sorulara yer veriliyordu[203].

3.1.4. Kocaeli İdare-i Hususiye ve Köylüler Birliği

Hamit Oskay'ın göreve gelmesiyle başlayan hareket daha da sistemleştirildi. Kocaeli köylerine yönelik, parti teşkilatıyla birlikte ortak hareket etme adına "Kocaeli Köyleri Bayındırlık ve Kültür Birliği" kuruldu. 1935 yılının sonlarına doğru kurulan bu birlik son toplantısını Aralık aynın başlarında düzenledi. Vilayet Parti Başkanı Halil Türkmen'nin de katıldığı bu toplantıda birliğin adı bu sefer : " Kocaeli İdare-i Hususiye ve Köylüler Birliği" olarak değiştirildi. Ardından birlik encümeni seçimlerine gidildi. Encümen üyeliklerine Karamürsel'den Mukadder Hanım ve Enver Balkan, Karasu'dan Kemal Bey, Kandıra'dan Şevket Bey seçildiler. Yedek üyeliklere de Akmeşe'den Hasan Bey, Saim Ada, Gebze'den Arif Bey ve Geyve'den Cemal Bey'in de seçilmesiyle toplantı sona erdirildi.[204] Birliğin 1935 yılı üç aylık bütçesi ise şöyle ayrılmıştı: Birlik üyelerinin tahsisatına 2640 lira, encümen azaları yevmiyesine 600 lira, Zabıt katipleri ücretine 50 lira, birlik reisine 437 lira, Muhasiplere 210 lira, Muvakkat katibe 50 lira, hademeye 87 lira, banka masrafları için 100 lira, telgraf ve

[203] Türk Yolu, 5 Ağustos 1935
[204] Türk Yolu,4 Aralık 1935

telefon ücretleri için 40 lira, birlik odasının tamiri için 100 lira, mefruşat için 220 lira, Harcirah için 1200 lira tahsis ediliyordu[205].

1936 yılının Ocak ayında ise birlik İzmit'te Vali Hamit Oskay'ın başkanlığında tekrar toplanacaktı. Birliğin kültür direktörü Kemal Erman, Sosyal Sağlık direktörü Rıfat Dedeoğlu, Encümeni daimi üyesinde Rıfat Yüce'nin de katıldığı toplantıda birlik hazırlanan nizamname taslağını görüşmüş, incelenen taslak aynı şekilde kabul edilmiştir. Bu nizamname taslağına göre birlik daimi olarak kurulmuştu. Birliğin merkezi İzmit'ti ve faaliyet sahası Kocaeli Vilayeti idi. Vilayetteki bütün köyler bu birliğe dahildi. Birliğe dahil olan Mahalli İdarelerin Hukuk, Vazife ve Yetkilerine de yer veren nizamname hangi alanda çalışacaklarını da ayrıntılı bir şekilde ele alıyordu. Buna göre birlik, bayındırlık alanında köylüye lüzumlu olan yolları yapmak, tamir etmek, su işlerini tanzim etmek amacındaydı. Ziraat alanında Hayvan ve bitkilere bulaşan hastalıklar ile mücadele etmek, yabani ağaçlara aşı yapmak, kaliteli tohum dağıtmak, ziraat aletlerini ıslah etmek, ormanı yangınları ile mücadele etmek, Sıhhat alanında; köyün ve köylünün sağlığını koruyacak tedbirler almak, fakir köylüye ücretsiz ilaç dağıtmak, İdare alanında; Köyün idare işlerini, köy katiplerini, telefon işlerini tanzim etmek, köy istihsal ve satış kooperatiflerini kurmak ve kurulu olanlara yardım etmek amacındaydı.[206]

Yine nizamname, söz konusu birliğin ne aralıklarla toplanacağı ve mali kaynakların neler olduğuna da yer veriyordu. Kabul edilen bu nizamname gereği bir ay içinde İzmit'te her kazadan gelecek temsilcilerle genel bir toplantı yapılacaktı. Birliğin köylüye yönelik söz konusu bu amaçları ne derece gerçekleştirip gerçekleştiremediği ayrıntılı olarak bilinemese de özellikle birliğin kurucusu Vali Hamit Oskay, görevi boyunca köylere yönelik çalışmaları sürdürmüş, sık sık vilayetin çeşitli kazalarına seyahatler düzenleyerek köylerin durumunu tetkik etmeye çalışmıştır. Şubat ve Mart ayların da ise vilayetin tüm kazalarında, parti adına geniş konferanslar verilmeye başlanmıştır. İnkılap ve İstiklal Konferansları adı verilen bu toplantılar CHP Genel Sekreterliğinin, tüm vilayetlere gönderdiği tamimle başlamış, merkezden çeşitli milletvekilleri, bu sürece kadar yapılan inkılap ve devrimleri halk anlatmak ve benimsetmek amacıyla vilayetlere gönderilmiştir. Bu doğrultuda Genel

[205] Türk Yolu, 26 Şubat 1936
[206] Türk Yolu, 22 Ocak 1936

Sekreterlik tarafından Kocaeli'ne gönderilen Ordu Saylavı Baha Pars Adapazarı'nda Giresun Saylavı General İhsan Sökmen İzmit'te, Antalya Saylavı Türkan Başbuğ ise Kandıra'da konferans vermeye memur edilmişlerdir. Bu doğrultuda Vilayet Parti Heyeti de bu konferansların kapsamını genişleterek çeşitli ilçelerde ve nahiyelerde düzenlenmesini sağlamıştır. İdare Heyetinin hazırladığı plan çerçevesinde 21- 22 Şubat Adapazarı'ndan Dr. Nuri Abdi Hendek'te, 22 Şubat'ta İzmit'ten Dr. Celal Pırıldar Gebze'de, 29 Şubat Emekli Ali Rıza Darıca'da, aynı gün ise Emekli binbaşı Müslüm Daryal Karamürsel'de konferans vermeye memur edilmişlerdir[207]. Bu konferanslar devam ederken Mayıs aynını başlarında da Vilayet Parti Heyeti, Vali Hamit Oskay'ın da katılımıyla, parti vilayet başkanı Halil Türkmen'nin başkalığında bir toplantı düzenlemiştir. 8 saat süren bu toplantıda vilayeti ilgilendiren önemli işlerin görüşmelerinin yanı sıra ilçe ve halkevi bütçeleri tetkik ve tasdik edilmiştir[208].

Haziran ayında ise vilayetin parti teşkilatın da büyük bir değişiklik yaşandı. 16 Haziran 1936'da Ankara'da parti ve devlet sistemini bütünleştirmek adına alınan kararla vilayetlerde bulunan valiler aynı zaman da Parti Vilayet Başkanı sayıldı. Her ne kadar bu karar parti ile devlet arasında bir ahenk sağlamak adına alınmışsa da daha çok parti- devlet ikileminde devleti baskın hale getiriyor, partinin fonksiyonunu azaltıyordu. Başlayan bu yeni dönemle, Vali Hamit Oskay, artık Kocaeli'nin yönetiminin bir numaralı ismi haline geliyordu. Oskay, 16 Haziran 1936'da İç İşleri Başkanlığına gönderdiği telgrafta, alınan bu kararı 15 Haziran günü saat 21:00 'de Mekece istasyonundan karşıladığı, Cumhurbaşkanı Atatürk'ten öğrendiği ve aldığı emirle görevi kabul ettiğini bildirmiştir. Metnin aslı şöyledir: *" 15. 6. 1936 günü saat 21:00'de Mekece istasyonundan karşıladığım Yüce Önderimiz Atatürk'ten telakki ettiğim emre binaen bugünden itibaren CHP Kocaeli İl Yön kurulu Başkanlığını Zonguldak Saylavı Halil Türkmen'den devir aldığımı arz ile derin saygılarımı sunarım*[209]." Bu karar doğrultusunda aynı gün Vilayette İl Yön Kurul üyeleri saat 10:00'da toplanarak bir devir teslim töreni yapmış ve resmen Hamit Oskay partinin yeni başkanı olmuştur. Toplantı sonrası da Hamit Oskay tarafından Halil Türkmen'e şehir lokantasında bir veda şöleni verilmiştir[210].

[207] Türk Yolu, 26 Şubat 1936
[208] Türk Yolu, 13 Mayıs 1936, Türk Yolu, 20 Mayıs 1936
[209] **BCA(CHP Arşivi), 490.1/19.100.3**
[210] Türk Yolu,17 Haziran 1936

Yeni İl Parti Başkanı göreve gelir gelmez Vilayetteki tüm parti teşkilatına bir Tamim göndermiştir. Oskay bu tamim de yeni başkanlığını ilan etmiş, alınan bu kararın gerekçelerini anlatarak, bu yeni dönemin partinin kaza ve nahiye teşkilatında herhangi bir değişikliğe neden olmayacağını, gerek kaymakamların gerek nahiye müdürleri gibi devlet görevlilerinin parti işleri ile meşgul olmayacağını bildirmiştir[211].

3.1.5. Atatürk Bayramı

Kocaeli'de 1936 yılında, Atatürk'ün Haziran 1922'de vilayete gelişi ve 18 Haziran 1922'de İzmit'teki Kasr-i Hümayun'da Fransız yazar Claude Farrere ile yaptığı görüşme, Paşa'nın Kocaeli'ne geldiği ilk tarih olarak kabul edilmiş, bu nedenle Halkevi ve parti yöneticilerinin aldığı kararla 18 Haziran günü vilayette "Atatürk Bayramı" ilan edilerek her yıl şehirde kutlanılmasına karar verilmiştir. Bayram ilk olarak 18 Haziran 1936'da saat 17:30'da Atatürk'ün 14 yıl önce geldiği Kasr-i Hümayun'da Vali ve parti başkanı Hamit Oskay, parti il, ilçe ve il yön kurulu üyelerinin katılımıyla, 109 kişilik bir çay ziyafeti ile kutlanmıştır. Bu kutlama vilayette her yıl devam etmiştir[212].

3.1.6. 1936 CHP Kocaeli Taşra Kongreleri

8 Eylül 1936'da parti İl Yön Kurulu parti başkanı ve vali Hamit Oskay'ın başkanlığında toplanmış, toplantıya parti teşkilatını incelemeye gelmiş olan Seyhan saylavı Tevfik Bey'de bulunmuştur. Yapılan toplantıda vilayette yapılacak kongreler üzerinde durulmuş, kongrelerin günleri tespit edilerek, parti örgütüne bir tamimle bildirilmiştir[213]. Buna göre vilayetteki parti kongrelerine 1 Ekim'de başlanacak ve bir ay zarfında tüm ocak kongreleri sona erecekti. Daha sonra Kasım ayının 15'ine kadar kaza kongreleri başlayacak ve Aralık ayının 5'ine kadar tüm vilayette tamamlanmış olacaktı. Vilayet kongresinin tarihi ise Ankara'daki parti merkezi tarafından belirlenecekti[214]. Alınan karar doğrultusunda İzmit'teki ocak kongrelerine 1 Ekim'den itibaren başlandı. Bu kongrelere parti başkanı Hamit Oskay ve diğer il yön kurul üyeleri de katıldı. İzmit'in Mahalle- Ocak kongrelerinin tarihleri ise şöyle belirlendi: Çukurbağ ocağı, 1 Ekim Perşembe günü İsmail Bey'in kahvehanesinde toplanacak,

[211] Türk Yolu,24 Haziran 1936
[212] Türk Yolu, 24 Haziran 1936
[213] Türk Yolu, 9 Eylül 1936
[214] Türk Yolu, 16 Eylül 1936

Karabaş Ocağı ve Ömerağa Ocakları 2 Ekim'de Parti Binasında, Veli Ahmet Ocağı 3 Ekim Cumartesi günü yine Parti Binasında, Kozluk ve Tepecik Ocakları 4 Ekim Pazar günü mektep ve parti binasında, Orhan ocağı, 6 Ekim Salı günü Kahvehanede, Kemal Paşa Ocağı, 7 Ekim Çarşamba günü Parti binasında, Yukarıpazar, 8 Ekim Perşembe günü mektep binasında ve Durgut Ocağı, 4 Ekim Pazar günü Parti Binasında toplanacaktı[215]. Yaklaşık 1 ay süren kongreler sonucu, Çukurbağ Ocağının yeni idare heyetine; Belediye üyesinden Celep Davut ve Azmi Saka, Bakkal İzzet Bey, Davut ve Kömürcü Ahmet Beyler seçilirken, Cedit Mahallesi Ocağına; Tavukçu Osman Bey, Talip Recep, Osman Beyler, Hacıhızır Ocağına; Tüfekçi Mehmet Ali Kıymaz, Aşçı Ali ve Bakkal Süleyman, vilayetteki kongreye temsilciliğe ise Kemal Öz ve Doktor Ziya Bey, Veli Ahmet Ocağına; Tevfik Saatçi, Nafi Akın ve Cemal Beyler, temsilciliğe ise İsmail Önder, Tevfik Saatçi, Tepecik Mahallesine; Mehmet Yüce, Halit Neşter ve Şoför Fevzi Bey ile temsilciliğe Mustafa Köseoğlu, Ziraatçi Mahmut Bey, Ömerağa Ocağına; Emekli Hayri ve Emekli Müslim ve Müezzin Reşid Beyler, Temsilciliğe, Sadettin Yalım ve Emekli Müslim Bey, Yukarıpazar Ocak Heyetine; Hakkı Önen, Şevki Atun, Hasan Ersan, Ahmet Narin ve Halik bey, temsilciliğe; Hasan Erson ve Hakkı Önen, kongresi 6 Ekim 1936 yapılan Hacı Hasan Mahallesi İdare Heyetine; Mehmet Giral, İhsan Akköse ve Ahmet Bey, temsilciliğe; Kemal Selçuk, Süleyman Fehmi, Kemal Paşa mahallesi idare heyetine; Salih Zeki, Zühtü ve Sadi Beyler, temsilciliğe ise Salih Zeki ve Mehmet Şükrü seçilirken Orhan mahallesi idare heyetine; Salih Öztekin, Ali Kücek, Fethi Tören, temsilciliğe; Salih Öztekin ve Ali Küçük seçilmişlerdir[216].

İzmit'teki ocak kongrelerinin sunduğu dileklerin önemli bir kısmı ise şöyle sıralanmaktadır: İzmit Lisesinin açılması, İzmit hastanesinin yatak adedinin arttırılması, yeni bir hükümet binasının yapılması, İzmit tütünlerinin İzmit'te işletilmesi, Aynalı Kavak civarına bir mektep yapılması, İzmit cezaevinin şehir dışında bir yere yapılmasına, Cumhuriyet suyunun kifayetsizliği yüzünden Balaban suyunun getirilmesi, İstanbul caddesinin yeniden yapılması, İzmit elektriğinin genişletilerek ucuzlatılması, Bir doğumevi tesis edilmesi, Telefon hattının İzmit'e kadar getirilmesine ve istasyona da bir telefon konmasına, Derbent'te yapılacak fidanlığın

[215] Türk Yolu, 30 Eylül 1036
[216] Türk Yolu, 1 Ekim 1936

İzmit'te yapılmasına, İzmit stadının resmi bir şekilde yapılması için parti merkezinden 10 bin lira istenmesine, köylülerin ilaç ihtiyacının karşılanması gibi dilekler tetkik edilmek üzere Parti İl Yön Kuruluna sunulmuştur[217].Ocak kongrelerinin tamamlanmasıyla, Kasım aylarının başlarında İzmit'te Merkez Nahiye kongresi yapılmıştır. Kongre, Parti başkanı Hamit Oskay'ın öncülüğünde saat 14:00'te toplanmış ve gece geç saatlere kadar sürmüştür. Kongrede encümenler kurulmuş ve bu encümenlerin sunduğu raporlar incelenerek tetkik edilmiştir. Özellikle dilekler üzerinde duran kongre kabul ettiği dilekleri bir üst kongreye sunmaya karar vermiştir. Ardından seçimlere başlanmış, kaza kongresine gidecek 10 delege ve idare heyeti üyelikleri belirlenmiştir. Seçimler sonucu İzmit Merkez Nahiye İdare Heyetine; Bayan Münevver Asal, Kemal Selçuk, Süleyman Fehmi Alp, Faik Nüzhet Bilgin ve Sadettin Yalım getirilmiştir[218].

Kasım ayının sonlarında ise İzmit İlçe Yön Kurul Kongresi düzenlenmiştir. Kongre İlçe Başkanı Sıdkı Özer'in başkanlığında 21 temsilciden 18 kişinin katılmasıyla açılmış, kongre başkanlığına Parti Başkanı ve Vali Hamit Oskay getirilmiştir. İkinci Reisliğe Salih Zeki, katipliklere de Akmeşe'den Hasan Bey ve Derbent'den Mukadder Hanım'ın seçilmesiyle, normal gidişata uygun olarak encümenler kurulmuş ve bunların seçimi yapılmıştır. Açık reyle yapılan bu oylamada alınan bir kararla dilek encümenin kurulmamıştır. Onun yerine Heyet-Umumiye de görüşülen dileklerin görüşülmesine devam edilmiştir. Dileklerin ve raporların görüşülmesinden sonra ise kongre kendisinden beklenen seçimleri gerçekleştirerek dağılmıştır. Yapılan seçim sonucu ise İzmit İlçe Yön Kurulluğuna; Bayan Memnune Sekendiz, Noter Salih Zeki Bey, Salih Kalemci, Avukat Nail Bey, Ali Rıza Ünlühan, Doktor Celal Pırıldar ve Macit Kaman seçilirken, Vilayet kongresine ise Salih Kalemci, Salih Zeki, Zihni Kaman, Eczacı Ziya Bey, Akmeşe'den Hasan Bey, Derbent'ten İrfan ve Suadiye'den Sadık Bey'in gitmesine karar verilmiştir[219]

İzmit'te kongreler tamamlanırken vilayetin diğer kazalarında da Kasım ayının sonlarına doğru köy ve ocak kongreleri ile ilçe kongreleri tamamlanmış bulunuyordu. Bu kazalardan biri olan Kandıra'da ise yapılan ilçe kongresi sonucu, İlçe idare heyetine; Reşat Güneş, Şefik Bey, İhsan Bey, Kamil Kaymas, Ahmet Kalaycı, Bakkal

[217] Türk Yolu, 1 Ekim 1936
[218] Türk Yolu, 19 Kasım 1936
[219] Türk Yolu, 3 Aralık 1936

Mehmet, İsmail Bağırganlı seçilirken vilayet kongresine de 9 temsilci seçilerek gitmesine karar verilmiştir.

Düzenlenen kongre de daha çok dilekler meselesi görüşülmüş ve ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Söz konusu bu dileklerin önemlileri şöyledir: Ağaca- Kandıra-Adapazarı Yolunun Yapılması: Tahminen 80 km uzunluğunda olan bu yol, güzergahında bulunan köylüler için, mallarını pazara getirmek adına oldukça mühim bir kavşakta bulunmaktadır. Ancak yapımına başlanan yol hala tamamlanmadığı için en azından sonraki yılda bir an önce tamamlanması temenni edilmiştir. Diğer dilekleri ise; Köylü sigarasının ucuzlatılması, Tütünlerini ambarda depolayan köylü için ambar kirası vermek bir yük olduğundan bu duruma bir çare bulunması, Karasu yolunun yapılması, Her nahiye merkezinde bir yatılı mektep ve beş sınıflı bir mektep yapılması, Küçük Hataplı ve Büyük Hataplı Köylerinin Birleştirilmesi, Seyyar esnaftan kazanç vergisi alınmaması, Kandıra'ya tüccar gelmediğinden, para etmeyen Akçaova tütünlerinin İzmit'te nakledilmesi, Koyun ağılı ve Ağacık köylerinde pamuk ekilmesi, Bazı köylerin sıtma mücadelesine ilhakı, Kandıra'ya su getirilmesi, Tapu İşlerinde kolaylık gösterilmesi, Koyunlar için Merinos koçlarının temin edilmesi, İntifa kanunundan bütün köylünün istifade etmesi, Kandıra dispanserine bir doktor gönderilmesi, Sulak olan yerlere kanal açtırılması, Bazı sulak alanların kurutulması, Tarlalara zuhur eden farelerin itlafı, İhtiyacı olan köylüye arazi verilmesi, Alefli ve Hızırlar Köylerinin birleştirilmesi, Sarıgazi ve Şeksuvar Köylerinin birleştirilmesi, Genel olarak kazadaki tüm köylerin birleştirilmesi vb. dilekler sunulmuştur[220]. Aynı şekil de Karamürsel'de de İlçe Yön Kurul kongresi düzenlenmiş, daha çok dilekler üzerinde durularak bunlardan kabul edilenlerin bir üst kongreye gönderilmesine karar verilmiştir. Kongre de yapılan seçimlerde ilçe Yön Kurul üyeliğine Necmiye Önder, Enver Balkan, Rahmi Bilge, Ahmet Gökçe, Abdi Tiryaki, Alaattin Tosun, Osman Avgüzey, Vilayet kongresi temsilciliğine ise Enver Balkan, Rahmi Bilge, Ahmet Gökçe, Alaattin Tosun, Abdi Tiryaki ve Murat Bozkurt seçilmişlerdir[221].

3.1.7. 1936 CHP Kocaeli Vilayet Kongresi

CHP Kocaeli Vilayet Kongresi, 20-21 Aralık 1936'da Parti binasındaki Halkevi okuma salonunda saat 11:15 geçe, Vali ve Parti Başkanı Hamit Oskay'ın

[220] Türk Yolu, 26 Kasım 1936
[221] Türk Yolu, 3 Aralık 1936

başkanlığında, 59 asil ve iki yedek delegenin katılımıyla düzenlenmiş, Ankara'dan Balıkesir milletvekili Hasan Vasıf Samyürek'de müşahit olarak kongreye iştirak etmiştir. Hasan Bey'in merkeze sunduğu Müşahit Raporu'na göre kongreye toplam 62 delege katılması gerekirken bir delegenin, nizamname şartlarına uygun seçilmediği anlaşılınca, delegenin kongreye katılımı kabul edilmemiş bu nedenle kongre 61 delegenin katılımıyla açılmıştır. Yine bu rapora göre, parti teşkilatı arasında birlik ve ahenk havasının sağlanması önemli sayılırken Hasan Bey, bunun sağlanmadığı gibi özellikle İzmit'te partinin kıymetli elemanları arasında sevgi ve samimiyet noksanın göze çarpar derecede aşikar olduğunu söylemiştir[222].

Yine de kongre, yapılan yoklamayla başlamış, gerekli çoğunluğun sağlandığı anlaşılınca, toplantı Oskay tarafından resmen açılmıştır. Oskay'ın açılış nutkundan sonra olağan seçimlere gidilmişti. Yapılan seçimler de İkinci Reisliğe Adapazarı'ndan Avukat Eşref Bey, katipliklere Lamia Gaffar ve Süleyman Akyol seçilmişti. Ardından Parti İl İdare Heyetinin çalışma raporu okunmuş, beşer kişilik hesap bütçe, dilek encümenlerinin kurulmasından sonrada müzakerelere geçilmiştir[223]. İki gün süren kongre de daha çok dilekler üzerinde durulmuş ve tetkikler yapılmıştır.

Bu dilekleri şöyle sıralamak mümkündür[224]: Yollar; Başlıca Adapazarı-Karasu, Adapazarı- Hendek, Arifiye-Geyve, Taraklı- Karamürsel, İznik- Gebze, Darıca-İzmit, Derince-Kullar, Kilez-Yarımca, Derince-Kandıra, Adapazarı- Kandıra, Ağva-Geyve olmak üzere birçok köy ağırlıklı olarak yolların yapılmasını ya da tamamlanmasını istemiştir. Bunlardan yapılabilecek olanların idare bütçesinden, yapılamayacak olanların ise ilgili makamlara bırakılmasına karar verilmiş, yolların daha çabuk yapılabilmesi için gerektiğinde halkın seferberliği ile de yapılması kabul edilmiştir. Köprüler: Başlıca Karasu'da Sakarya köprüsü, Doğançay'da yine Sakarya köprüsü, Akmeşe'de Hacı İsmail ve Kangal köprüleri, Tavşancıl ve bunlardan başka bir takım köprü ve köprücüklerin vekalete ait olanları vekalete, köylere ait küçük köprülerinde köylülerce yaptırılması esas kabul edilmiştir. Bataklıkların Kurutulması: Akhisar bataklığı ile Mudurnu suyuna mecra vererek bataklıkların kurutulması, Kandıra'da tarlalara bataklığın oluşmasına neden olan derelerin kurutulması, Akhisar

[222] **BCA (CHP Arşivi), 490.1/725.484.1**
[223] Türk Yolu 24 Aralık 1936
[224] Bkz: Türk Yolu, 31 Aralık 1936

ovasının iskası, Çınardibi köyünün civarında şimendifer hattında eski mecranın temizlenmesi, Gebze kazasında su tamimi, Hendek'in Karatoprak köyüne su getirilmesi, Derince'de göçmenlere su temin edilmesi. Maarif: 1 sene evvel kapatılmış olan Köy mekteplerinin açılması ve bazı yerlerde üç sınıflı mekteplerin beş sınıflı hale getirilmesi, nahiye merkezlerinde yatılı okul yapılması, Köy mekteplerinde hademe tahsisatı ayrılması, bütün köy çocuklarının okutulması, Hasarlı olan mekteplerin tamiri, mektep olmayan yerlerde ise mektep inşa edilmesi, Adapazarı, İzmit ve Karasu'da bazı ilkokulların yeniden yapılması, İzmit orta mektep bahçesinin genişletilmesi, gibi temennilerden kabul görenlerin yukarı makama arzı kabul edilmiştir. Diğer temenniler ise. Ziraata musallat olan haşaratla mücadele edilmesi, köylüye buğday verilmesi, göçmenlerden artan arazinin tarlası olmayan köylülere verilmesi, Darıca'da yerli halka göçmenlerden artan tarlaların yerli halka da borçlanma sureti ile verilmesi, yine Darıca'da boş olan yerlere ve evlere göçmen yerleştirilmesi, Gebze'de bir şarap fabrikası yapılması, Karasu'da vapur işletilmesi, Yine aynı bölgede adliye teşkilatının yapılması, bir ziraat memurunun tayin edilmesi, bir hükümet doktoru ve bir eczane açılması, bir parti binası yapılması, İzmit'ten giden vapurların Kadıköyü'ne de uğraması, yine İzmit'ten Gölcük'e hareket eden motorların Bahçecik'e uğraması, Köy sigaralarının fiyatlarının indirilmesi için yukarı makama yazılması, Bahçelerden geçen yolların bedellerinin verilmesi, İzmit civarına pirinç ekilmemesi, köylere seyyar doktor gönderilmesi, odun ve kömür ruhsatının zamanında verilmesi, Körfez'de işleyen vapurların Derince'ye uğratılması, İzmit'te odun ve kömür arabaları için duracak bir yer gösterilmesi, İzmit'te spor sahasının modern teçhizatta yapılması hususunda yardım edilmesi, şekerin ucuzlatılması, Karamürsel'de postahanenin her zaman açık bulundurulması, Karamürsel ile İzmit arasında nakliyatın muntazam hale getirilmesi, Orman intifa kanunundan bedelsiz ruhsat alanların müddeti bir sene olması, Kandıra kazasının Sakarya civarında bulunan köylerde pamuk ekilmesi için tohum tedarik edilmesi, Geyve kazasındaki pamukların ıslahı, Fidanlıkta yetişen meyve fidanlarının ucuzlatılması, Adliye köyünde bir istasyon binasının yapılması, Sapanca'da çıkan çayın ıslahı için tetkikat yapılması, İzmit hapishanesinin ıslahı için Adliye vekaletine yazılması, Necati Bey mektebinin hastane olması, Banliyo hattının İzmit'te kadar uzatılması, İzmit tütünlerinin İzmit çevresinde işletilmesi, İzmit istasyonun da yolcuların açıkta kalmamaları için bir bina yapılması, Orhan Camii'nin tamir edilmesi, İzmit'te hükümet konağının yapılması vb. dilekler

hakkında kongre gerekli tetkikleri yaparak, ilgili vekaletlere iletmiştir. Toplam 9 celse süren kongre sonucu seçimlere gidilmiş ve yapılan seçimler de İl Yön Kurulu Üyeliklerine; Kağıt fabrikası direktörü Mehmet Ali Kağıtçı, Dikişyurdu müdürü Saadet Çağıl, Demiryolları kısım doktoru Ali Rıza Oğultürk, Tüccar Ziya Heper, Komisyoncu Şerif Ulusoy, Ziraatçı Saim Ulusoy ve Eczası Asım Arca getirilmiştir[225].

3.1.8. 1937 Yılı Parti Teşkilatı

1937 yılında da vilayet yönetiminin köye ve köylüye yönelik sorunlara eğilimi bu dönemde devam etmiştir. Bu politikanın yürütülmesinde özellikle parti başkanı ve Vali Hamit Oskay'ın önemli etkisi olmuştur. Mart ayı başlarında görüşmelerine devam Umumi Meclis toplantısında Oskay, bu sorunu gündeme getirerek, planladığı ve yapılması acil olan işleri dile getirmiştir. Ama öne çıkan en önemli fikir, "köylerin birleştirilmesi" hususu olmuş, bu görüşün kabul edilmesinde, vekaletin 5 km mesafe dahilin de olan köylerin birleştirilebileceği yönündeki tamimi göz önüne alınmıştır. Buna göre Vilayette aralarında 5 km mesafe bulunan köyler, herkes kendi tarlasına sahip olması şartı ile birleştirilebilecek, evleri dağınık yerlerde bulunan köyler bir yerde toplanabilecekti. Yine köylülerin en büyük sorunu olan yol yapım çalışmaları konusunda kadınların da yol yapımı çalışmalarına katılması öne sürülse de böyle bir şeyin mümkün olmadığı gerekçesiyle kabul edilmemiştir. Alınan kararlar doğrultusunda Parti başkanı Hamit Oskay, köy sorunlarını daha iyi tetkik edebilmek amacıyla, her kazada bir muhtarlar toplantısı yapılacağını ve bu toplantılara bizzat kendisinin de katılacağını duyurmuştur[226].

3.1.9. Milletvekili Seçimi

Teşkilat köy sorununa yönelik faaliyetlerini geliştirirken, Ocak ayı başlarında Kocaeli Milletvekili General doktor Ziya Nuri Bige'nin vefat etmesi üzerine boş kalan saylavlık için 17 Ocak Pazar günü saat10:00'da belediye dairesinde Vali, Belediye Başkanı ve heyet-i Teftişiye'nin katılımıyla seçim yapıldı. İlk oyu Rıfat Yüce'nin atmasıyla başlayan seçimler saat 17:00'e kadar sürmüş, oylamanın bitmesiyle tasnif edilen reyler sonucu CHP namzedi olan İbrahim Dıblan yeni milletvekili seçilmiştir[227].

[225] Türk Yolu, 24 Aralık 1936
[226] Türk Yolu, 4 Mart 1937
[227] Türk Yolu, 21 Ocak 1937

3.1.10. 1937 CHP Kocaeli Taşra Kongreleri

1937 yılında vilayette yapılan kongreler hakkında ayrıntılı bir veri olmasa da söz konusu kongrelerin Eylül ayından itibaren başladığını görürüz. Kongreler tüm kazalarda başladığı sırada merkezden de vilayete parti teşkilatını ve kongreleri teftiş etmek üzere milletvekilleri görevlendirilmiştir. Bu isimlerden biri Denizli milletvekili Hamdi Berkman'dır. Berkman, parti teşkilatını teftiş etmek üzere Ekim ayının başlarında vilayete gelmiş, gerekli tetkiklerde bulunmuştur[228]. Aralık ayına vilayetteki tüm ocak mahalle ve kaza kongreleri tamamlansa da, hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşabildiğimiz kongre, CHP İzmit Merkez Nahiye Yön Kurul Kongresi olmuştur. 24 Aralık Cuma günü Halkevi kitap salonun da yapılan kongreye vali ve parti başkanı Hamit Oskay başkanlık etmiş, bir çok yetkili ismin katıldığı kongre, saat13:30'da Oskay'ın başkanlığında yapılan yoklama ile başlamıştır. 72 temsilciden 42 temsilcinin katılmasıyla çoğunluk sağlanmış ve toplantı resmen başlamıştır. Nizamname yürürlüklerince ilk olarak Kongre başkanı, ikinci başkan ve katiplerin seçimine gidilmiş, açık reyle yapılan bu seçimlerden sonra, nahiye heyetinin çalışma raporu sunulmuş ve ardından 5'er kişilik hesap ve dilek encümenleri kurularak birinci celseye son verilmiştir. Saat15:30'da ikinci celseye geçilmiş, toplantıda encümenlerin kongreye sunduğu raporlar üzerinde durulmuştur. Encümen raporları incelenip aynen kabul edildikten sonra ise kongre saat 18:00'de yemek molası vermiş, saat 19:00'da üçüncü celse açılarak, yeni idare heyetinin seçimlerine gidilmiş, seçimler tamamlandıktan sonra kongre çalışmalarını tamamlayarak saat 23:00'de oturumuna son vermiştir[229]. Kongrede üzerinde en çok konuşulan konu ise kuşkusuz ocak ve mahallelerden gelen dilekler olmuştur. Bu dilekleri küçük bir başlık altında şöyle sıralamak mümkündür:

3.1.11. Kongreye Sunulan İzmit Mahalle Ocaklarının Dilekleri[230]

Odun kömür meselesi, İzmit tütünlerin İzmit'te işlenmesi, hastane de bir doğumevinin açılması, İzmit'teki fabrikalara işçi olarak yerli halkın alınması, memleket hastanesinin münasip bir yere nakli, kaldırım yapılması, istasyonun genişletilmesi ve doğruca istasyona giden bir yol açılması, nöbetçi eczanede bir de

[228] Türk Yolu,1 Ekim 1937
[229] Türk Yolu, 30 Aralık 1937
[230]Türk Yolu, 30 Aralık 1937

nöbetçi doktor bulundurulması, Mezbahanın şehir dışına nakli, Kozluk mahallesindeki şehir planına uygun bir şekilde yapılmayan evlerin istimlakı, bozuk yolların yapılması, su ve elektrik sorunun halledilmesi, Işığı olmayan lüzumlu caddelerin ışıklandırılması, Köylülere yakmak için verilen odun fiyatlarının indirilmesi ya da para alınmaması, Kullar köyünün ormanları gelişinceye kadar kendilerine bir orman tahsis edilmesi, Köy sigaralarının ucuzlatılması, İzmit'te Yukarıpazar'a bir araba meydanı yapılması, mektebi olmayan köylere mektep yapılması, mektebi olan bazı köylerin binalarının tamir edilmesi, Derince'ye bir spor sahası inşası ve bölgeye su getirilmesi, Gündoğdu köyüne sıtma mücadelesi nedeniyle doktor gönderilmesi, İzmit pazarının Cuma gününden başka bir güne alınması, köylüye ekilecek arazi verilmesi, köy telefonlarıyla herkesin serbestçe konuşabilmesi, seyyar doktorun gelmesi, Nüfus başına verilen yedi dönüm tarla şimdiye kadar verilmediği için alınması, tütün eken köylerde vergilerin, tütün satış zamanı toplanması, Yarımca'ya yukarı Yarımca'dan su getirilmesi, Ağaç hastalıklarıyla mücadele edilmesi, Yarımca'da toprak elverişli olduğundan fındık ve mandalina ekilmesi, Uzunbey köyünün köprüsünün beton olarak yapılması, Hasanpaşa çiftliğinin Uzunbey köylüleri tarafından 15 bin liraya satın alınması, Şefkatiye köyünde tapusu olmayan köylülere tapularının verilmesi, bir çift hayvandan sayım vergisi alınmaması, Ziraat bankasından verilen avansın Temmuz ayında verilmesi, uygun bir şekilde köylerde kooperatiflerin teşkil edilmesi, Yukarıpazar'da itfaiye teşkilatının mensuplarının altı liradan ibaret olan yol parasının belediyece verilmesi, hastane yolunun yapılması, Halkevinden ve Necati Bey mektebinden tenviriye ücretinin alınmaması, kapalı bir Pazar yeri yapılması, Körfez dahilindeki kazalar ve umum iskelelere muntazaman sefer yapacak vapurların temini ve ücretlerinin ucuz olması, Yukarıpazar'da beş sınıflı bir mektep yapılması, Kimya laboratuvarının faaliyete geçmesi ve bir kimyagerin temini, Okul öğretmenlerinin yeknesak elbise giymesi vb. dileklerin, ilgili makamlara ve bir üst kongreye taşınmasına karar verilmiştir.

3.1.12. 1938 Yılı Parti Teşkilatı

1938 yılı, 1 Şubat'ta toplanan ve 40 güne yakın çalışmalarını sürdüren Umumi Meclis'in açılmasıyla başladı. Vali ve parti başkanı Hamit Oskay'ın reisliği altında toplanan kongre, vilayeti ilgilendiren işler ve konular üzerine eğildi. Kazalardan Meclise sunulan dilekler üzerinde tetkiklerde bulundu. Bu kazalardan

biri Karasu idi. Kaza, Meclise sunulmak üzere şu temennilerde bulunuyordu: Kazanın can damarı sayılan, ihtiyaçlarının mühim bir kısmını sağladığı Adapazarı ile Karasu arasındaki şosenin biran evvel bitmesi, Deniz yoluyla ulaşan posta vapurlarının kazaya da uğraması, Yeni bir okul binasının yapılması ve öğretmen kadrosunun genişletilmesi, Halkevi binası için tahsisat konması, İlçe halkı tamamen çiftçidir. Bununla beraber tarım oldukça eski araçlarla yapılmaktadır. Bu nedenle ilçeye bir ziraat memuru atanması, Salgın hastalıklar nedeniyle acil bir eczane ve dispanserin kurulması vb. dilekler Meclise arz olunmuştur[231].

Dilekler, Meclis gündemini oluştururken aynı zamanda idari yönetiminin 1937 yılına ait çalışma raporu da toplantıda ele alınmıştır. Buna göre geçen sene maarif alanında vilayet bütçesinden maaş alan öğretmen sayısı 367'idi. Bunların 142'si vilayet ve kaza merkezlerinde geri kalanı ise nahiye ve köy okullarında çalışmaktaydı. Bölgedeki müfettişlerin teftiş raporlarına göre geçen yıl süren eğitim ve öğretim faaliyetleri oldukça verimli geçmişti. Rapora göre tahsil çağındaki çocukların ancak %33'ü vilayet bütçesinden açılan okullarda okuyabilmektedir. Bu da mektep sayısının daha çok olmasını gerektirse de bütçenin vaziyeti buna mani olmaktadır. Diğer yandan köylere yönelik eğitim faaliyetleri devam ettirilmiş bu amaçla, köylere eğitmen yetiştirmek amacıyla Arifiye'de 50 kişilik eğitmen yetiştirme kursu açılmıştır. Bu kursa, çeşitli kazalardan ve askerlerden az çok okuma yazma bilen gençler alınmış, 6 aylık bir eğitimin ardından görev için köylerine gönderilmiş, 48 köyde 1937 yılından itibaren köy çocuklarını okuma faaliyetlerine geçmişlerdir. Yaklaşık 1.815 çocuğa eğitim vermişlerdir. Amaç başarılı olan bu çalışmayı diğer kazalarda da devam ettirmektir[232].İdari yönetim eğitimden sonra bütçesinin önemli bir kısmını ziraat işlerine ayırmıştır. Özellikle meyvecilik ve bağcılık için yapılan çalışmamalar programın mühim bir kısmını oluşturmuştur. Bu amaçla geçen sene 1.4857 aşılı armut, 5.780 elma, 4.726 kiraz,5.808 vişne,4.543 şeftali gibi çeşitli fidanlar köylere ucuz bir şekilde dağıtılarak, ekimleri yapılmış yine az olan buğday üretiminin vilayetin her yerine yayılması için çeşitli kazalarda merkezler kurularak, köylüye tohumlar dağıtılmıştır. Yetiştirilen yerel ürünleri hem iç hem dış piyasaya tanıtmak için de önemli çalışmalar yapılmış, öyle ki bütçeden ayrılan tahsisatla İzmir'deki fuara iştirak edilmiştir. Ziraat üretimine ciddi zararlar

[231] Türk Yolu, 10 Şubat 1938, Türk Yolu, 17 Şubat 1938
[232] Türk Yolu, 24 Şubat 1938

veren bitki ve hayvan hastalıkları ile de mücadele edilmiş, bunlara önlem olarak aşı çalışmaları yaygınlaştırılmıştır[233]. Raporun bu önemli kısımlarından sonra Meclis, vilayetin 1938 bütçesini de 943.373 lira olarak belirlemiştir. 1 aydan fazla süren çalışmalar neticesinde Meclis, Mart'ın 17'sinde çalışmalarını sona erdirmiştir[234].

Yılın en önemli gelişmesi ise 1 Ekim'den itibaren vilayetin tümünde gerçekleşecek yerel seçimlerdi. Bu seçimler için hazırlıklara aylar öncesinden başlanmış, parti teşkilatı adayların belirlenmesi ve seçmen listelerinin hazırlanmasıyla yakından ilgilenmiştir. Nitekim Eylül ayının sonlarında parti adına belirlenen namzetler ilan edilmiştir. Buna göre İzmit Belediye Namzetleri; Münevver Asal, Emine Ahsen Şengül, Mehmet Ali Kağıtçı, Zihni Kaman, Ziya Heper, Mahmut Özgener, Saadettin Yalım, Süleyman Fehmi Alptekin, İbrahim Oğultürk, Kamil Bağdat, Mustafa Kırdar, Ziya Akız, Şerif Ulusoy, Asım Ardaman, Sadettin Dinabaş, Mahir Kışınbay, Kazım Dinç, Raşit Günbüz, Celal Evin, Necmettin Artman, Müfit Işılay, Celal Prııldar, Hasan Ersoy ve Ali Ayaz, Adapazarı Belediye Namzetleri ise; Ahmet Faik Abasıyanık, Asım Arıca, Cevat Pazarlı, İsmail Göktürk, Emin Muharrem Güner, Halis Aktan, Saim Emiroğlu, Salih Yöntem, Abdullah İzli, Demir Kemal Dalkılıç, Zehra Aydos, Ahmet Sami Özgül, Fehmi Dericioğlu, Nüzhet Yığın, Feyzullah Feyzi Bulan, Şevket Kökçüoğlu, Mukaddes Türe, Ethem İplikçi, Sabri Özveren, Mehmet Keremoğlu, Asım Hendekli, Yaşar Güvenir, Hasan Ekimer ve Ahmet Diyarbekirli seçilirken Karamürsel Belediye azalığına Saime Akar, Rahmi Pilke, Osman Algüzel, Alaettin Tosun, Sami Dalay, Halil Bağdat, Mehmet Yafez, Ulvi Akyıldız, Emin Gelibolu, Ahmet Sökmen, Mustafa Nalbur, Şerafettin Kirit seçilmişlerdir[235]. Diğer kazalarda da namzetlerin ilan edilmesiyle 1 Ekim'den itibaren tüm kazalarda seçimler yapılmıştır.

3.1.13. İzmit Belediyesi Seçimleri

Seçimlerin çoğu 1938'de tamamlansa da İzmit Belediyesi'nin seçimleri Şubat 1939'da yolsuzluk olduğu gerekçesiyle iptal edilecekti.[236] Bu nedenle yeni seçimlere kadar Belediye Reisliğine vekaleten Bursa Nafıa Müdürü İsmail Devletkuşu atanacaktı. Yeni seçim kararının alınmasıyla, parti teşkilatı yoklama hazırlıklarına

[233] Türk Yolu, 3 Mart 1938
[234] Türk Yolu, 17 Mart 1938
[235] Türk Yolu, 29 Eylül 1938
[236] Türk Yolu, 16 Şubat 1939

tekrar başlayacak, mahallerden intihap encümenliği için ikişer temsilci seçilecek, seçilen 26 temsilciyle beraber 6 Mart'ta yapılacak seçimlere yönelik Belediye'de bir toplantı düzenleyecekti[237]. Bu toplantıda 26 temsilci arasından 10 kişilik bir intihap encümeni kurulacaktı. Seçimler sonucu bu encümene; Salih Kalemci, Süleyman Aykut, Recep Akyılmaz, Veysel Akbaş, Mehmet Yüce, Kemal Selçuk, Mustafa Öztürk, Bahattin Ünal, Sabri Akaç ve İbrahim Uğultürk getirilecekti[238].

Oluşturulan Heyet-i Teftişiye daha sonra belediye reisi Rıfat Yüce'nin başkanlığı altında toplanarak İzmit kazası dahilindeki intihap dairelerini tespit edeceklerdi. Belirlenen intihap daireleri ise şunlardı: Orhan Mahallesi, Hacı Hasan Mahallesi Yeni Turan Mektebinde, Akçakoca mahallesi Yukarıpazar Parti binasında, Kemalpaşa Mahallesi Parti binası önünde, Veli Ahmet Mahallesi belirlenen Mescitte, Karabaş ve Çukurbağ mahalleleri Parti binasında, Hacı Hızır ve Cedid mahalleleri yine Parti binasında, Ağa Mahallesi belediye binası önünde, Tepecik mahallesi Yeni Turan mektebinde, Kozluk mahallesi Vilayet bahçesinde, Çınarlıköyü Derince'de oylarını kullanacaktı.[239] Seçim dairelerinin belirlenmesinden sonra ise 14 Mart'tan itibaren ikinci müntehiplerin seçimine başlanacak bu nedenle intihap dairelerine tayin olunan memurların ayın 13'ünde görev yerlerine gitmeleri için tebligat yapılacaktı. Diğer yandan sadece bu seçim için geçerli olmak üzere, parti teşkilatı Belediye Üyeliği için 96 namzet gösterecek, bu namzetler arasından 25 asil 25 yedek üye seçilecekti[240].

11 Nisan'da başlayan seçimler 17 Nisan Pazartesi gününe kadar devam ettirilecekti. Oylamanın tamamlanmasıyla 3 gün süren bir tasnif işlemi yapılacak, Yapılan tasnif sonucu İzmit Belediye Meclisi üyeliklerine; 3632 oyla Kemal Öz, 3599 oyla Nuri Sarı, 3595 oyla Ferit Aral, 3595 oyla Fuat Çelebi, 3591 oyla Mehmet Yüce, 3587 oyla Muhittin Eren, 3585 oyla Osman Zeki Akköseoğlu, 3582 oyla Sıtkı Özer, 3581 oyla Sabri Keresteci, 3580 oyla Hasan Behçet Diker, 3579 oyla Veysel Buz, 3571 oyla Kemal Selçuk, 3567 oyla Azmi Saka, yine aynı oyla Sedat Pek, 3563 oyla Sadi Ataergin, 3537 oyla Ali Rıza Ünlühan, 3523 oyla Esat Demirsoy, 3491 oyla Yusuf Bey, 3481 oyla Davut Bey, 3479 oyla Müfit Saner, 3473 İbrahim Nazif, 3347 oyla

[237] Türk Yolu, 2 Mart 1939
[238] Türk Yolu,9 Mart 1939
[239] Türk Yolu, 2 Mart 1939
[240] Türk Yolu,11 Nisan 1939

Ahmet Bayraktar, 3336 Mehmet Ali Kağıtçı, 3108 oyla İbrahim Çınar seçildi[241].Seçilen üyeler, yeni Belediye Reisini belirlemek için 26 Mart 1939'da Vali ve Parti Başkanı Hamit Oskay'ın başkanlığında toplandı.24 azadan 21'inin mevcut olduğu toplantıda, yapılan seçimler sonucu 21 reyden 20'isini alan Kemal Öz İzmit'in yeni Belediye Reisi oldu[242].

3.1.14. 1938 CHP Vilayet Kongresi [243]

CHP'nin vilayet kongresi, 15 Aralık 1938'de saat: 11:00'de Necati Bey mektebinin Halkevi salonunda, parti başkanı ve vali Hamit Oskay'ın başkanlığında toplanmıştır. Salonun sağ tarafı delegelere, sol tarafı şehir belediyesi, parti erkanı ve vilayet erkanına, üst katısı ise dinleyicilere ayrılmış, herkesin yerlerini almasıyla kongre başlamıştır. Hamit Oskay'ın başkanlığında ilk olarak yoklama yapılmış, 66 delegeden 59'unun mevcut bulunduğu anlaşılınca oturuma geçilmiştir. Tüzük hükümleri gereğince ilk olarak seçimler yapılmış, açık reyle yapılan oylama sonucu İkinci Reis Vekilliğine Adapazarı'ndan Avukat Eşref Tanakol, katipliklere; Hendek'ten Kamil Yaraman ve Adapazarı'ndan Asım Ardece getirilirken Hesap Encümenliğine Hendek'ten Kazım Uzer, Adapazarı'ndan Ahmet Abasıyanık, Gölcük'ten Muammer Targaç, Kandıra'dan İsmet Yelkencioğlu, Karasu'dan Şükrü Saka, Geyve'den Ali Acar seçilirken Bütçe encümenine İzmit'ten Salih Kalemci, Yusuf Özkayasel, Geyve'den Süleyman Akyol, Kandıra'dan Hasan Turgut, Gebze'den Ahmet Eldem seçildiler. Dilek encümenine ise Hendek'ten Osman Yılmaz, Adapazarı'ndan Lamla Savguç, Dişçi Abdullah Ese, Karamürsel'den Sami Dalay, Kandıra'dan Hasan Turgut, Gebze'den İsmail Başaran seçilmişlerdir.

Seçimler tamamlandıktan sonra partinin ve ülkenin büyüklerine telgraflar çekilmiş, ardından kongre ilk günkü oturumuna son vermiştir. Kongreye müşahit olarak atanan Balıkesir saylavı Süreyya Özgeövren ise kongre süreci boyunca çeşitli kazalardan gelen delegelerin her biriyle görüşmeler yapmış, şikayet ve önerilerini dinlemiştir. 16 Aralık günü saat: 12:15'te kongrenin ikinci oturumu başlamış, Vilayet İdare Heyeti'nin çalışma raporu okunup onaylandıktan sonra encümenlerin raporları müzakereye alınmış, özellikle dilek encümenin kongreye sunduğu dilekler üzerinde

[241] Türk Yolu, 21 Nisan 1939
[242] Türk Yolu, 28 Nisan 1939
[243] **BCA(CHP Arşivi), 490.1/495.1995.2**

durulmuştur. Bu dileklerden bir kısmı hemen onaylanırken bir kısmının yukarı makama arzına karar verilmiştir.

Yukarı makamın arzına verilen kararlarda her kazanın dilekleri ayrı ayrı ele alınmıştır. Bu kazalardan Kandıra'nın yukarı makama sunulan dilekleri ise şöyledir: Köylü sigaralarının üç kuruşa indirilmesi, koyun hayvanlarında görülen çiçek hastalığı için önlem olarak aşı çalışmaları yapılsa da bu aşı paraları köylüden alındığı için bu aşı ücretlerinin kaldırılması, Kaza merkezine bir polis teşkilatı yapılması, Akçaova nahiye merkezinde dispanser açılması, Veraset vergisinin kaldırılması, Bütçe imkanı ölçüsünde kazadaki nahiyelerin tam teşekkülü yapılması, Köy telefonları için icab eden direklerin orman idaresinden verilmesi vb. istekler sıralanırken Hendek kazası; kazada ortaokul ihtiyacı arttığından bir ortaokul mektebinin açılması, İlga edilen Polis teşkilatının yeniden kurulması, kazanın önemli bir geçim kaynağı olan tütün mahsullerinin en mühim kısmını kontrol eden İnhisar Dairesini, diğer alıcılar da takip ettiğinden İnhisar Dairesinin tütün fiyatlarını düşürmesi tütün ekicilerini zor durumda bırakmış bu nedenle Dairenin, piyasa şartlarına uygun bir gaye takip etmesi isteği temenni edilirken, Karasu kazası; Özellikle sağlık alanında devamlı bir şekilde çalışmak üzere kazaya bir hükümet doktorunun atanmasını ve 10 yataklı bir dispanser kurulmasını istemiş, yine kazada fenni ziraat usullerin uygulanması için bölgeye bir ziraat memurunun gönderilmesini, Deniz yolu vapurlarının bu kazaya da uğraması, Münferit bir hakimin veya Asliye Mahkemesinin tesisi istenirken, Gölcük kazası; Köylülerin en önemli geçim kaynağı olan ve senede 400.000 kiloyu bulan tütün için ilçede bir tütün deposu yapılmasını ve bu mahsulattan Çocuk Esirgeme Kurumu ve Kızılay'a yapılan bağışların aynı şekilde bu parayla köylerdeki hasta çocuklara da yardım edilmesi, Köylüye ağır gelmekte olan şeker ve tuz fiyatlarının bir miktar daha indirilmesi, Parti üyelerinden alınan bağış paralarının tam olarak alınabilmesi için parti tüzüğünde bununla ilgili bir kolaylık sağlanmasını istemiş.

Karamürsel kazası; Posta idaresine bir memur daha verilmesi, İktisat vekaleti tarafından tesis edilecek Pırana fabrikasının Karamürsel'de kurulması, yine İstanbul haricine çıkarılacağı haber alınan Karamürsel dokuma fabrikasının kazada tesisi için teşebbüste bulunulmasını isterken Geyve; Kaza da bir ortaokulun açılması, Üzümcülük kazanın en önemli geçim kaynağı olduğundan yaş üzüm piyasasının tenezzülünde bağcıların müteessir olmamaları için kazada bir Şarap fabrikası açılması, köylerde köy kooperatiflerinin teşkil edilmesi, Doğançayın Sakarya karşısındaki köylerin gerek okul

ve gerek idari irtibatını temin edebilmek için Sakarya üzerinde hükümetin bir köprü inşasını başlatması bu sağlanamazsa bölge halkının olabilecek kazalara karşı engel olmak amacıyla Sakarya üzerinden geçmekte olan Devlet Demiryolları köprüsünün iki tarafından yayaların geçebileceği tedbirlerin alınması, Köylere sık sık doktor gönderilmesi, Bağ ve bahçelere verilen kükürt ve göz taşı sınırlı miktarda getirildiğinden, Ziraat bankasının bu maddelerden bol miktarda temini sağlaması vb.

İzmit Merkez İlçesi ise; Vilayetin bütçe imkanı nispetinde kazadaki nahiyelerin tam teşkilatlı bir hale getirilmesi, bir Lise açılması, telefon santralinin ıslah ettirilmesi, İzmit ve İstanbul telefon ücretinin 30 kuruşa indirilmesi, Kozluk mahallesinde çiftçilikle uğraşan köylülere kafi miktarda toprak tahsis edilmesi, vergi borçları için İnhisar Dairesi tarafından kesilen makbuzların köylüye verilmesi, İzmit ortaokuluna Suadiye'den gidip gelen talebe için ve civardaki köylerin İzmit'le münasebetini arttırmak için yakın bir yerde trenin durdurulması için bir istasyon yaptırılması, Ziraat bankasının tütün üretimi için köylüye verdiği avanslarda bütün köylü mesul tutulduğundan bu durum teşebbüsleri ve iş sahasını daralttığı için sadece imza atanların mesul tutulmasını yukarı makama arz etmiş.

Adapazarı kazası ise yukarı makama arz edilmek üzere; Kazanın en önemli geçim kaynağı olan pancar ürününün fiyatı diğer kazalarda olduğu gibi 40 lira üzerinden muamele görmesi ve parekende pancarların rampada teslim alınması, Tavuklar köprüsünün yeniden yapılması, Sapanca- Derbent arası oldukça uzun mesafeli olduğundan bu civardaki köylerin kalkınması için müsait bir yere bir tren durağının yapılması, Akyazı nahiye merkezinde daimi bir doktor bulundurulması, Kazada hastaneye yatırılan fakir hastaların ölümü vukuunda elbiselerinin ve kişisel eşyalarının ilgili bölgenin mahalle ve köy idarecileri aracılığıyla varislerine verilmesi, Adapazarı, Kandıra, Karasu ve Hendek kazalarının bir kısmını kışın istila eden büyük bataklıklardan kurtarmak için gerekli çalışmanın yapılması temenni edinirken en dikkat çekici istek kongredeki Adapazarı, Kandıra, Karasu, Hendek ve Geyve delegelerinin imzaladığı takrir gereğince bu 4 kazanın Adapazarı merkez olmak üzere bir vilayet haline getirilmesi isteğiydi. Diğer yandan Sapanca'da meyveleri tahrip eden haşeratlara karşı bölge memurlarının verdiği mücadelenin daha geniş tutulması ve daimi surette Sapanca'da bir mutahasıs mücadelecinin bulundurulması da talep olarak sunulmuştur.

Yukarıdaki dilekler ait oldukları yüksek makamlara gönderilmesi

kararlaştırıldıktan sonra bütçe encümenin raporu okunmuş bu raporda uygun görülerek kabul edilmiştir. Ardından kongre yeni idare heyetini ve Ankara'da düzenlenecek olağanüstü kongreye gönderilecek delegeleri belirlemek amacıyla seçimlere gitti. Açık reyle yapılan oylama sonucunda yeni Vilayet İdare Heyeti'ne Saadet Çağıl, Ziya Heper, Zihni Kaman, Mahmut Özgener, Şerif Ulusoy, Mehmet Ali Kağıtçı, Abidin Aral ve Osman Zeki Kocaköse seçilirken, büyük kurultaya da Mehmet Ali Kağıtçı, Ziya Heper, Zihni Kaman, Ahmet Abasıyanık, Cevat Fabrikatör ve Enver Balkan'ının gitmesine karar verilmiştir.

SONUÇ

1923 yılında kurulan Cumhuriyet Halk Partisi'nin teşkilatlandığı ilk vilayetlerden biri de Kocaeli olmuştu. Milli Mücadele döneminde Kandıra, İzmit, Adapazarı, Yalova, Gebze, Geyve, Karamürsel, Sapanca gibi çok geniş sınırları içine alan bölgede, kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri, bölgede ki parti teşkilatının da ilk çekirdeğini oluşturmuştu. Öyle ki cemiyetin içinde o zamanlar aktif olarak yer alan pek çok isim, CHF kurulduğunda da parti yönetiminin kademelerinde yer alan ilk kişilerdi. Bu isimlerden en önemlisi kuşkusuz Rıfat Yüce'idi. Partinin vilayetteki ilk teşkilatlanmasına ait elimizde veriler az olsa da Yüce, 1923 yılından itibaren vilayette partinin teşkilatlanmasında birinci derece rol oynamıştı. Aynı zaman da partinin vilayetteki ilk İl Başkanı olan Yüce, bu süreçte kendi deyimiyle oldukça zor koşullar ve sıkıntılar altında partinin kurulmasını sağlamışlardı. Partinin ilk vilayet kongresi de bu koşullar altında gerçekleşmişti. Kongrenin kesin tarihi bilinmese de 1927 büyük kurultayına gitmeden 1925-1926 yılları arasında yapıldığı tahmin edilmektedir.

Diğer yandan bölgedeki asıl teşkilatlanma 1930 yılından itibaren başlamıştı. Parti ile devletin bu yıllardan itibaren giderek bütünleşmesinin etkileri, vilayetteki teşkilatta da giderek hissediliyordu. Öyle ki 1936 yılından itibaren Valilerin de İl başkanı sayılmasıyla Kocaeli'nde dönemin valisi aynı zaman da parti İl Başkanı Hamit Oskay, Kocaeli'nin yönetimindeki bir numaralı isim olacaktı. Partinin merkezinde yaşanan her gelişme doğal olarak vilayetteki teşkilatlanmaya da yansıyor, vilayetteki parti teşkilatı, giderek hükümetin bir organı haline geliyordu. Partinin örgütlenişinden kaynaklanan bu sorun nedeniyle, normalde partiyi ilgilendirmesi gereken kongreler, halkın dileklerini üst makama duyurmanın bir yolu olarak görülen mecralar haline geliyordu.

Bu hususta 1930'dan 1938'e kadar vilayette çözülmesi gereken en önemli sorunlar ve halkın dilekleri olarak parti kongrelerine yansıyan konular, su, elektrik, yol, ziraat, çiftçiyi topraklandırma, mektep ve hastane inşaları ile sıtma gibi bölgeyi tehdit eden salgın hastalıklardı. Bu başlıklar altında pek çok şikayet ya da dilek, 1938 yılına kadar bölgede yapılan vilayet kongrelerinin hepsinde sıklıkla dile getiriliyordu. Hükümetin vilayetteki temsilcisi sayılan mutemetler ve müfettişlerin gölgesinde yapılan bu kongrelerde söz konusu dilekler değerlendiriliyor, bir kısmı üst makama

iletilirken, bir kısmı kısıtlı vilayet bütçesi kapsamında çözülmeye çalışılıyordu.

Vilayet, hükümetin otoritesinin yoğun hissedildiği parti teşkilatlanmalarından biriydi. Hem bu nedenle hem tek parti döneminin gereği olarak vilayette 1938'e kadar yapılan yerel ve genel seçimlerde CHP'nin aday gösterdiği tüm namzetler kazanmıştı. Öyle ki 1930 yılında yapılan belediye seçimlerinde muhalif parti Serbest Fırka'ya rağmen vilayetteki seçimlerde CHP'nin aday gösterdiği tüm namzetler yine ittifakla seçilmişti. 1931 seçimlerinde ise ilk defa bağımsız adaylar içinde kontenjan açılmasıyla, yapılan seçimler sonucu Kocaeli ilk bağımsız milletvekilli olarak Sırrı Bellioğlu'nu mebus seçmişti. Diğer yandan partinin tarihini ilgilendiren tüm önemli günler ve milli bayramlar her sene hükümet adına vilayetteki parti yönetimi tarafından coşkuyla kutlanmıştı. 1936 yılında Atatürk'ün İzmit'e geldiği ilk tarih olan 16 Haziran 1922 tarihinin "Atatürk Bayramı" olarak kutlanması bu örneklerden biridir.

Dolayısıyla Tek parti dönemi boyunca Kocaeli, CHP'nin güçlü olduğu en önemli teşkilatlanmalardan biriydi. Bölgenin partinin tarihinde de özel bir yeri vardı. Atatürk, ilk defa meşhur "İzmit Basın Toplantısında" kuracağı parti ile ilgili ayrıntılı bilgi vermiş, parti adına asıl duyuruyu bu toplantıda gerçekleştirmişti. Bu nedenle bölgenin parti ile bu tarihsel bağıda mevcuttu. Ama Partinin bu önemli kalesi, aslında partinin en önemli sorunu olan parti-devlet bütünleşmesinin örneğini göstermesi bakımdan önemliydi. Bu sebeple, partinin Kocaeli Teşkilatlanmasını normal bir siyasi partinin teşkilatlanmasından çok hükümetin bir organının bölgedeki teşkilatlanması olarak görmek, bu eksende değerlendirmek sanırım daha doğru olacaktır. Son bir husus olarak, ortaya konulan bu çalışma her ne kadar parti arşivinin yetersizliği ve kısıtlı erişimle ayrıntılı bir çerçeve ortaya koyamasa da, bulunan ve erişilen kaynaklar eksenin de dönemin bir genel resmini çizmeye çalışmıştır. CHP ile ilgili yerel çalışmalar ne kadar artarsa, partinin asıl tarihini bir bütün olarak görmek mümkün olacağından, bu çalışma söz konusu alana ufak da olsa bir ışık tutmak istemiştir.

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

AHMAD, Feroz, **İttihatçılıktan Kemalizme**, Çev: Fatmagül Bektay, Kaynak Yayınları, İstanbul

ARAR, İsmail, **Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı**, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul,1997

ARAR, **Atatürk'ün Halkçılık Programı**, İstanbul,1963

ATATÜRK, **Nutuk**, C.2, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, İstanbul,1970

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **Tek Adam**, C.2-C.3, Remzi Kitabevi, İstanbul,2011

AYATA, Ayşe Güneş, **CHP(Örgüt ve İdeoloji)**, Gündoğan Yayınları, İstanbul,2010

Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, TTK Basımevi, Ankara,1991

BİLA, Hikmet, **CHP Tarihi(1919-1979)**, Ankara, 1979

BERKES, Niyazi, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,2003

BARUTÇU, Faik Ahmet, **Siyasi Anılar**, Milliyet Yayınları, İstanbul,1977

CHF Büyük Kongresi, Ankara, TBMM Matbaası, 1927

CHP Büyük Kurultayı(1935), Ulus Basımevi, Ankara,1935

C.H.P. Tüzüğü(1935), Ankara, Ulus Basımevi, Ankara,1935

CHP Beşinci Büyük Kurultay Zabıtları, TBMM Matbaası, Ankara,1939

CHP 1939 Nizamnamesi, Ankara, Ulus Basımevi, 1939

C.H.F. Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları(10-18 Mayıs 1931), Devlet Matbaası, Ankara, 1931

1931 Senesi Büyük Kongresine Takdim Edilmek Üzere Hazırlanan CHF Vilayet Kongreleri Temenniyatı Hülasası, Hakimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara,1931

CHF Nizamname ve Programı(1931), Ulus Basımevi, Ankara,1935

CHF Nizamnamesi(1927), TBMM Matbaası, Ankara,1929

CHP Tüzüğü(1938), Ulus basımevi, Ankara, 1938

CHF Katibi Umumiliği FırkaTeşkilatına Umumi Tebligatı (Mayıs 1931'den Birinci Kanun 1932'ye kadar), C.1, Hakimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara, 1933

ÇAKAN, Işıl, **Türk Parlamento Tarihinde İkinci Meclis**, Çağdaş Yayınları,1999

DEMİREL, Ahmet, **Tek Parti İktidarı, Türkiye'de Seçimler ve Siyaset(1923-1946)**, İletişim Yayınları, İstanbul,2013

DEMİREL, Ahmet, **Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup**, İletişim Yayımları, İstanbul,2011

DURSUN, Tuncay, **Tek Parti Dönemindeki Cumhuriyet Halk Partisi Büyük Kurultayları,** TTK Basımevi,Ankara, 2002

GİRİTLİOĞLU, Fahir, **Türk Siyasi Parti Tarihinde CHP'nin Mevkii,** C.1, Ay Yıldız Matbaası, Ankara, 1965

GÜNEŞ, İhsan, **Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı(1920-1923**), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul,1997

GOLOĞLU, Mahmut, **Üçüncü Meşrutiyet: Büyük Millet Meclisi**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul,2006

GOLOĞLU, Mahmut, **Tek Partili Cumhuriyet(1931-1938)**, Ankara,1974
IĞDEMİR, Uluğ, **Sivas Kongresi Tutanakl**arı, TTK Basımevi, Ankara,1986

İzmit Milletvekilleri(1920-1927), Haz: Esma Torun, Sıdıka Cebeci, Vasfi Korkmaz, Emin Çaycı, KOÜ Matbaası, Kocaeli,2006

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Politika'da 45 Yıl**, Bilgi Yayınevi, Ankara,1968

KOÇAK, Cemil, **Birinci Meclis,** Sabancı Üniversitesi, İstanbul,1998

KOÇAK, Cemil, **CHP Genel Sekreterliği(1930-1945)**, Alfa Yayınları, İstanbul,2018

KOÇAK, Cemil, **Umumi Müfettişlikler(1927-1952)**, İletişim Yayınları, İstanbul,2008

Kılıç Ali'nin Anıları, Der: Hulusi Turgut, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul,2018

KANDEMİR, Feridun, **Hatıraları ve Söyleyemedikleri İle Rauf Orbay**, Yakın Tarih Yayınları, İstanbul,1965

KABASAKAL, Mehmet, **Türkiye'de Siyasi Parti Örgütlenmesi (1908-1960)**, Tekin Yayınevi, İstanbul,1991

ÖZEL, Sabahattin, **Milli Mücadele'de İzmit –Adapazarı ve Atatürk**, Derin Yayımları, İstanbul,2005

ÖZ, Esat, **Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım(1923-1945)**, Gündoğan Yayınları, Ankara,1992

ÖZTÜRK, Kazım, **Türk Parlamento Tarihi TBMM 3. Dönem (1927-1931),** C.3, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara

PARLA, Taha, **Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm**, İletişim Yayınları, İstanbul,1989

PARLA, Taha, **Türkiye'nin Siyasal Rejimi**, Onur Yayınları, İstanbul,1986

SOFUOĞLU, Adnan, **Milli Mücadele'de Kocaeli**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara,2006

SELEK, Sabahattin, **İsmet İnönü Hatıralar**, C.2, Bilgi Yayınevi, Ankara,1987

TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasi Partiler(1859-1952)**, Arba Yayınları, İstanbul,1952

TUNAYA, Tarık Zafer, **Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük**, Turhan Kitabevi, İstanbul,1981

TOPRAK, Zafer, **Türkiye'de Popülizm(1908-1923)**, Doğan Kitap, İstanbul

TUNÇAY, Mete, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması(1923-1931**), Cem Yayınevi, İstanbul,1989

TUNÇAY, Mete, **Türkiye'de Sol Akımlar**, Bilgi Yayınevi, Ankara,1967

TURAN, Şerafettin, **Kökeni Ulusal Direnişe Dayanan Bir Devrim Partisi: CHP**, Tüses Yayınları, 2000

UYAR, Hakkı, **Tek Parti Dönemi ve CHP**, Boyut Yayınları, İstanbul

UYAR, Hakkı, **1923'ten Günümüze CHP Tüzükleri Üzerine Bir Değerlendirme**, Tüses Yayınları,2000

URAN, Hilmi, **Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım(1908-1950),** İş Bankası
Kültür Yayınları, İstanbul,2017

VELİ,DEDEOĞLU, Hıfzı Veldet, **İlk Meclis**, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul,1999

VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet, **Türkiye'de Üç Devir**, C.2, Sinan Yayınları,1963

YÜCE, Rıfat, **Kocaeli Tarihi ve Rehberi**, Haz: Atilla Oral, Demkar Yayınevi, İstanbul,2007

YÜCE, Rıfat, **İzmit ve Çevresel Tarihi**, Der: Metin Yüce, Kocaeli Ofset Matbaacılık, İzmit,1998

ZÜRCHER, Eric Jan, **Milli Mücadele'de İttihatçılık**, Bağlam Yayınları, İstanbul,1995

<u>Makale ve Bildiriler</u>

AKŞİN, Sina, " CHP'sinin Siyasal Toplumsal ve İdeolojik Kökeni", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.8, İletişim Yayınları, s.2037-2042

ÇELİK, Esma Torun, " Kılıçzade Hakkı'nın Yazılarında Din ve Laiklik", **Turkish Studies**, 2019, Vol:14, s.253-276

ÇELİK, Esma Torun, " Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı", **KOU Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:1, Kocaeli,2008,s.21-34

ÇELİK, Esma Torun," Hür Fikir Gazetesine Göre Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Kocaeli'de Yansımaları", Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarih ve Kültür Sempozyumu(9-11 Mart 2018), Kocaeli, 2018,s.1035-1051

DEMİREL, Ahmet, " 1923 Seçimleri", Ahmet Demirel, **Tek Partinin Yükselişi**, İletişim Yayınları, İstanbul,2012,s.151-162

GÜNEŞ, İhsan, " Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinden Halk Fırkası'na Geçiş", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.3, 1987,s.427-442

MÜEZZİNOĞLU, Ersin, 1921-1925 Yılları Arasında Ahmet Şükrü Bey'in Kocaeli'deki Faaliyetleri, **Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri(24-26 Mart 2017),** Kocaeli, 2017,s.1175-1183

SELVİ, Haluk, " Milli Mücadele de İzmit Telgrafları", **Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri(2,4 Mayıs 2014)**, C.2, Kocaeli,2015,s.1047-1057

ŞİRİN, İbrahim, " Yerelden Vatana: Kandıra'da Milli Mücadele" **Uluslararası Karamürse**l **Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu (3-5 Nisan 2015)**, C.3, Kocaeli,2016,s.1493-1503

TOPRAK, Zafer, " Halk Fırkası Kuruluş Evresi: Halkçılık Programı ve 1923 Nizamnamesi", **Toplumsal Tarih**, Sayı: 231, İstanbul, s.20-29

TUNAYA, Tarık Zafer, " TBMM'nin Kuruluşu ve Siyasi Karakteri, Tunaya, **Dev..,** s. 209-219

TUNÇAY, Mete, " CHP (1923-1980)", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.8, İletişim Yayınları, s.2019-2024

UYAR, Hakkı, " Tek Parti Döneminde Seçimler", **ToplumsalTarih**, Sayı: 64, Nisan 1999, s.21-31

Gazeteler

Hür Fikir

Türk Yolu

Arşiv

BCA,(CHP Arşivi), 490.1./1.1.1.

BCA,30.10/ 38.235.10

BCA, 30.10/36.212.14

BCA, 30.10.0/24.137.4

BCA, 30.10..0/ 26.148.3

BCA, 30.18.12/ 68.77.3

BCA, (CHP Arşivi), 490.1/2.5.5.

BCA, (CHP Arşivi), 490.1/ 284.1140.1

BCA, (CHP Arşivi), 490.1/ 25.123.7

BCA (CHP Arşivi), 490.1/ 495.1995.2

BCA, (CHP Arşivi), 490.1/725.484.1

BCA, (CHP Arşivi), 490.1/ 3.11.4

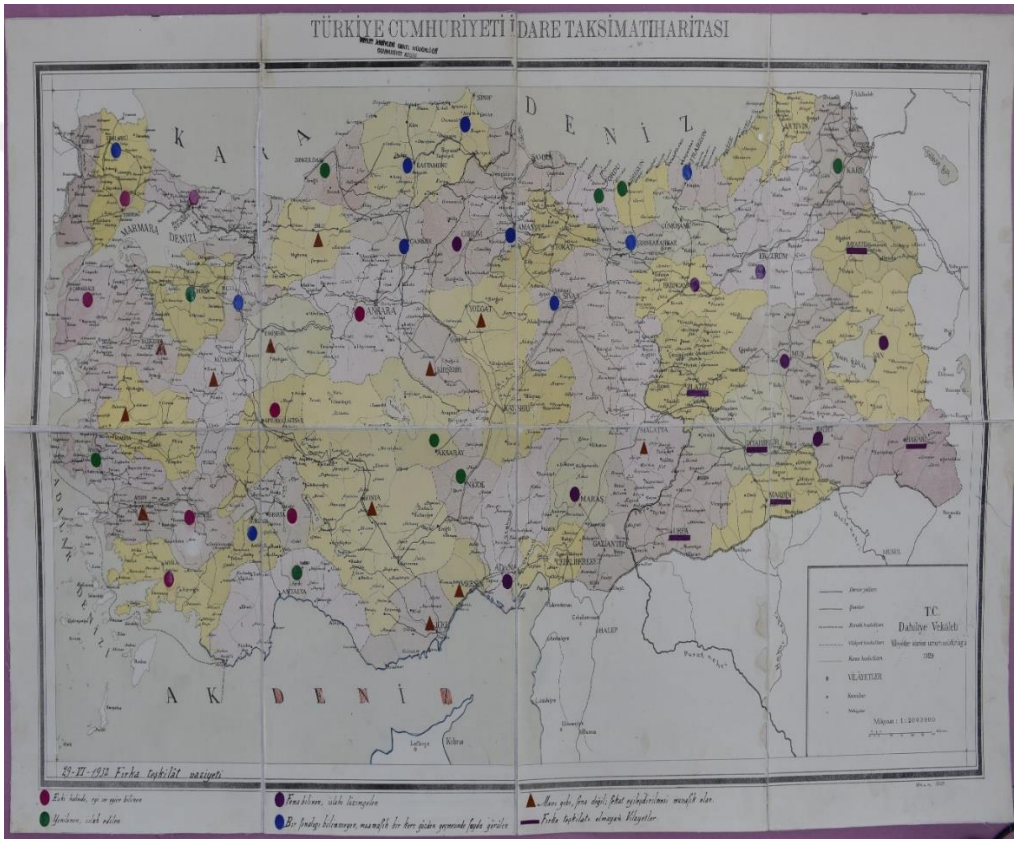
BCA, (CHP Arşivi), 490.1/ 412.1742

BCA, (CHP Arşivi), 490.1/ 284.1137.2

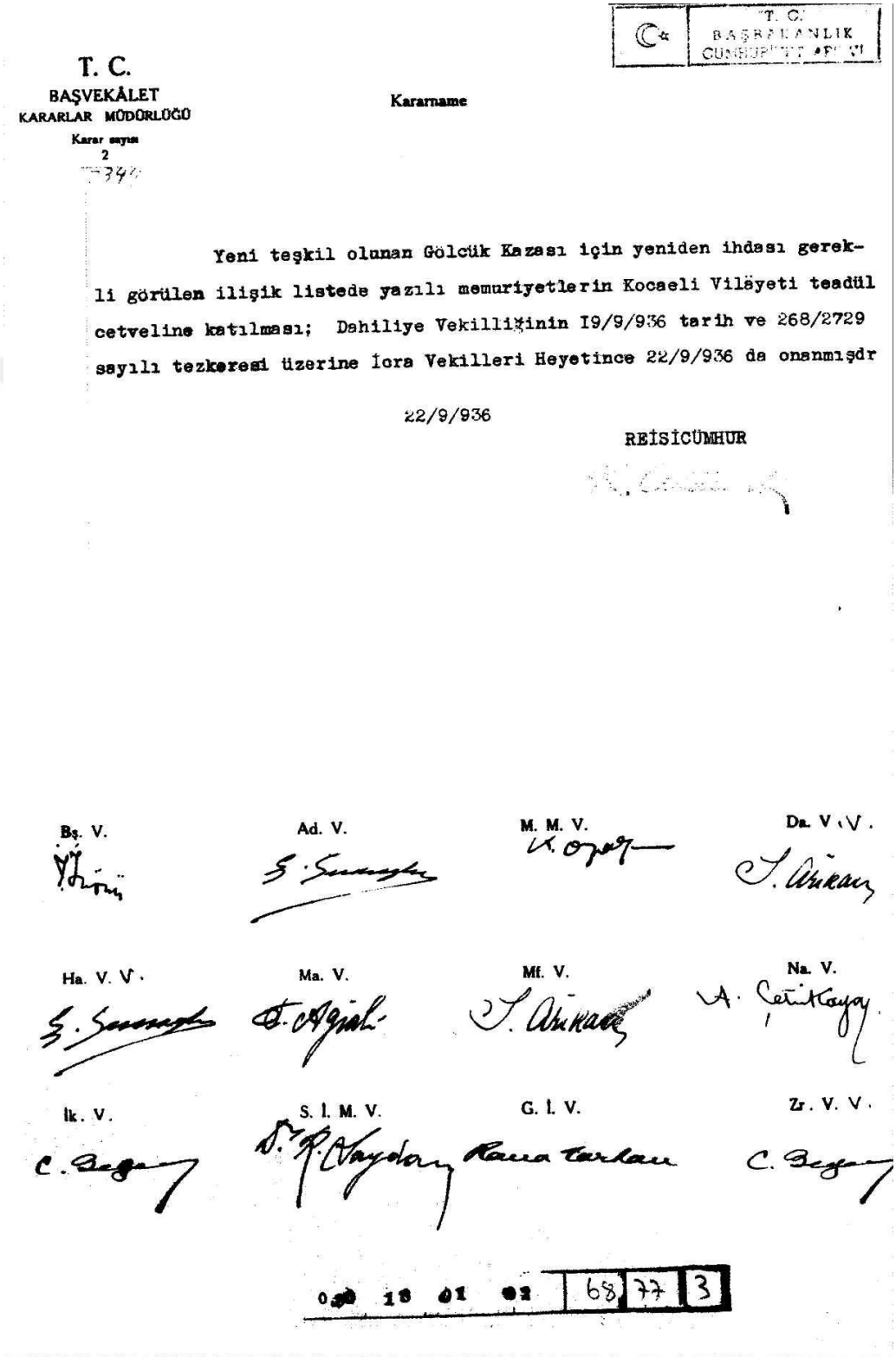
BCA, (CHP Arşivi), 490.1/ 24.120.3

EKLER

EK:1 1932'de Dahiliye Vekaleti Tarafından Yapılmış Ülkedeki Fırka Teşkilatının Vaziyetini Gösteren Harita (BCA, CHP Arşivi, 490.1/ 284.1137.2)

EK:2 1936 Yılında Gölcük'ün Kaza Haline Gelmesinin Mustafa Kemal Atatürk Tarafından Onaylandığını Gösteren Kararname (BCA, 30.18.1.2./ 68.7

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Kararname

Yeni teşkil olunan Gölcük Kazası için yeniden ihdası gerekli görülen ilişik listede yazılı memuriyetlerin Kocaeli Vilâyeti teadül cetveline katılması; Dahiliye Vekilliğinin 19/9/936 tarih ve 268/2729 sayılı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 22/9/936 da onanmışdr

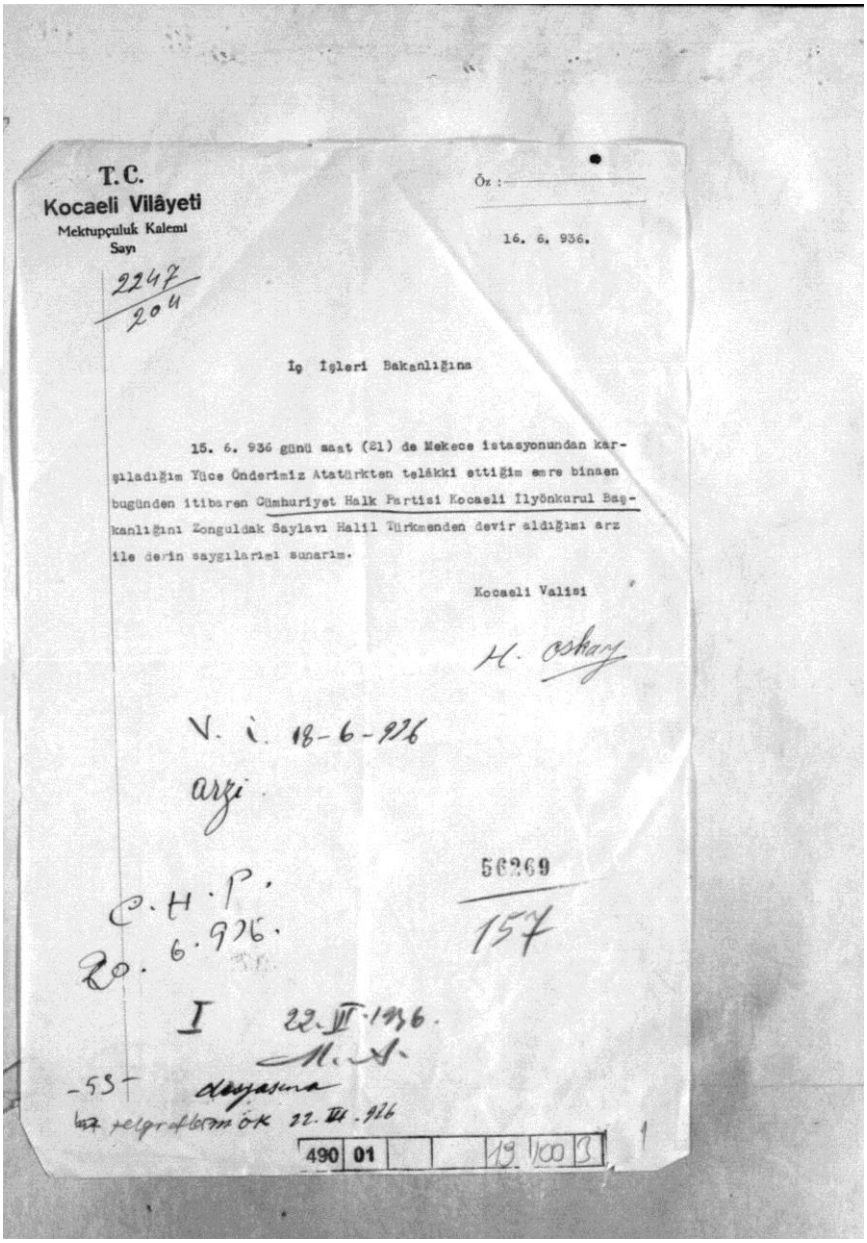
22/9/936

REİSİCÜMHUR

Bş. V.
Ad. V.
M. M. V.
Da. V. V.
Ha. V. V.
Ma. V.
Mf. V.
Na. V.
İk. V.
S. İ. M. V.
G. İ. V.
Zr. V. V.

0 18 01 02 | 68 | 77 | 3

EK:3.1936 Yılında CHP İl Başkanı Olan Hamit Oskay'ın Genel Sekreterliğe Durum İle İlgili Gönderdiği Telgraf (BCA, CHP Arşivi, 490.1/ 19.100.3)

T. C.
Kocaeli Vilâyeti
Mektupçuluk Kalemi
Sayı
2247
204

Öz :

16. 6. 936.

İç İşleri Bakanlığına

15. 6. 936 günü saat (21) de Mekece istasyonundan karşıladığım Yüce Önderimiz Atatürkten telâkki ettiğim emre binaen bugünden itibaren Cümhuriyet Halk Partisi Kocaeli İlyönkurul Başkanlığını Zonguldak Saylavı Halil Türkmenden devir aldığımı arz ile derin saygılarimi sunarim.

Kocaeli Valisi
H. Oskay

V. i. 18-6-936
arzi.

C.H.P.
20. 6. 936.

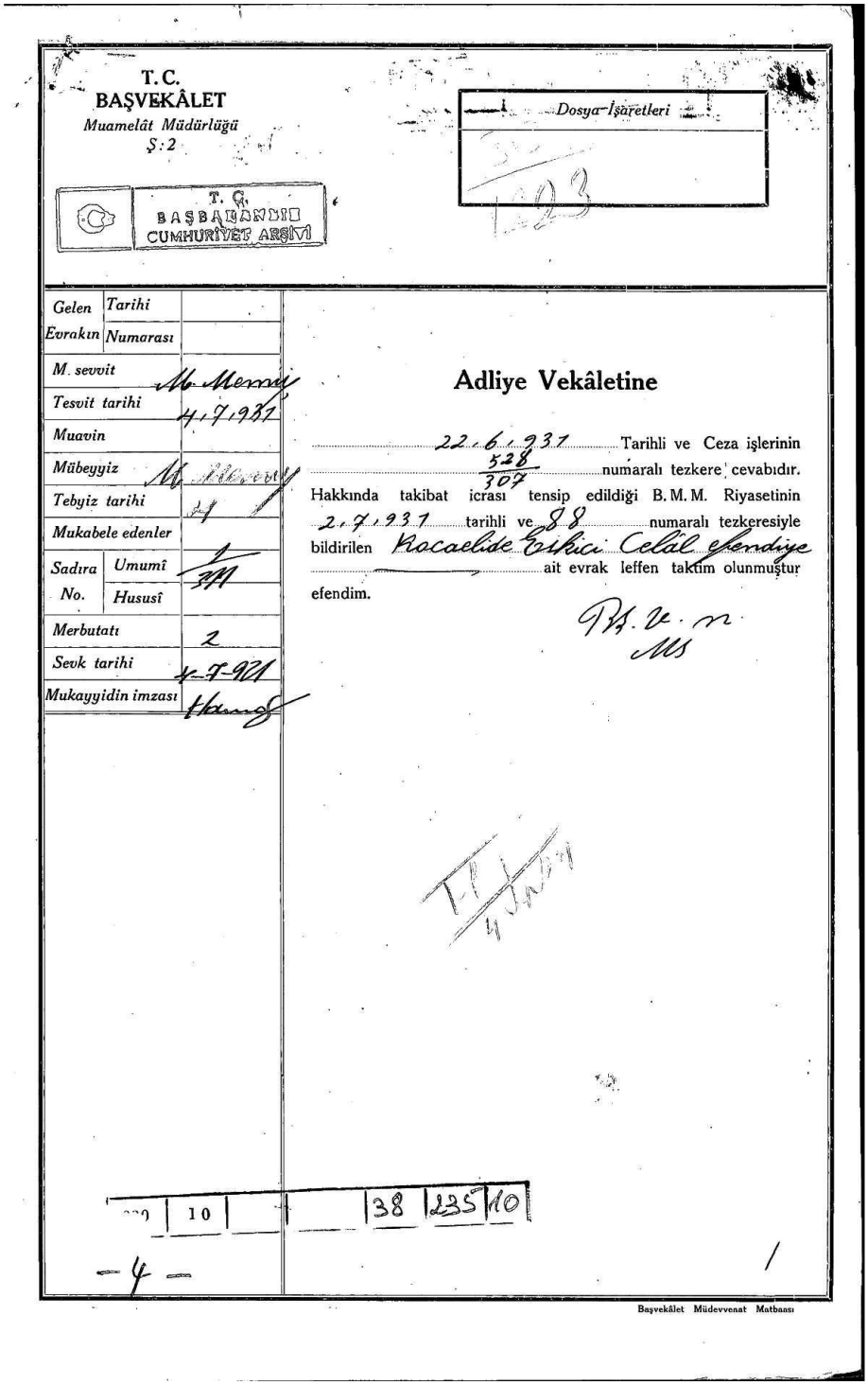
56269
157

I 22. VI. 1936.
M. A.

-53-
dosyasına
kaz telgrafların ÖK 22. VI. 936

490 01 19 1/00 13

EK: 4 1931 Yılında Kocaeli'nde Eskici Celal Hakkında Açılan Soruşturmayı Gösteren Bir Belge (BCA, 30.10./ 38.235.10)

T. C.
BAŞVEKÂLET
Muamelât Müdürlüğü
Ş: 2

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Dosya İşaretleri

Gelen Evrakın	Tarihi	
	Numarası	
M. sevvit		M. Memiş
Tesvit tarihi		4.7.931
Muavin		
Mübeyyiz		M. Memiş
Tebyiz tarihi		
Mukabele edenler		
Sadıra No.	Umumî	1
	Hususî	311
Merbutatı		2
Sevk tarihi		4-7-931
Mukayyidin imzası		

Adliye Vekâletine

22.6.937 Tarihli ve Ceza işlerinin 328/307 numaralı tezkere cevabıdır. Hakkında takibat icrası tensip edildiği B. M. M. Riyasetinin 2.7.937 tarihli ve 88 numaralı tezkeresiyle bildirilen Kocaelide Eskici Celâl efendiye ait evrak leffen takdim olunmuştur efendim.

B.V.M.
M.S

10 | 38 | 235 | 10

-4-

1

Başvekâlet Müdevvenat Matbası